

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS GEROVĖS IR NEGALĖS STUDIJŲ FAKULTETAS
SOCIALINĖS PEDAGOGIKOS IR PSICHOLOGIJOS KATEDRA

Socialinės pedagogikos (socialinio darbo organizavimo) magistro studijų
programa

Vaida Blankaitė

VAIKŲ GLOBOS NAMŲ GLOBOTINIŲ SOCIALINIAI ĮGŪDŽIAI
IR JŲ UGDYMO(SI) PRIELAIDOS

Magistro darbas

Magistro darbo vadovė –
doc. dr. Liuda Radzevičienė

Turinys

Magistro darbo santrauka	3
Įvadas	4
1 skyrius. SOCIALINIŲ ĮGŪDŽIŲ UGDYMAS – TEORINĖS PRIELAIDOS	8
1.1. Socialinių įgūdžių sampratos įvairovė asmens socializacijos kontekste	10
1.2. Socialinių įgūdžių rūšys	13
1.3. Socialinių įgūdžių formavimosi teorinės ir metodologinės prielaidos	19
1.4. Veiksniai, įtakojantys socialinių įgūdžių ugdymą vaikų globos namuose	23
1.4.1. Individualios vaiko galimybės kaip socialinių įgūdžių ugdymo sąlyga	24
1.4.2. Specialistų, dirbančių vaikų globos namuose profesinės ir asmenybinės jungtys	27
2 skyrius. VAIKŲ GLOBOS NAMŲ GLOBOTINIŲ SOCIALINIŲ ĮGŪDŽIŲ TYRIMAS	31
2.1. Tyrimo metodologinis pagrindimas	31
2.2. Tyrimo imties charakteristika	33
2.3. Vaikų globos namų globotinių socialinių įgūdžių ir jų ugdymo(si) prielaidų tyrimo rezultatai	34
2.3.1. Pirmo anketinio bloko (demografijos) duomenų analizė	34
2.3.2. Antro anketinio bloko (savivertės) duomenų analizė	39
2.3.3. Trečio anketinio bloko (savarankiškumo) duomenų analizė	47
2.3.4. Ketvirto anketinio bloko (socialinių įgūdžių) duomenų analizė	49
Išvados	58
Rekomendacijos	59
Literatūra	60
Summary	65
Priedai	66

Magistro darbo santrauka

Darbe atlikta *teorinė* vaikų globos namuose socialinių įgūdžių ugdymo prielaidų *analizė*.

Iškelta *hipotezė*, kad vaikų globos namų globotinių socialinių įgūdžių ugdymo efektyvumą sąlygoja globotinių ir su jais dirbančių specialistų pasirengimas dalyvauti socialinių įgūdžių ugdymo(si) procese ir pedagoginės sąveikos kokybė.

Anketinės apklausos metodu buvo atliktas tyrimas, kurio tikslas - atskleisti globos namų vaikų socialinių įgūdžių raiškos ypatumus ir jų ugdymo(si) pedagogines prielaidas. *Atlikta statistinė* (aprašomoji dažnių, procentų, χ^2 testo) *duomenų analizė*.

Tyrime dalyvavo 300 globos namų globotinių 14-18 m. amžiaus iš dešimties Lietuvos vaikų globos namų: 50 vaikų iš Kuršėnų vaikų globos namų, 20 vaikų iš Šilalės rajono savivaldybės Pajūrio vaikų globos namų, 12 vaikų iš Šilalės rajono socialinių paslaugų centro, 50 vaikų iš Šiaulių miesto savivaldybės vaikų globos namų, 30 vaikų iš Telšių vaikų globos namų, 30 vaikų iš Radviliškio rajono vaikų globos namų, 25 vaikai iš Tauragės vaikų globos namų, 25 vaikai iš Akmenės rajono savivaldybės vaikų globos namų, 40 vaikų iš Mažeikių rajono vaikų našlaičių ir senelių globos namų ir 18 vaikų iš Žagarės socialinių paslaugų centro vaikų globos namų.

Empirinėje dalyje nagrinėjami vaikų globos namų globotinių socialiai įgūdžiai ir ugdymo(si) prielaidos.

Svarbiausios empirinio tyrimo *išvados*:

Socialinių įgūdžių išlavėjimo lygmuo įtakoja globos namų vaikų akademinę sėkmę, sąveiką su socialine aplinka, būsimų šeimų tarpusavio santykius. Vaikų globos namų globotiniai neretai pasižymi neadekvačia saviverte, iniciatyvos stoka darbinėje ir lavinimosi, saviugdos bei kitose veiklose. Vaikų globos namų globotiniams sunkiau išlaikyti draugiškus kontaktus, sistemingai tęsti bendradarbiavimo veiklą, o tai apriboja asmenybės skleidimosi, socialinės padėties bei materialinės gerovės gerinimo galimybes.

Pasitvirtino hipotezė, kad vaikų globos namų globotinių socialinių įgūdžių ugdymo efektyvumą sąlygoja globotinių ir su jais dirbančių specialistų pasirengimas dalyvauti socialinių įgūdžių ugdymo(si) procese ir pedagoginės sąveikos kokybė.

Esminiai žodžiai: vaikų globos namų globotiniai, socialiniai įgūdžiai, ugdymas.

Ivadas

Problema ir jos tyrimo aktualumas. Pastaruoju metu vis daugiau dėmesio skiriama vaikų globos namų globotinių pozityviai socializacijai, rengimui savarankiškam gyvenimui, visavertei integracijai socialinėje aplinkoje sulaukus pilnametystės. Svarbu, kad vaikų globos namų globotiniai, pradėdami savarankišką gyvenimą, gebėtų pasinaudoti visomis savo galimybėmis ir būtų įgiję kuo aukštesnes socialines kompetencijas (Mitchell, 1990; Pivorienė, 1999; Weinert, 2001 ir kt.)

Vaikų globos namų globotiniams, pasižymintiems rizikos grupei priskirtiniems elgesio modeliais, svarbiausia įveikti socializacijos trikdžius, tai yra išsiugdyti įgūdžius, įgyti žinių, kaip atliepti visuomenės reikalavimams, priimti ir įsisavinti reikiamas elgesio taisykles, suprasti visuomenės nuostatas ir vertybes, kurias pripažįsta visuomenė, išmokti prisitaikyti prie socialinių procesų kaitos, reikšmingos kiekvienam žmogui. Vaikai, gyvenantys globos namuose, paprastai jau yra patyrę prievartą savo biologinėse šeimose, išbandę žalingų priklausomybių skonį, o kai kada jau spėję patirti ir nusikalstamumo žabangas. Todėl šiems vaikams aktuali prevencija, naudojantis aktyviais demokratijos pagrindų modeliais, aktyviu bendradarbiavimu, sprendžiant socialines problemas, vaiko individualių teisių pažinimu ir efektyvia pozityvios socializacijos strategija (Kvieskienė, 2003).

Siekiant vaikų globos namų globotinius parengti visaverčiam, savarankiškam gyvenimui, būtina kuo aukštesniu lygmeniu išugdyti reikiamus socialinius įgūdžius, kurie asmeniui suteikia galimybę bendravimui, bendradarbiavimui, savirealizacijai, saviraidai, atitinkamai veiklai socialinėje aplinkoje, teigiamai veikia viso gyvenimo kokybę. Mokslininkai, nagrinėjantys vaikų globos namų globotinių gyvenimo kokybės problemas, akcentuoja socialinių įgūdžių ugdymo svarbą nuo pat mažens. Lietuvoje socialinių įgūdžių ugdymo problemas nagrinėja: Monkevičienė, (2002), Pocevičienė, (2004), Bulotaitė, Gudžinskienė, (2004) ir kt. Daukšienės, Gudžinskienės, (2002). Barkauskaitės, (2007) atlikti tyrimai parodė, kad mokinių pozityviai socializacijai neigiamą poveikį daro socialinių įgūdžių stoka. Šios asmenybės vystymosi sritis svarbi ir paauglystės laikotarpiu, kai aktyvuojasi daugelis asmenybės konstrukto, kurių vystymosi eigos kokybė reikšmingai įtakoja individo pasirengimą savarankiškam gyvenimui. Daugelis mokslininkų akcentuoja, kad socialinių įgūdžių stoka tampa didele problema, nes vaikų globos namų globotiniai susiduria su tokiomis situacijomis, kai jaučia atskirtį, sunkiai adaptuojasi, patiria daug neigiamo poliškumo emocinių potyrių, išgyvena nepilnavertiškumo jausmą, varžosi savo socialinės padėties, bando ją nuslėpti, nesugeba išnaudoti turimų vidinių resursų, talentų, gabumų. Tai apsunkina savirealizacijos poreikio patenkinimą visuomenėje socialiai priimtinais būdais, dažnai skatina neigiamą pobūdžio socialinės adaptacijos raišką

(Rugevičienė, 2003,2005; Juodaitytė, 2002, 2003; Kviesskienė, Barkauskaitė-Lukšienė, 2008 ir kt.).

Socialinių įgūdžių išlavėjimo lygmuo daro įtaką žmogaus gyvenimo sėkmei. Vystantis asmenybei, visavertiškai vystomos socialinės kompetencijos įgalina individą adekvačiai orientuotis naujose socialinėse situacijose. Socialinių įgūdžių išsiugdymo laipsnis gali įtakoti akademinę sėkmę, elgesį, tarpusavio santykius šeimoje ir domėjimąsi neformaliojo ugdymo, saviugdos veikla (Mackonienė, 2009). Tyrimai rodo, kad vaikų globos namų globotiniai neretai pasižymi žemesne saviverte, iniciatyvos stoka darbinėje ir lavinimosi, saviugdos ir kitose veiklose. Visa tai turi įtakos individo santykiams su kitais visuomenės nariais ar grupėmis, socialine aplinka. Vaikų globos namų globotiniams sunkiau išlaikyti draugiškus kontaktus, sistemingai tęsti bendradarbiavimo veiklą, o tai apriboja asmenybės skleidimosi, socialinės padėties bei materialinės gerovės gerinimo galimybes. Nustatyta, kad konstruktyviam ir visaverčiam socialinių įgūdžių ugdymui vaikų globos namuose kol kas nėra skiriama pakankamai dėmesio, nors socialiniai įgūdžiai, įgyti iki pilnametystės yra svarbus ir suaugusio individo socialinių ir kitų kompetencijų įgijimo bei plėtojimosi veiksnys (Butkienė, Kepalaitė, 1996; Jacikevičienė, Rupšienė, 1999; Teresevičienė, Gedvilienė, 2003; Leliūgienė, Kvietkauskaitė, 2006 ir kt.).

Tyrimo aktualumas. Dirbant su tėvų globos netekusiais vaikais, išryškėja ugdomosios veiklos tobulinimo bei naujo, konstruktyvaus asmenų, vykdančių ugdymo procesą, požiūrio į esamą situaciją būtinybė suteikti kryptingą ir nuoseklią socioeducacinę pagalbą globos namų globotiniams socializacijos ir integracijos į visuomenę procese. Specialistams, dirbantiems su šiais vaikais, ypač svarbu jau pačioje problemos užuomazgoje vykdyti netinkamo elgesio modelių raiškos prevenciją, formuoti globotinių pozityvaus mąstymo ir prosocialaus elgesio modelius, kurie pakeistų seniau įgytus, socialiai nepriimtinus, skatinti aktyviai dalyvauti visuomeninėje veikloje, mokyti pažinti ir priimti mikro/makroaplinką (Samašonok, Gudonis, 2008 ir kt.).

Lietuvoje vaikų globos namų globotinių socialinių įgūdžių ugdymas – nemažai išnagrinėta sritis. Kai kurie tyrėjai savo tyrimų dalyku pasirinkę vaikų globos namų globotinių socialines kompetencijas, savarankiško gyvenimo problemas, nagrinėja savęs vertinimo, bendravimo, bendradarbiavimo problemas, socialinių įgūdžių ugdymą bendrojoje veikloje (Gaigalienė, Makarskaitė, 2001; Gučas, 1990; Ignatavičienė, 2003; Indrašienė, 2004; Kviesskienė, 2005 ir kt.). Mokslininkai atskleidžia vaikų globos namų globotinių socialinės adaptacijos, kompetencijos problematiką, nagrinėja atitinkamus socialinių įgūdžių aspektus: bendravimo įgūdžių ugdymo efektyvumą (Goštautas, 2005), vaiko emocinę raidą netekus tėvų (Pileckaitė-Markovienė, Lazdauskas, 2007; Radzevičienė, 2006), savęs vertinimo, mokyklinės adaptacijos, bendravimo,

bendradarbiavimo problemas (Braslauskienė, 2000; Kaffemanas, 2000; Samošonok, 2005 ir kt.). Siekis užtikrinti vaikų globos namų globotinių socialinių įgūdžių visaverčio įgijimo ir lavinimo procesą, įgalinantį sėkmingai gyventi savarankišką gyvenimą sulaukus pilnametystės, daro aktualiais šių vaikų socialinių įgūdžių ugdymo tyrimus ir socialinių įgūdžių ugdymo efektyvinimo modelių paieškas. Reikšmingi yra tyrimai, atskleidžiantys vaikų globos namų globotinių socialinių įgūdžių tipinius ir specifinius ypatumus, kuriais remiantis, galima apibrėžti tolimesnio jų ugdymo prielaidas. Todėl tikslinga atlikti tyrimą, kuris atskleistų vaikų globos namų globotinių socialinių įgūdžių ugdymo ypatumus ir parodytų, kokių socialinių įgūdžių vaikai stokoja, ir atkreipti dėmesį į socialinių įgūdžių ugdymo svarbą.

Mokslinė problema: koku teoriniu pagrindu remtis, siekiant išskirti svarbiausius vaikų globos namų globotiniams socialinius įgūdžius; kokie esminiai vaikų, gyvenančių globos namuose socialinių įgūdžių raiškos ypatumai; kokie pedagoginiai veiksniai įtakoja vaikų globos namų globotinių socialinių įgūdžių sklaidą ir kokia linkme galima tobulinti socialinių įgūdžių ugdymo procesą vaikų globos namuose.

Tyrimo objektas: vaikų globos namų globotinių socialiniai įgūdžiai ir jų ugdymo(si) prielaidos.

Tyrimo hipotezė: vaikų globos namų globotinių socialinių įgūdžių ugdymo efektyvumą sąlygoja globotinių ir su jais dirbančių specialistų pasirengimas dalyvauti socialinių įgūdžių ugdymo(si) procese ir pedagoginės sąveikos kokybė.

Tyrimo tikslas: atskleisti globos namų vaikų socialinių įgūdžių raiškos ypatumus ir jų ugdymo(si) pedagogines prielaidas.

Tyrimo uždaviniai:

1. apibrėžti socialinių įgūdžių ugdymo teorines prielaidas;
2. atskleisti vaikų globos namų globotinių tipinius ir specifinius socialinių įgūdžių raiškos ypatumus;
3. nustatyti specialistų, dirbančių vaikų globos namuose, kompetencijų svarbą globotinių socialinių įgūdžių ugdyme;
4. parengti rekomendacijas vaikų globos namų specialistams globotinių socialinių įgūdžių ugdymo efektyvinimui.

Tyrimo dalyviai: 14-18 m. amžiaus vaikų globos namų globotiniai iš dešimties Lietuvos vaikų globos namų: 50 vaikų iš Kuršėnų vaikų globos namų, 20 vaikų iš Šilalės rajono savivaldybės Pajūrio vaikų globos namų, 12 vaikų iš Šilalės rajono socialinių paslaugų centro, 50 vaikų iš Šiaulių miesto savivaldybės vaikų globos namų, 30 vaikų iš Telšių vaikų globos namų, 30 vaikų iš Radviliškio rajono vaikų globos namų, 25 vaikai iš Tauragės vaikų globos namų, 25 vaikai iš Akmenės rajono savivaldybės vaikų globos namų, 40 vaikų iš Mažeikių rajono vaikų

našlaičių ir senelių globos namų ir 18 vaikų iš Žagarės socialinių paslaugų centro vaikų globos namų.

Tyrimo metodai ir duomenų apdorojimo metodai:

1. mokslinės literatūros analizė;
2. kiekybinis tyrimas.

Empirinė medžiaga apdorota aprašomosios statistinės analizės metodais. Surinktų duomenų statistinė analizė buvo atlikta naudojant SPSS (Statistic Package for Social Sciences) programinės įrangos 18.0 versiją, kuri leido tyrimo metu surinktus ir užkoduotus duomenis apdoroti sudarius absoliučių dydžių bei procentinio pasiskirstymo dažnumų lenteles, ieškoti koreliacijos ryšių tarp tyrimo duomenų, skirtumų tarp tyrimo duomenų tarpusavio ryšių nustatymui naudotas X^2 (chi kvadrato) kriterijus. X^2 kriterijaus testo taikymas leidžia nustatyti ryšio tarp kintamųjų tipą reikšmingumo lygmenį. Paveikslų apipavidalinimui buvo naudojama Microsoft Office Excel 2007 programa.

Tyrimo laikas. Anketinė apklausa atlikta 2012 m. sausio – balandžio mėnesiais.

Tyrimo imtis. Tyrimo metu iš viso buvo apklausta 300 respondentų.

Magistro darbo struktūra. Ši magistro darbą sudaro: santrauka lietuvių kalba, įvadas, du skyriai, išvados, rekomendacijos, naudotos literatūros sąrašas (79 šaltinių), santrauka anglų kalba, priedai. Tyrimo duomenis iliustruoja 15 lentelių, 9 paveikslai. Prieduose pateikiama tyrimo anketa; tyrimo duomenų lentelės. Darbo apimtis 65 puslapiai (be priedų).

Pagrindinės sąvokos

Globotinis - vaikas, kuriam įstatymų nustatyta tvarka yra nustatyta globa vaikų globos namuose (LR Vyriausybės nutarimas dėl vaikų globos organizavimo nuostatų patvirtinimo, 2002).

Įgūdis – tai labai gerai išmoktas veiksmas, kurio elementų nebereikia sąmoningai reguliuoti ir kontroliuoti, kartojimu įgytas sugebėjimas automatiškai atlikti kurį nors veiksmą. Veiksmui tampant įgūdžiu, kartu kinta ir žmogaus psichika (Butkienė, Kepalaitė, 1996).

Socialinė atskirtis – platus spektras veiksmų, ribojančių individų ar grupių galimybes, kurios atviros daugumai žmonių, siekiančių aktyviai dalyvauti visuomenės gyvenime (Giddens, 2005).

Socialinė kompetencija – asmens gebėjimas užmegzti ryšį ir bendrauti su kitais konkrečiame socialiniame kontekste tam tikrais socialiai priimtinais ir naudingais būdais (Combs, Slaby, 1977; Goleman, 1995; cit. iš Baranauskienė, Juodraitis).

Socialiniai įgūdžiai – tai tokie elgesio šablonai, kurie individą padaro socialiai kompetentingu ir galinčiu daryti poveikį kitiems žmonėms; socialiniai įgūdžiai yra kaip tarpininkas tarp socialinės veiklos rezultato ir motorinių įgūdžių (Argyle, 1996).

Socializacija – istoriškai nulemtas socialinės patirties perėmimas ir aktyvus atgaminimas individo veiklos ir bendravimo procese (Vaitkevičiūtė, 2003).

I skyrius. SOCIALINIŲ ĮGŪDŽIŲ UGDYMAS – TEORINĖS PRIELAUDOS

Vos gimęs vaikas pradeda kontaktuoti su aplinka. Jau pirmosiomis dienomis, vos suvokdamas regos, klausos ir kitais pojūčiais fiksuojamus aplinkos skirtumus, pagal savo galimybes jis aktyviai kontaktuoja ir reaguoja, nuolat priimdamas jam naują informaciją. Augdamas ir lavėdamas nuo mažų dienų žmogus mokosi gyventi jį supančioje aplinkoje, suvokti savo poreikius ir norus, pažinti, praktikuoti ir tobulinti veiksmus, įgalinančius tenkinti aktualizuotus jo poreikius. Jei supanti mikro/makro aplinka kūdikį, vėliau vaiką, paauglį ir galiausiai suaugusį individą veikia konstruktyviai, skatinančiai, jis ne tik pažįsta aplinkos objektus, vykstančius socialinius procesus, palaipsniui suvokia savo galimybių ir vaidmens visuomenėje ypatumus, bet ir savo elgesyje įtvirtina socialiai priimtinius individualių ir visuomeninių poreikių prosocialius tenkinimo būdus, geba visaverčiai formuoti tikslus, jų siekti.

Tuo atveju, kai supanti aplinka asmenybės vystymuisi teikia destruktivų poveikį, gali nutikti asmenybės vystymosi proceso pokyčių, nuokrypių. Vaikas, veikiamas konstruktyviai skatinančios aplinkos, ugdomi atitinkamų socialinių įgūdžių pagrindus. Vėlesniuose amžiaus tarpsniuose juos įtvirtina ir kelia į aukštesnę lygmenį. Jei aplinka veikia destruktivai, nuolat matomi ir vaiko atžvilgiu taikomi negatyvūs ar net asocialūs elgesio modeliai, jo psichosocialinės raidos procesuose vyksta nuokrypis, lemiantis atitinkamų socialinių įgūdžių raiškos nebuvimą ir vietoje prosocialaus elgesio modelių turi paskatas vystytis ir dominuoti pasyvaus veikimo, nepasitikėjimo savimi, pasižyminčio nepilnavertiškumu ar net asocialaus elgesio modeliai.

Galima teigti, kad šeimoje ar kitoje aplinkoje, kurioje vaikas auga, yra ugdomi visų socialinių įgūdžių pagrindai. Ikimokyklinio ir mokyklinio ugdymo įstaigos taip pat atlieka reikšmingą vaidmenį formuojant augančią asmenybę, ugdamas socialinius įgūdžius. Efektyvus, konstruktyvus socialinių įgūdžių ugdymas svarbus, nes apima vaiko gebėjimą spręsti problemas, priimti sprendimus, savarankiškai veikti, atsakyti už savo veiksmus. Tėvų globos netekusio vaiko artimiausia aplinka yra vaikų globos namai. Juose ir ugdymo įstaigose turi būti skiriamas didžiausias dėmesys globotinių socialinių įgūdžių ugdymui. Vaiko aplinka turi siekti ugdyti gebančią prisitaikyti prie kintančių gyvenimo sąlygų asmenybę, kurti aplinką, parinkti tinkamus ugdymo metodus ir būdus bei sudaryti sąlygas, kurioms esant, kiekvienas galėtų vystytis kaip gebantis savarankiškai planuoti ateitį ir sėkmingai integruotis į visuomeninį gyvenimą (Samašonok, Gudonis, 2007).

1.1. Socialinių įgūdžių sampratos įvairovė asmens socializacijos kontekste

Mokslinėje literatūroje įgūdis bendrąja prasme apibūdinamas kaip mąstymo ir praktinės veiklos automatizuotas, meistriškai atliekamas veiksmas, kuris sieja veiksmo pažinimo, vykdomuosius ir korekcinius komponentus į vieną visumą. Toks įgūdis savitai motyvuoja ir reguliuoja veiksmus, palengvina naujos veiklos įsisavinimą. Pasak Butkienės, Kepalaitės (1996), Andrašiūnienės (2007), įgūdis – tai labai gerai išmoktas veiksmas, kurio elementų nebereikia sąmoningai reguliuoti ir kontroliuoti, kartojimu įgytas sugebėjimas automatiškai atlikti kurį nors veiksmą. Veiksmui tampa įgūdžiu, kartu kinta ir žmogaus psichika. Formuojantis įgūdžiui, pastebimi įvairūs pakitimai. *Kinta veiksmo atlikimo būdas*. Išnyksta nereikalingi judesiai, svarstymai ir kt. Kai kurie veiksmai, atliekami atskirai, susiformavus įgūdžiams, susilieja į vieningą aktą. Pamažu veiksmas pasidaro vientisas, todėl greičiau atliekamas. *Pakinta ir veiksmo kontrolė*. Regimąją kontrolę pakeičia sensomotorinė: lietimasis ir judesiai tarsi pasako, ar teisingai padaryta. Atsiranda jutiminės sintezės ir kontrolės orientyrai. Sąmoninga (apmąstymų) kontrolė tampa intuityvi (atsiranda teisinga nuojauta). *Pakinta pagrindiniai veiksmo reguliavimo būdai*. Besimokantysis iš pradžių dėmesį nukreipdavo į veiksmo atlikimo sąlygas, taisykles ir rezultatus. Kai veiksmas tampa vientisas, sąmonė kontroliuoja tik tai, ar rezultatai atitinka tikslą. Veiksmas reguliuojamas tikslingiau ir prasmingiau. Taigi, susiformavus įgūdžiams, mąstymo operacijas besimokantysis atlieka greitai ir intuityviai, daug kas numatoma iš anksto (Butkienė, Kepalaitė, 1996, 174 p.).

Mokslininkai (Šniras, Malinauskas, 2006) socialinių įgūdžių apibrėžimus pateikia chronologine tvarka (žr. 1 lentelę).

1 lentelė

Socialinių įgūdžių apibrėžtys

Literatūros šaltinis	Apibrėžtis
Combs, Staby, 1979	Gebėjimas užmegzti ryšius ir sąveikauti socialiai priimtais būdais.
Foster, Ritchey, 1979	Tai tokios reakcijos, kurios užtikrina pozityvią sąveiką.
Argyle, 1981	Adaptyvus ir adekvatus elgesys, kurio efektyvumą pripažįsta ne tik pats, bet ir kiti individai.
Gresham, 1981	Tai poelgiai, kurie padidina teigiamo pastiprinimo tikimybę ir sumažina bausmės tikimybę.
McGuire, Priestley, 1981	Tokie poelgiai, kurie lemia efektyvų bendravimą ir bendradarbiavimą.
Kelly, 1982	Išmoktos reakcijos, kuriomis siekiama gauti maksimalų teigiamą pastiprinimą socialinėse situacijose.
Young, West, 1984	Socialinis elgesys, kuris padeda įgyvendinti užsibrėžtus tikslus.

Shlundt, McFall, 1985	Socialiai kompetentingas elgesys.
Scheider, Rubin, Ledingham, 1985	Gebėjimas kurti teigiamą psichologinį klimatą, kokybiškai atlikti socialinius vaidmenis.
Hargie, Saunders, Dickson, 1987	Įgūdžiai, kurie yra reikalingi palankiems tarpasmeniniams santykiams palaikyti.
Gresham, Elliot, 1987	Elgesys, kurio pasekmės yra socialiai pageidaujamos.

Mokslinėje literatūroje socialinių įgūdžių problema dažnai nagrinėjama atsižvelgiant į asmens veiklą ir santykius, socialiniai įgūdžiai apibrėžiami kaip asmens gebėjimas efektyviai funkcionuoti esant įvairiems veiklos lygiams bei socialinėms sąveikoms, kai efektyvumas pripažįstamas ne tik paties veikiančiojo, bet ir kitų individų (Rubin, 1992; Rose-Krasnor, 1992, 1997; Argyle, 1996; Lekavičienė, 2000). Taigi, socialiniai įgūdžiai mokslinėje literatūroje dažniausiai aiškinami per asmens santykius su kitais žmonėmis, vykdomos veiklos ypatumus. Todėl, nustatant vaikų globos namų globotinių socialinių įgūdžių turinį, pagrindu galima laikyti santykių sritis, leidžiančias skirti bendravimo, veiklos ir bendradarbiavimo įgūdžius. Socialiniai įgūdžiai siejami su elgesio modeliais. Įgūdis, kaip veiksmų sistema, yra gebėjimas sistemingai veikti siekiant užsibrėžto tikslo. Socialiniai įgūdžiai apibrėžiami kaip tam tikri elgesio modeliai, įgalinantys individą atitinkamose socialinėse situacijose elgtis konstruktyviai, efektyviai (Jovaiša, 1993; Gage, Berliner, 1994; Argyle, 1996; Butkienė, Kepalaitė, 1996; Myers, 2000; Žukauskienė, 2002 ir kt.). Socialiniai įgūdžiai suteikia asmeniui galimybę veikti ir įsitvirtinti socialinėse situacijose veikiant socialiai priimtinais būdais, skatina savikontrolę, didina užsibrėžtų prosocialių tikslų įgyvendinimo tikimybę, sėkmingą veiklą viso gyvenimo eigoje (Bulotaitė, 2002 ir kt.). Jie įtakoja asmens gyvenimo kokybę, prisitaikant ir veikiant supančioje aplinkoje, ją atitinkamai keičiant.

Argyle (1996) socialinius įgūdžius apibrėžia kaip tam tikrus elgesio šablonus, kurie individą padaro socialiai kompetentingu ir galinčiu daryti poveikį kitiems žmonėms; tai lyg tarpininkas tarp socialinės veiklos rezultato ir motorinių įgūdžių. Kiti autoriai socialinius įgūdžius apibrėžia ir kaip socialinės kompetencijos išraišką. Pavyzdžiui, Rose-Krasnor (1997) atkreipia dėmesį į tai, kad socialinė kompetencija dažniausiai ir apibrėžiama kaip tam tikrų įgūdžių visuma. Kitų nuomone, socialiniai įgūdžiai – tai socialinio elgesio formos, kuriomis siekiama geresnių tarpusavio santykių, efektyvesnės socialinės sąveikos. Daukšienė, Gudžinskienė (2001), Grakauskaitė, Kropaitė (2004) socialinių įgūdžių sąvoką apibūdina kaip gebėjimą sugyventi su kitais asmenimis bei jų grupėmis, užmegzti ir plėtoti tarpasmeninius ryšius, rasti kompromisus, konstruktyviai spręsti konfliktus, mokytis dirbti ir kurti su kitais asmenimis, padėti jiems, įtikinti ir patraukti siekiant įgyvendinti bendrą tikslą, dalyvauti tautos ir

bendruomenės kultūriniam, pilietiniam gyvenime, gerbti demokratinės visuomenės gyvenimo principus ir vertybes, rūpintis aplinka. Gailienė, Bulotaitė, Sturlienė (1996), Pivorienė, Sturlienė (2005) akcentuoja, kad socialiniai įgūdžiai yra gebėjimas adaptyviai ir adekvačiai elgtis, o tai leidžia veikti kasdieninio gyvenimo reikalavimų, pasikeitimų, stresinių situacijų ir sunkumų kontekste. Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo programoje (2007) socialiniai įgūdžiai apibūdinami, kaip gebėjimas prisitaikyti visuomenėje ir elgtis pozityviai, gebėjimas susidoroti su kasdieninio gyvenimo iššūkiais ir problemomis. Socialiniai įgūdžiai – tai socialus elgesys, atitinkantis galiojančias socialines normas, užtikrinantis savęs įtvirtinimo galimybių panaudojimą (bendravimo, jausmų suvokimo, savikontrolės, streso įveikimo ir kt.). Daukšienė, Gudžinskienė (2002) teigia, kad socialiniai įgūdžiai – neatskiriama mūsų gyvenimo dalis.

Mokslinėje literatūroje, švietimą reglamentuojančiuose dokumentuose akcentuojama vaikų socialinių įgūdžių svarba. Socialiniai įgūdžiai, įgyti vaikystėje, labai įtakoja tolimesnį individo gyvenimą. Mokėjimas bendrauti, savikontrolė, tinkamas elgesys mokykloje, jausmų suvokimas ir gebėjimas įveikti stresą – visa tai galima apibūdinti kaip pagrindinius socialinius įgūdžius, kurie vaikui turi būti išugdomi. Nuo jų priklauso vaiko elgesys, orientuotas ne tik į save, bet ir į jį supančią aplinką. (Daukšienės, Gudžinskienės, 2002). Pasak Žalimienės (2007), socialiniai įgūdžiai – tai įgūdžiai, kurie padeda vaikui prisitaikyti gyventi pagal visuomenėje priimtinas normas. Tai yra gebėjimas spręsti problemas, kūrybinis ir kritinis mąstymas, bendravimo, savęs pažinimo, streso įveikimo, atsisakymo įgūdžiai, gebėjimas tvarkytis aplinkoje, mokėti elgtis su pinigais, laikytis higienos reikalavimų.

Gučo (1990) teigimu, jei socialiniai įgūdžiai pradedami ugdyti anksčiau, jie yra lengviau įsisavinami, tuo būdu yra palengvinamas vaiko tolimesnis gyvenimas. Tolesnis lavinimas remiasi ankstyvesniu patyrimu, jau turimais įgūdžiais. Taigi, socialiniai įgūdžiai yra socialus elgesys, atitinkantis galiojančias socialines normas, užtikrinantis savęs įtvirtinimo galimybių panaudojimą. Bendrojo lavinimo standartuose socialiniai įgūdžiai minimi greta asmeninių, komunikacinių, kritinio mąstymo bei problemų sprendimo, darbinių ir veiklos įgūdžių. Jie apibūdinami kaip gebėjimas sugyventi su kitais asmenimis bei jų grupėmis, užmegzti ir plėtoti tarpasmeninius ryšius, rasti kompromisus, konstruktyviai spręsti konfliktus; mokytis, dirbti ir kurti, bendradarbiauti siekiant įgyvendinti bendrą tikslą; dalyvauti tautos ir bendruomenės kultūriniam, pilietiniam bei politiniam gyvenime, gerbti demokratinės visuomenės gyvenimo principus ir vertybes, rūpintis aplinka. Pirmieji socialiniai įgūdžiai turėtų būti pradėti ugdyti jau ikimokykliniame ir jaunesniajame mokykliniame amžiuje.

Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosiose programose (2008) socialiniai įgūdžiai taip pat apibūdinami kaip gebėjimas:

- sugyventi su kitais asmenimis bei jų grupėmis, užmegzti ir palaikyti tarpasmeninius ryšius, rasti kompromisus, konstruktyviai spręsti konfliktus;
- mokytis, dirbti ir kurti kartu su kitais asmenimis, padėti jiems, įtikinti ir patraukti siekiant įgyvendinti bendrą tikslą;
- dalyvauti tautos ir bendruomenės kultūriniame, pilietiniame bei politiniame gyvenime, gerbti demokratinės visuomenės gyvenimo principus ir vertybes, rūpintis aplinka.

Adekvaciai reaguoti naujose ir jau matytose socialinėse situacijose individas mokosi remdamasis turima elgesio patirtimi, siedamas ją su aplinkoje matomais elgesio modeliais, adaptuodamas realioms socialinėms aplinkybėms. Sistemingas socialaus elgesio modelių išmokymas vyksta efektyviau, jei ugdant socialinius įgūdžius, adekvatus elgesio modelių panaudojimas socialinėse situacijose susilaukia:

- pastiprinimų;
- saugumo jausmo palaikymo;
- padaršinimų

Apibendrinant svarbu pažymėti, kad skirtingi autoriai savo tyrimais orientuojasi į skirtingus socialinių įgūdžių parametrus. Pateikiami gretimi, vienas kitą papildantys socialinių įgūdžių apibrėžimai, kurių visuma leidžia pamatyti pilnutinę socialinių įgūdžių sampratą: socialiniai įgūdžiai tai socialinės kompetencijos dalis, apimanti verbalinio ir neverbalinio elgesio sekas, kaip pastangas įtakoti individo aplinką ir atsaką į aplinkos poveikį individui. Tai gebėjimai, suteikiantys individui galimybę pažinti, suprasti save ir aplinką, priimti nuolat vykstančius individo ir aplinkos santykio pokyčius, tinkamai į juos reaguoti, prisitaikyti prie keliamų naujų reikalavimų, tobulinti save. Jie įgyjami stebint, modeliuojant aplinkinių elgesį ir gaunant grįžtamąjį ryšį, patiriant savo elgesio pasekmes. Amžiaus tarpsnį atitinkantis socialinių įgūdžių išsivytimo lygmuo suteikia prielaidas individui tapti visaverte visuomeniška asmenybe. Socialinės kompetencijos efektyvus formavimas yra įmanomas tik palaikant konstruktyvų nuolatinį bręstančios asmenybės ir aplinkos ryšį, santykį. Nuolatinio, skatinančio socialinių įgūdžių ugdymo proceso trikdžiai destruktiviai veikia einamo ir būsimų socialinių įgūdžių vystymo etapų eigą.

1.2. Socialinių įgūdžių rūšys

Nuolat intensyvėjant pasaulinės visuomenės socialiniams procesams, į žmonių kasdienybę įsiterpiančioms informacinėms komunikacinėms technologijoms, kinta ir pasipildo socialinių kompetencijų, būtinų sėkmingam socialiniam veikimui, turinys ir kiekis. Todėl jaunosios kartos atstovai įgydami socialinę kompetenciją turi išmokti nuolat keistis, adaptuotis prie vis

greitėjančio gyvenimo tempo, kintančių socialinių veiksnių, kad galėtų visavertiškai atlikti jiems reikalingus socialinius vaidmenis. Vaiko socialines kompetencijas nuo pat mažens ugdo jo mikroaplinka – tėvai, globėjai, su vaikais dirbantys specialistai (Bulotaitė, Gudžinskienė, 2004). Įgūdžiai yra susiję su aplinkos ypatybėmis, situacijos specifiškumu, taip pat su amžiumi, lytimi, būsena. Ankstyvuosiuose asmenybės raidos etapuose, kai formuojami socialinės kompetencijos, socialinių įgūdžių ugdymosi pagrindai, ugdytiniais yra būtina suaugusiųjų pagalba, palaikymas, patarimai ir pamokymai. Socialinės kompetencijos pagrindus mažieji įgyja mokydamiesi veikti aplinkoje jiems prieinamomis formomis:

- vaidybiniai žaidimai, piešimas, pasakojimas, analizė ir kita veikla;
- konkretaus įgūdžio mokymas;
- įgūdžio aptarimas, analizė ir modeliavimas;
- namų užduočių atlikimas, pateikimas ir aptarimas (Vosyliene, 2009).

Asmenybės tapsmo eigoje, vaikas pažįsta jį supančią aplinką, nuolat gauna naujos informacijos, nusakančios atskirų objektų ar jų sistemų savybes. Ilgainiui, plečiantis vaiko žinių ir įgūdžių, gebėjimų sistemai, didėjant atskirų veiksmų, elgesio modelių taikymo patirčiai, besiuogdantis vaikas pildo jau turimas žinias naujomis, taip kokybiškai keisdamas savo galimybes veikti socialinėje aplinkoje, ją įtakoti, keisti. Mokslinėje literatūroje įvardijamos svarbiausios socialinės kompetencijos įgijimo pakopos:

- *savęs pažinimas* – gebėjimas pažinti ir įvertinti save, savo charakterį, stipriąsias ir silpnąsias puses; *savęs supratimas*, t.y. gebėjimai atpažinti jausmus (emocinė savivoka; teisingai įvertinti savo stiprybes), pasitikėti savimi;
- *savęs valdymas* – emocijų valdymas, empatija, savo ir kitų žmonių emocijų supratimas; gebėjimas kontroliuoti stresą; motyvuoti save įveikti sunkumus; nustatyti ir stebėti asmeninių ir akademinų tikslų pažangą; pasitikėjimas kitais; sąmoningumas, adaptyvumas, iniciatyvumas, tikslų siekimas;
- *socialinis supratimas* – gebėjimai suvokti aplinką stebint kitus; pripažinti individualius ir grupinius skirtumus bei panašumus; kitų jausmų supratimas; orientacija paslaugose; organizacinis sąmoningumas;
- *efektyvus bendravimas* – gebėjimas išreikšti save socialiais verbaliniais ir neverbaliniais būdais, užmegzti ir išlaikyti pozityvius ryšius su aplinkiniais arba santykių vadyba – gebėjimai inicijuoti bendravimą, atsispirti netinkamam socialiniam spaudimui, konstruktyviai valdyti konfliktus;
- *Sprendimų priėmimas (kūrybiškas, kritinis mąstymas)* – gebėjimai analizuoti informaciją bei patyrimą, nagrinėti alternatyvius sprendimus ir jų pasekmes; priimti racionaliausius bei optimaliausius sprendimus (Jurevičienė, Kaffemanienė, 2009).

Socialiniai įgūdžiai skirstomi į grupes: santykio su savimi, santykio su kitais, veiklos ir bendradarbiavimo bei dorovinius socialinius įgūdžius. Anot Raudeliūnaitės (2006), **santykio su savimi** įgūdžiai siejami su asmens Aš vaizdu, gebėjimu suprasti, kontroliuoti ir tinkamai išreikšti savo mintis, jausmus; pažinti ir įvertinti savo asmenybės ypatumus, jos stipriąsias ir silpnąsias puses. Autorė teigia, kad santykio su savimi įgūdžiai yra socialinių įgūdžių pagrindas, kuris daro įtaką asmens santykiui su aplinka. Prie santykio su savimi įgūdžių priskiriami savęs pažinimo, savęs vertinimo ir savikontrolės įgūdžiai.

Pasakymas ką jauti. Šniras, Malinauskas (2006) teigia, kas šis įgūdis padeda atskleisti savo asmeninę informaciją ir jausmus kitam asmeniui. Pasakymas ką jauti – tai sunkiai ugdomas įgūdis. Mokslininkai teigia, kad ekstravertai išsako savo jausmus daug lengviau negu intravertai, o tai priklauso nuo bendravimo aplinkos, kurioje augo vaikas. Šniras, Malinauskas (cit. Pgl. Kjellberg ir kt., 2003; Conger ir kt., 2003) atkreipia dėmesį į tai, kad tyrimai parodė, jog įgūdis pasakyti, ką jauti yra naudingas, nes padeda nugalėti baimę, be to sustiprina grįžtamąjį ryšį, taip pat pagerina tarpasmeninius santykius bei padaršina kitus, suteikia galimybę dalytis savo patirtimi, sustiprina asmenines žinias, ir, be abejo, padeda išreikšti save.

Streso įveikimo įgūdis – streso priežasčių numatymas ir žinojimas, kaip jis mus veikia. Tai padeda bandyti išvengti stresų arba juos konstruktyviau įveikti (Gailienė ir kt., 1996). Šio įgūdžio nebuvimas, anot Fullan (1998), reikšmingai veikia vaikų ir jaunuolių dvasinę ir fizinę sveikatą.

Emocijų valdymo įgūdžiai apima tris procesus: atpažinimą, įsisąmoninimą ir išreiškimą. Jausmus galima atpažinti iš minčių, kūno pojūčių bei situacijos arba įvykių konteksto. Jausmų įsisąmoninimas paprastai yra susijęs su emocinės būsenos pavadinimu (Gailienė ir kt., 1996).

Pozityvaus savęs vertinimo įgūdis – individo gebėjimas po tam tikrų įvykių sau mintyse pasakyti teigiamus žodžius apie save patį. Selmistraitienės (2001) nuomone, šio įgūdžio formavimą užtikrina nuoseklus auklėjimas, reikalavimų ir ugdytinio gebėjimų atitikimas, dėmesio koncentracija į ugdytinio pasiekimus, bet ne į nesėkmes, mokymas tinkamai reaguoti į pagyrimus nenumenkinant savęs, neneigiant savo pasiekimų. Įgūdį sudaro tokie komponentai: minčių apie save stebėjimas ir analizė; neigiamos nuostatos į save pakeitimas teigiama; mokymasis planuoti savo veiklą ir numatyti apdovanojimus sau už tikslų įgyvendinimą. Pileckaitė-Markovienė (2004) pabrėžia, jog reikia nepamiršti, kad jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų savęs vertinimas glaudžiai susijęs su sėkmės ir laimės jausmu, todėl nenuostabu, kad iš pradžių vaikai save vertina pernelyg aukštai, neįvertindami kitų asmenų požiūrio į juos ir objektyvių laimėjimų. Vėliau geba pasinaudoti informacija apie save ir kitus ir tuo remdamiesi spręsti, kaip jiems sekasi. Tai reiškia, kad vaikas pradeda naudoti informaciją palyginimui, save

vertina realiau, tas vertinimas tampa labiau susijęs su mokytojų vertinimais, gaunamais pažymiais ir kitų vaikų elgesio stebėjimu.

Pasitikėjimas savimi ir savo jėgomis suprantamas kaip individo gebėjimas suvokti savo galimybes adekvačiai veikti socialinėse situacijose, siekti paties ir aplinkos iškeltų tikslų.

Mokėjimas atkakliai elgtis – individo gebėjimas nepasiduoti destruktvyviai socialinių aplinkybių įtakai, pasirūpinti savimi, mandagiai, ramiai ir argumentuotai išreikšti savo poziciją.

Individo santykio su aplinka įgūdžiai, anot Raudeliūnaitės (2007), apima santykių su aplinka aspektą, nusako asmens mokėjimą kurti ir palaikyti pozityvius tarpusavio santykius, siekiant išlaikyti pusiausvyrą tarp asmeninių ir socialinių siekių. Dėmesys atkreipiamas į kontakto (verbalinio ir neverbalinio) užmezgimo, palaikymo ir tarpusavio sąveikos sukūrimo bei konfliktų sprendimo įgūdžius.

Gebėjimas pateikti klausimus, atspindėti jausmus turi didelę reikšmę bendravimui ir apima informacijos priėmimą, interpretavimą, palyginimą, įvertinimą ir skleidimą (Markevičiūtė ir kt., 2003; Barnow ir kt., 2004).

Empatijos įgūdis. Vaikai sunkiai identifikuoja jausmus. Pirminė empatijos išraiška – vaikų pastangos parodyti asmeninį susirūpinimą, kai reaguojama į liūdną ir įskaudintą žmogų. Jaunesniajame mokykliniame amžiuje atsiveria platesnės galimybės suprasti emocijų priežastis. Suaugusieji turi padėti vaikams suvokti emocinius išgyvenimus. Empatiją sudaro trys specifiniai įgūdžiai: savo ir kitų jausmų atpažinimas, gebėjimas pamatyti situaciją iš neutralios pozicijos ir empatiškas reagavimas. Kuo geriau suprantamos savos ir kitų emocijos, tuo sėkmingiau bendraujama, greičiau adaptuojamasi (Gailienė ir kt., 1996).

Gebėjimo pradėti pokalbį įgūdis yra vienas svarbiausių bendraujant, tačiau vienas iš sunkiausiai išlavinamų. Labai svarbu, kad kalbėtojas mokėtų akcentuoti pagrindinius dalykus, tinkamai naudoti verbalinio ir neverbalinio bendravimo elementus. Šis įgūdis yra tobulesnis, kai kalbėtojui būdingas išraiškingumas, draugiškumas, geranoriškumas, kai užtikrinamas grįžtamasis ryšys. Taigi, pašnekovas turi stebėti neverbalinį klausytojo elgesį, kuriuo dažniausiai reiškiamas nerimas ar nepasitikėjimas, nes klausytojas gali ir nekalbėti, bijodamas parodyti, kad ko nors nesupranta (Šniras, Malinauskas, cit. Pgl. Hargie ir kt., 1994).

Mokėjimas baigti pokalbį. Šniras ir Malinauskas (cit. Pgl. Hargie ir kt., 1994) išskiria pagrindines šio įgūdžio funkcijas: pasakyti reikšmingiausius, svarbiausius pokalbio dalykus, įvertinti pokalbio rezultatus. Nuo mokėjimo baigti pokalbį priklauso tolesni tarpasmeniniai santykiai.

Mokėjimas išklausti. Kočiūno (1995) teigimu, įgūdis reiškia gebėjimą išreikšti tikrą ir nuoširdų domėjimąsi kitu žmogumi. Svarbu tai, kad šio įgūdžio realizavimui būtinas tamprus

grįžtamasis ryšys. Nemokėjimas išklaudyti bendravimą gali padaryti paviršutinišku arba jį sužlugdyti.

Gebėjimas pasakyti NE, nepasiduodant blogai įtakai (atsisakymo įgūdis). Gailienė (1996), Šniras ir Malinauskas (cit. Pgl. Epstein et al., 2003) akcentuoja, šio įgūdžio svarbą įvairiose situacijose, ypač susijusiose žalingais įpročiais. Tai reikšminga stiprinant žmogaus identiškumą, nes asmuo, pasakydamas *NE*, apibrėžia savo ribas bei įtvirtina vidinę nepriklausomybę būti savimi.

Mokėjimo vadovauti ir lyderiauti įgūdis. Anot Dapkienės (2006), įgūdis apibrėžiamas kaip gebėjimas sutelkti žmones sėkmingai planuoti, organizuoti veiklą bei įgyvendinti tikslus. Gebantys lyderiauti asmenys nebijo rizikuoti, kad pasiektų tikslą, yra atkaklūs, pasitikintys savimi, rodo daugiau dėmesio aplinkiniams. Jiems būdingas gebėjimas įkvėpti kitų žmonių entuziazmą ir panašiai.

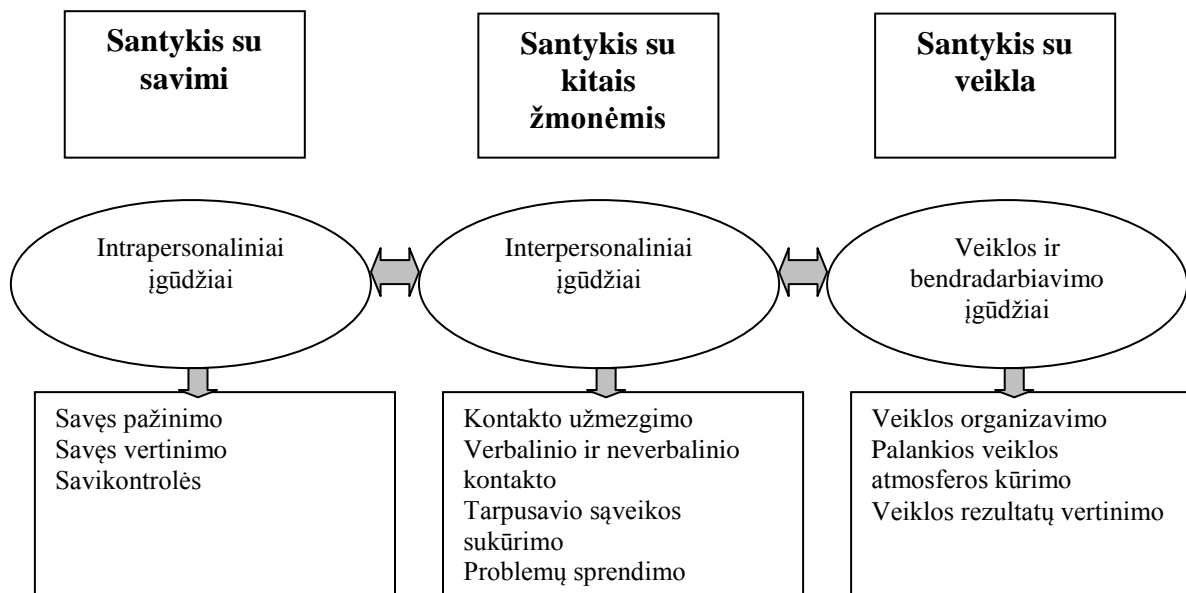
Problemų sprendimo įgūdis. Gailienė ir kt. (1996) įvardija šį įgūdį kaip mokėjimą efektyviai spręsti problemas: įsisąmoninti problemą, atpažinti ir išreikšti jausmus, išsiaiškinti tikruosius poreikius ir norus, ieškoti problemos sprendimo ir jį priimti.

Kūrybiško ir kritinio mąstymo įgūdis susijęs su sprendimų priėmimu ir problemų sprendimu. Kūrybiškas mąstymas, anot Gailienės ir kt. (1996), įgalina įvertinti visas galimas alternatyvas, veiklos ar neveiklumo padarinius.

Komunikavimo įgūdis įvardijamas kaip gebėjimas išreikšti save socialiais verbaliniais ir neverbaliniais būdais, užmegzti ir išlaikyti draugiškus ryšius su aplinkiniais, išklaudyti kitų nuomonę ir tiksliai išreikšti savo mintis, suprasti kito jausmus ir elgesio motyvus, o tai turi didelę įtaką psichinei ir socialinei gerovei. Komunikavimo įgūdžio svarbą išskiria Selmistraitienė (2001), Grebliauskienė, Večkienė (2004), Gailienė ir kt. (1996), Robbins (2007), Bennett (2000), Satir (2004) ir kt.

Sprendimų priėmimo įgūdis apibūdinamas gebėjimu įvairiomis situacijomis prognozuoti savo elgesio padarinius ir priimti atsakomybę (Selmistraitienė, 2001; Dapkienė, 2006; Kummer, 2008; Sharma, 2005 ir kt.). Teigiama, kad norint, jog įgūdis būtų sėkmingai lavinamas, ugdytiniai turi gebėti numatyti visus galimus sprendimus, teigiamas ir neigiamas kiekvieno galimo sprendimo pasekmes ir padaryti apsisprendimą.

Mokslinėje literatūroje išskiriami *esminiai* ir *situaciniai socialiniai įgūdžiai*. *Esminiai (baziniai) įgūdžiai* tarsi „apsauginiai faktoriai“, užtikrina asmens veiksmingą sąveiką įvairiose socialinės sąveikos srityse ir aplinkose. Dažnai jie identifikuojami ir grupuojami pagal socialines sąveikas, apimančias asmens santykį su savimi, kitais žmonėmis, veikla ir leidžiančias išskirti intrapersonalinius (santykio su savimi), interpersonalinius (santykio su kitais žmonėmis) ir veiklos bei bendradarbiavimo įgūdžius (Raudeliūnaitė, 2007, p.21) (žr. 1 pav.).

1 pav. Socialinių įgūdžių rūšys (Raudeliūnaitė, 2007)

Mokslininkai (Bellack, 1999; Taylor, Larson, 1999; Kolb, Hanley-Maxwell, 2003 ir kt.) daugiau dėmesio sutelkia į asmens santykių su savimi sritį ir išskiria esminius intrapersonalinius įgūdžius, kurie siejami su asmens *Aš* vaizdu, gebėjimu suprasti, kontroliuoti ir tinkamai išreikšti mintis, jausmus; pažinti ir įvertinti save. Pabrėžiama, kad intrapersonaliniai įgūdžiai yra socialinių įgūdžių pagrindas, daro įtaką asmens santykiui su aplinka. Mokslininkai (Sugai, Lewis, 1996 ir kt.) prie esminių intrapersonalinių įgūdžių priskiria savęs pažinimo ir vertinimo bei savikontrolės įgūdžius (Raudeliūnaitė, 2007). Tyrėjai (McGinnis, Goldstein, 1990; Argyle, 1996; Bulotaitė, 1996; Selmistraitienė, 2001 ir kt.) akcentuoja veiksmingos tarpusavio sąveikos aspektą, leidžiantį išskirti esminius interpersonalinius įgūdžius. Dažniausiai išskiriamos dvi tarpusavio sąveikos formos – bendravimas ir bendradarbiavimas, turintys ryšį su atitinkamais socialiniais įgūdžiais (Raudeliūnaitė, 2007).

Situaciniai socialiniai įgūdžiai – tai įgūdžiai, reikalingi tik tam tikromis gyvenimo situacijomis. Pavyzdžiui, mokėti atsisakyti, reaguoti į pastabas, prieštarauti, atsiprašyti, pripažinti klydus, džiaugtis; pradėti, tęsti ir baigti pokalbį, paprašyti pagalbos ir kt. Šie įgūdžiai leidžia veiksmingai spręsti problemas, geriau įveikti pasitaikančius sunkumus (Šniras, Malinauskas, 2006).

Remiantis naujausiais psichologiniais, edukologiniais tyrimais, jų rezultatais, sudaromos socialinių įgūdžių ugdymo programos, kuriose skirtingi socialinių įgūdžių ugdymo tikslai keliami priklausomai nuo ugdytinių amžiaus ir individualių galimybių. Gyvenimo įgūdžių ugdymo programoje (2004) socialiniai įgūdžiai skirstomi pagal asmenybės vystymosi sritis:

- savimonė – savęs pažinimas, mokėjimas reikšti savo jausmus ir bendrauti, darbas grupėje, pokyčių įveikimas;

- priklausymas grupei – bendraamžių grupės įtaka, buvimas grupėje, draugystė, atstūmimas ir praradimai, negalė, etniniai skirtumai;
- poreikiai, teisės ir atsakomybė – individo elgesio pasekmės, poreikių išsiaiškinimas, gyvenimas šeimoje, ar jai artimoje aplinkoje, rūpinimasis kitais, sveikatos ugdymas;
- kasdienės situacijos – konfliktų sprendimas, prievarta, žalingi įpročiai, savisauga, pirmoji pagalba, reklamos įtaka ir kt.;
- rizikos situacijos – rizikos supratimas ir įvertinimas, išgyvenimas, narkotikai ir sportas, ŽIV, seksualinis elgesys ir kt.

Kiekvienai iš asmenybės vystymosi sričių ugdomi atitinkami socialiniai įgūdžiai, kurių išlavėjimo lygis tiesiogiai įtakoja vaikų ir jaunuolių pasiregimo savarankiškam gyvenimui laipsnį. Kuo aukštesnę socialinę kompetenciją turės jaunuolis sulaukdamas pilnametystės, tuo didesnę galimybę gyventi visavertį savarankišką gyvenimą.

Taigi, mokslinėje literatūroje išskiriami socialiniai įgūdžiai apima gebėjimą spręsti problemas, kritinio mąstymo formavimąsi, bendravimo, savigarbos, pasitikėjimo savimi ir savikontrolės įgūdžius, gebėjimą įveikti stresą, psichologinio atsparumo kenksmingai socialinei įtakai formavimąsi ir kt., kiekvienas kurių yra priskiriami intrapersonalinei, interpersonalinei arba veiklos ir bendradarbiavimo įgūdžių rūšiai. Nuo pirmųjų žmogaus gyvenimo dienų pradedamas socialinių įgūdžių ugdymas turi būti permanentinis procesas, suteikiantis individui galimybę nuolat nenutrūkstamai tobulėti. Bręstančiai asmenybei reikia padėti išmokyti kontroliuoti savo elgesį, priimti pagrįstus sprendimus, lemiančius pozityvų ir apgalvotą elgesį. Socialiniai įgūdžiai įtvirtinami juos nuolat taikant gyvenimiškose situacijose. Asmenybė yra socialinė esybė, psichologijoje charakterizuojama ir kaip visybiniis žmogaus mintinių ir fiziškai atliekamų veiksmų ar jų sekų bendrasis turinys, todėl socialinių įgūdžių išsiugdymo sėkmingumas kiekviename individo vystymosi periode sudaro prielaidas tolimesnio socialinių įgūdžių ugdymosi proceso eigai, sėkmingumui, galimai kilsiantiems sunkumams bei jų įveikimo būdams. Didelę reikšmę socialinių įgūdžių formavimo eigoje turi ankstyvieji asmenybės raidos periodai, kai yra padedami visų socialinių įgūdžių pagrindai.

1.3. Socialinių įgūdžių formavimosi teorinės ir metodologinės prielaidos

Mokslininkai (Pileckaitė – Markovienė, Lazdauskas, 2007; Braslauskienė 2000, 2006, Kavolius, 2006 ir kt.), nagrinėjantys vaikų globos namų globotinių socialinę, edukacinę situaciją, reikšmingą vietą skiria socialinių įgūdžių ugdymui. Pastaruoju metu socialinių įgūdžių ugdymo tyrimai dažniausiai koncentruojami į socialinės kompetencijos ugdymo kokybę ir problemas, akcentuojama kad „šeima yra pirma žmogaus gyvenimo mokykla, kurioje įgyjami bendravimo,

bendradarbiavimo, elgesio kultūros įgūdžiai, elgesio pradžiamokslis, o tėvai yra pavyzdys, iš kurio vaikas mokosi“ (Pileckaitė – Markovienė, Lazdauskas, 2007). Šeima užima svarbiausią vietą bręstančios asmenybės socialinių įgūdžių ugdyme. Darnios šeimos aplinka teigiamai veikia vaiką ir kiekvieną narį tiesiogiai visose gyvenimo srityse (Litvinienė, 2002 ir kt.). Vaikui augant, mikroaplinkai plečiantis, kai jis išeina už šeimos ribų (darželis, mokykla, gatvė ir kt.), jį veikia ir daro jam atitinkamą įtaką ir tolimesnė socialinė aplinka (Vaitkevičius, 1995; Jacikevičius, 1996; Jakavičius, 1998; Juodaitytė, 2002, 2003 ir kt.).

Atsižvelgiant į tai, kad vaikai, gyvenantys globos namuose, dažniausiai yra patyrę destruktivaus pobūdžio biologinės šeimos aplinkos poveikį, jų socialinių įgūdžių ugdymo procesas buvo iškreiptas, nevisavertis. Šiems vaikams būdingas netinkamas psichologinių – fiziologinių poreikių aktualizuotumas, bei socialiai nepriimtino ar net delinkventinio elgesio modelių taikymas, siekiant individualiai išsikelti tikslų. Todėl vaikų globos namuose dirbantiems specialistams svarbu ne tik optimizuoti socialinių įgūdžių ugdymo procesą, bet ir taikyti elgesio korekcijos priemones, siekti konstruktyvios vaiko resocializacijos, ugdyti socialinių įgūdžių pagrindus, mokyti keltis prosocialios veiklos tikslus ir juos įgyvendinant taikyti pozityvaus elgesio modelius. Tyrimai rodo, kad socialinės kompetencijos plėtojimosi, socialinių įgūdžių ugdymo procese labai svarbų vaidmenį atlieka mokymasis konstruktyviai, efektyviai spręsti gyvenimo situacijose kylančias problemas. Tinkamas socialinių įgūdžių formavimas yra vienas efektyviausių būdų gerinti tėvų globos netekusių vaikų prisitaikymą visuomenėje, savarankiško gyvenimo kokybę, užkirsti kelią smurtui, konfliktams su pačiu savimi ir socialine aplinka (Brazauskas, Nemčauskytė, Siminauskienė, 2011).

Remiantis tyrimų duomenimis (Braslauskienė, 2000; Braslauskienė, Kavolius, 2006; Ribokienė, 2006, Aurylienė, 2006 ir kt.), sudaromi struktūriniai socialaus elgesio mokymo planai, strategijos, būdai. Tyrimai rodo (Čaplinskas, Stonienė, 2002 ir kt.) socialinių įgūdžių ugdymo svarbą vykdant alkoholio, tabako, psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevenciją. Alkoholio, tabako ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevencijos programoje apibrėžiamos ne tik pačios sąvokos, bet ir socialinių įgūdžių formavimosi mechanizmas, pateikiamos idėjos konkreitiems socialiniams įgūdžiams ugdyti. Socialinių įgūdžių plėtojimosi procese reikšminga vieta tenka žmogaus savęs suvokimui. Tai ypatingai reikšminga vaikų globos namuose augantiems vaikams. Atsižvelgiant į tai, kad globos namuose auga ir vaikai, pasižymintys įvairiais psichinės bei fizinės sveikatos sutrikimais, jų grupėmis, svarbūs tyrimai, kuriais remiantis, galima tobulinti, efektyvinti vaikų, pasižymintį specialiaisiais poreikiais, socialinių įgūdžių ugdymą. Tėvų globos netekę vaikai pasižymi žema saviverte, tai gali būti prasto prisitaikymo socialinėje aplinkoje priežastis. Žemas savivertės lygmuo formuojasi, kai augančio vaiko kasdieninėje veikloje yra nuolat ribojama jo pažintinė veikla, trūksta funkcinės

nepriklausomybės, pabrėžiama atskirtis bendraamžių tarpe (Varni, Setoguchi, Rappaport, Tallbot, 1992; Žukauskienė, 2002; Maslow, 2003 ir kt.). Psichologinėje literatūroje (Gailienė, 1995; Myers, 2000; Žukauskienė, 2002 ir kt.) akcentuojama, kad sunkias situacijas vaikams gali padėti išspręsti tik efektyvus, suaugusiųjų ir paties vaiko koreguojamas elgesys, leidžiantis konstruktyviai įveikti kylančius sunkumus ir grėsmes. Gailienės (1995) tyrimai rodo, kad vaikai, pasižymintys žemu savivertės lygmeniu, yra linkę atsisakyti savo siekiamų tikslų ir norų įgyvendinimo vos iškilus sunkumams. Socialiniu atžvilgiu tokiose situacijose pasireiškia frustracinis elgesys (verbalinė ir fizinė agresija bei saviagresija). Atsižvelgiant į tai, jog iki pilnametystės praeinamų asmenybės raidos etapų metu žema saviverte pasižymintys individai yra linkę sureikšminti, jų nuomone, akivaizdžius fizinius ir/ar psichologinius savo trūkumus, sunkėja kitų socialinių įgūdžių ugdymo galimybės, dėl polinkio nepripažinti savęs kaip galinčio, sugebančio ir vertingo. Tokia savybė neretai lemia ir sutrikusios savikontrolės raišką ar jos nebuvimą. Tai pasireiškia impulsyvumu, neadekvačia emocinių reakcijų raiška, atsakomybės už savo jausmus stoka. Ankstyvuose asmenybės raidos etapuose tai išryškėja net pasikartojančiais stereotipiniais savistimuliuojančiais judesiais – lingavimu, galūnių gestikuliacijomis, įvairiomis grimasomis, akių spaudimu.

Daugelis mokslininkų akcentuoja socialinių įgūdžių ugdymą, socialinės vaiko kompetencijos tobulinimą kaip socialinės atskirties prevenciją (Braslauskienė, Kavolius, 2006; Ribokienė, 2006 ir kt.). Svarbūs Braslauskienės, Kavoliaus (2006) tyrimai, kuriais nustatyta, kad nuo socialinių įgūdžių išsiugdymo lygmens priklauso vaikų globos namų globotinių saugumas už vaikų globos namų ribų, t.y. tolimesnėje aplinkoje. Mokslininkai atkreipia dėmesį, kad vykdant seksualinės prievartos prevenciją, būtina ugdyti reikalingus socialinius įgūdžius: pasitikėjimą savimi, gebėjimą pasakyti „ne“, atsakomybės už savo saugumą jausmą (nes vaikas neprivalo elgtis taip, kaip jam atrodo gėdinga ir tada, kai menkinamas jo orumas), mokyti atpažinti pavojingas situacijas, ugdyti punktualumo svarbos pajautą (vaikas turi laiku grįžti į globos namus ir pan.). Braslauskienės atliktas šešėmių vaikų socialinių-pedagoginių situacijų globos namuose tyrimas (Braslauskienė, 2000) atskleidė socialinių įgūdžių ugdymo problemą – socialinės kompetencijos stoka globotiniams sąlygoja mokymosi, bendravimo, saviraiškos, saviraidos, saviaktualizacijos sunkumus, persikeliančius ir į tolimesnius gyvenimo etapus. Rupšienė, Leliūgienė, Baršauskienė (2004) vaikų globos namų socialinių darbuotojų kompetencijų tyrimu nustatė, kad viena iš svarbiausių socialinio darbuotojo kompetentingumo grandžių vaikų globos namuose yra globotinių socialinių įgūdžių formavimas, socialinės vaiko kompetencijos plėtojimas. Mokslininkės pažymi, kad vaikų globos namų globotiniai turi daugiau kognityvinio mokymosi sunkumų, patiria papildomų emocinių sunkumų, dažniau jaučiasi psichologiškai nesaugūs, negalintys tinkamai socialiai adaptuotis, kartais lėtėja net jų lytinės

identifikacijos procesas. Autorės pažymi, kad globos namų vaikai labiau nei, vaikai, augantys darniose šeimose, yra linkę į depresijas, baimes. Jie pasižymi polinkiu agresijai, fiziniais bei psichiniais sutrikimais, specialiaisiais ugdymo poreikiais. Tyrimu nustatyta, kad labai svarbios socialinių darbuotojų darbo funkcijų atlikimo problemos vaikų globos namuose yra laisvalaikio organizavimas, mokymas, auklėjimas, rengimas gyvenimui visuomenėje, pedagoginės saviugdos vystymas, nuostatų apie gyvenimą šeimoje formavimas ir ugdymas, profilaktinė – prevencinė veikla, vaiko elgesio korekcijos ir kt. Šis tyrimas atskleidė, kad socialinių įgūdžių ugdymas yra sudėtingas kompleksinis procesas, reikalaujantis atskirų socialinio darbuotojo kompetencijų. Atkreipiant dėmesį į tai, kad socialiniai įgūdžiai formuojami pačiomis įvairiausiomis formomis, vykdant įvairių ugdomąją veiklą, išskiriamos pagrindinės socialinių įgūdžių ugdymo problemos atskirose veiklos srityse. Tai ir vaikų nenoras mokytis, dalyvauti sistemingoje, nuolatinėje ugdomojoje veikloje, žema mokymosi motyvacija ir dažnai ją sąlygojantys specialieji ugdymosi poreikiai, vartotojiškas vaikų požiūris į jiems teikiamas materialines gėrybes, neigiama biologinės šeimos bei vyresnių delinkventinio elgesio draugų įtaka, sunku ugdyti atsakomybės už savo poelgius jausmą, reiklumą sau, skiepyti higienos įgūdžius. Akcentuojama, kad vaikų globos namų globotiniai pernelyg izoliuoti nuo visuomenės, kad galėtų efektyviai pasirengti savarankiškam gyvenimui joje, naiviai tikisi nuolatinės valstybės globos ir materialinių gyvenimo problemų sprendimo net sulaukus pilnametystės, yra įpratę imti, reikalauti, bet nemoka santykių su aplinka grįsti gerumu, teisingumu. Iškreiptas požiūris į visuomenę, ją vertinant kaip duodančią, dėl priimtos nuskriaustojo stigmatos. Sunkiai įveikiamos biologinėje šeimoje įgytos šeimyninio gyvenimo nuostatos, trūksta pozityvių, konstruktyvių, skatinančių šeimyninio gyvenimo pavyzdžių, kuriais būtų galima remtis formuojant prosocialų globotinių požiūrį į būsimą šeimą. Daug problemų kyla ugdant darbinius, savirusuos, savitarnos, finansų tvarkymo, įgūdžius. Mokslininkės akcentuoja, kad šiandieniniuose vaikų globos namuose tik iš dalies ugdomi globotinių socialiniai įgūdžiai, nes mažai dėmesio skiriama toms socialinių darbuotojų funkcijoms, kurios galėtų padėti vaikų globos namų globotiniams sėkmingiau adaptuotis visuomenėje.

Vaikų globos namų globotinių socialinių įgūdžių ugdymo proceso tobulinimui svarbūs yra Barkauskaitės, Griepėdienės (1998) atlikti išsamūs globos ir rūpybos tyrimai, atskleidžiantys tėvų globos netekusių vaikų padėtį visuomenėje ir jų galimybes savarankiškai gyventi sulaukus pilnametystės. Mokslininkės, aptardamos ir rūpybos istorinę raidą Lietuvoje, tyrimu akcentuoja, kad socialinių įgūdžių ugdymas buvo ir yra svarbus vaikų globos namų veikos komponentas, kintantis kartu su socialine, politine, ekonomine šalies situacija. Akcentuojama, kad kintant socialinės aplinkos sąlygoms, kinta ne tik būtinų socialinių įgūdžių turinys, bet ir jų ugdymo proceso sąlygos bei galimybės vaikų globos namuose. Mokslininkės pažymi, kad šiandieninės

visuomenės nariais tapsiančių vaikų globos namų globotinių socialinių įgūdžių ugdyme dalyvaujantiems specialistams yra keliami nauji iššūkiai. Greitėjant socialinių pokyčių tempui, auga universalumo ir adaptyvumo ugdymo svarba.

Apibendrinant galima teigti, jog moksliniai tyrimai atskleidžia svarbiausias tėvų globos netekusių vaikų socialinių įgūdžių, kurie būtini tiek gyvenant vaikų globos namuose, tiek sulaukus pilnametystės ir pradėdant savarankišką gyvenimą, ugdymo problemas. Išryškunami svarbiausi socialinių įgūdžių ugdymo aspektai, atkreipiamas dėmesys į pačių vaikų dalyvavimo socialinių įgūdžių ugdymo procese svarbą.

1.4. Veiksniai, įtakojantys socialinių įgūdžių ugdymą vaikų globos namuose

Spartūs visuomenės pokyčiai, didėjantis gyvenimo tempas kelia dabarties žmogui vis sudėtingesnius gyvenimo uždavinius, reikalaujančius gebėjimų adaptuotis socialinių pokyčių procese, efektyviai veikti esant konkrečioms socialinėms sąlygoms. Šiandieninėje visuomenėje vis aktualesnė tampa asmens kompetencijos ugdymo svarba. A. Juodaitytės (2002) nuomone, vaikų socialinė kompetencija atspindi ne tik formaliuosius vaiko pasiekimus, bet ir jo socialinius gebėjimus, sąveikos formas su supančios aplinkos objektais ir žmonėmis. Socialinė kompetencija nusako socialinio elgesio efektyvumo laipsnį, ir yra apibrėžiama kaip gebėjimas atitikti visuomeninio gyvenimo reikalavimus. Mokslininkė akcentuoja, kad vaiko socialinė kompetencija realizuojama tik bendraujant su žmonėmis, įsijungiant vaikui į diskusijas su suaugusiais ir bendraamžiais, plėtojant tarpusavio bendradarbiavimo formas. Pastebima, kad sėkmingai veikia ir efektyviau įgyvendina išsikeliamus tikslus asmenys, sugebantys itin greitai reaguoti keičiantis įvairioms gyvenimo situacijoms, aplinkybėms, efektyviai dalyvauti socialinėse tarpusavio sąveikose ir geba išreikšti save vadovaudamiesi bendradarbiavimo kultūra. Taigi, sėkmingam individo veikimui visuomenėje yra svarbios ne tik akademinės bet ir socialinės kompetencijos.

Pastaruoju metu mokslininkai (Braslauskienė, 2000; Kvieskienė, 2005; Leliūgienė, Kvietkauskaitė, 2006 ir kt.) vis daugiau dėmesio skiria asmens socialinių įgūdžių ugdymui. Ugdant socialinius įgūdžius, gerėja asmens socialinio funkcionavimo galios, didėja asmens potencialinės galimybės dalyvauti visuomenės gyvenime. Aukštas socialinių įgūdžių susiformavimo laipsnis įgalina individą adekvačiai vertinti save ir savo galimybes, pasitikėti savimi, efektyviau veikti kylant probleminei situacijai, laisviau bendrauti esant formalioms ir neformalioms tarpusavio sąveikoms, kurti veiksmingus tarpusavio santykius bei efektyviai bendradarbiauti esant bendrajai grupinei veiklai. Ši problema itin aktuali sprendžiant vaikų, gyvenančių globos namuose, efektyvaus funkcionavimo visuomeniniame gyvenime problemas.

Todėl mokslininkai (Lisina, 1990; Cicchetti, Toth, Hennessy, 1993, Samošonok, 2005 ir kt.), skiria daug dėmesio globos namų vaikų socialinei situacijai atskleisti, iškelia socialinių įgūdžių ugdymo aktualumą, kaip svarbų asmens socializacijos veiksnį.

Nors atkūrus nepriklausomybę, Lietuvoje įvyko esminių vaikų globos namų globotinių socializacijos ir ugdymo pokyčių, tačiau dirbant su tėvų globos netekusiais vaikais, vis dar neefektyvi ugdymo sistema, edukacinė bei psichologinė aplinka, būtina formuojant socialinius įgūdžius ir rengiant globotinius savarankiškam gyvenimui (Samašonok, Žukauskienė, 2005). Be to, mokslinių tyrimų analizė rodo, kad socialiniams įgūdžiams globos namuose ugdyti kol kas nėra skiriama pakankamai dėmesio. Svarbu pažymėti tai, kad socialinių įgūdžių sėkmingam ugdymui būtinas tamprus, gyvas ugdomasis kontaktas tarp vaikų globos namų globotinių ir specialistų, dirbančių su jais. Taigi, svarbu atsižvelgti į individualias globotinių galimybes ir jau turimą patirtį bei specialistų kompetencijas ir turimus darbo instrumentus ugdant tėvų globos netekusius vaikus.

1.4.1. Individualios vaiko galimybės kaip socialinių įgūdžių ugdymo sąlyga

Socialiniai įgūdžiai pradami formuoti dar ankstyvojoje vaikystėje. Pirmaisiais gyvenimo periodais vaikas itin greitai vystosi. Kiekvienas vaikystės tarpsnis sudaro prielaidas tolesnei individo psichikos raidai, kurią skatina bei psichines funkcijas lavina turtinga ir įvairi aplinka, visavertis bendravimas. Ypač reikšmingas kūdikiui bendravimas su motina. Kiekvienas amžiaus tarpsnis turi sensitivityuosius periodus. Kiekvieno vaiko individualios patirties turinys yra reikšmingas unikalus pagrindas tolimesniam socialinių įgūdžių formavimuisi, todėl ypač svarbu sudaryti palankias sąlygas vaiko vystymuisi jau ankstyvoje vaikystėje (Psichologijos žodynas, 1993). Leliugienės (2003) teigimu, šeimos vaidmeniui visuomenėje savo galia neprilygsta jokia kita institucija. Būtent šeimoje formuojasi ir vystosi žmogaus asmenybė, susipažįstama su socialiniais vaidmenimis, pirmiausia formuojant socialinių įgūdžių pagrindus, vėliau juos ugdant ir keliant į sekantį asmenybės raidos tarpsnį atitinkantį lygmenį.

Šeima – tai giminingumu, santuoka arba įvaikinimu paremtas žmonių susivienijimas, kurio nariai susieti bendra buitimi bei abipusišku atsakingumu už vaikų auklėjimą. Tai yra pirminė jungtis, kuri yra žmogaus egzistavimo, visuomenės stabilumo, tęstinumo ir vystymosi pamatas. Šeima kuria natūralią asmens materialinio aprūpinimo, emocinę, ugdymo, priežiūros ir globos aplinką. Šeimoje vaikas patiria pirmuosius išpūdžius, įgyja pirmuosius mokėjimus, įpročius, žinias apie save patį, kitus žmones, aplinką. Pirmieji išpūdžiai, įpročiai lemia tolesnę asmenybės raidą, žmogaus kelią, jo likimą (Laužikas, 1993). Tėvai yra pirmieji vaiko mokytojai. Ką vaikas įsisavina šeimoje, kaip tai veikia jo jausmus, kokius jis mato santykius tarp suaugusiųjų, kaip jie

pasiekia savo arba nusileidžia – pagal tai vysto savo paties socialinio elgesio paveikslą. Jis kaupia patyrimą, kokie poelgiai pageidautini ir girtini, kokie nepageidautini. Galima teigti, kad jis mokosi sekdamas tėvų pavyzdžiu, kaip elgtis visuomenėje ir išsiugdyti pusiausvyrą tarp egoizmo ir altruizmo (Mielke, 1997).

Socialinių įgūdžių ugdymas tėvų globos netekusiems vaikams yra įtakojamas daugybės veiksnių. Vienas iš svarbiausių – vaiko sveikatos būklė. Į vaikų globos namus patekusių vaikų biologinės šeimos yra priskirtos rizikos grupės šeimoms. Tai skurdžiai gyvenančios, dažnai asocialų gyvenimo būdą propaguojančios šeimos. Priklausomai nuo atsinešamų genų, prenatalinės ir postnatalinės vaiko raidos ypatumų gali pasireikšti kompleksiniai psichinės ir fizinės raidos sutrikimai, įvairūs somatiniai susirgimai, įtakojantys vaiko intelektinių galimybių plėtotę, socialinių įgūdžių ugdymą. Atsižvelgiant į tai, kad pirminė vaiko asmenybės vystymą ir socialinių įgūdžių ugdymą palaikanti aplinka yra vaiko šeima, reikšminga yra tėvų globos netekusio vaiko patirtis augant biologinėje šeimoje. Svarbu pažymėti, kad vaikų globos namuose gyvenantys ir ugdomi vaikai dažniausiai yra patyrę negatyviai ar net destruktiviai juos veikusią šeimos aplinką, tėvų ir artimųjų šilumos, meilės, paskatinimo, pamokymų, palaikymo, konstruktyvaus nukreipimo stygių ar net visišką nebuvimą (Myers, 2000; Žukauskienė, 2002 ir kt.).

Vaiko galimybės ugdytis socialinius įgūdžius priklauso nuo einamos pažintinės asmenybės raidos stadijos. Bei jau pereinamą raidos stadijų metu paritų problemų išspręstumo. Piaget (2002) asmenybės pažintinę raidą skirsto į keturias pagrindines stadijas. Kiekvienai būdingos skirtingos ypatybės: 1-oji – sensomotorinė, kuri trunka nuo gimimo iki 2 metų. Šioje stadijoje vaikai pažįsta pasaulį jutimų ir judesių dėka sąveikaudami su daiktais – žiūrėdami, liesdami, kramtydami ir čiupdami. Vaikai po truputį išskiria save iš aplinkos, ieško joje savistimuliacijos. Iš pradžių nesupranta, kad daiktai yra, kai dingsta iš akiračio. Kūdikiai gyvena dabartimi. Apie aštuntą mėnesį išryškėja nuolatinio objektų buvimo suvokimas, atsiranda nepažįstamų žmonių baimė, pradedami formuoti pirmųjų socialinių įgūdžių pagrindai. 2-oji – priešoperacinio mąstymo stadija, kuri, Piaget nuomone, trunka nuo 2 iki maždaug 7 metų. Šioje stadijoje vaikas naudojami kalba ir simboliais, išmoksta suprasti sudėtingesnius loginius ryšius. Atsiranda galimybė plėtojant išugdytus socialinių įgūdžių pagrindus pažinti prieinamus bendravimo modelius, lygius, kurti savo saugumą svetimoje aplinkoje, vengti kylančių pavojų, mokomasi prisiimti atsakomybę už savo veiksmus, siekti užsibrėžto tikslo ir kt. Nuo 7-erių iki 11-os metų trunka 3-oji – konkretaus operacinio mąstymo stadija. Vaikai pradeda suprasti priežasčių ir pasekmių tarpusavio ryšius, įsisąmonina laiko, kiekio, masės, ilgio sąvokas. Vaikai gali tobulinti komunikacinius, saviruošos, asmeninės higienos, elgesio su pinigais, pasitikėjimo savimi, kitais, gebėjimo pasakyti „Ne“, empatijos ir kitus įgūdžius. 4-ojoje – formalių operacijų stadijoje,

maždaug nuo 11 iki 14 metų vaikai pradeda logiškai mąstyti, naudoti abstrakcijas, operuoti mokslinėmis sąvokomis. Šioje raidos stadijoje yra aktyviai vystomi visi suaugusiojo gyvenimui pradėti būtini interpersonaliniai, intrapersonaliai bei veiklos ir bendradarbiavimo įgūdžiai.

Svarbu pažymėti, kad vystantis asmenybei, turi būti pereinamos visos raidos stadijos. Taigi, jei dėl sveikatos ypatumų ar destruktivaus supančios aplinkos poveikio vaikas augdamas neperėjo atitinkamos asmenybės raidos stadijos, jis negali visavertiškai toliau vystytis, nes jo psichologinis amžius pradeda atsilikti nuo fizinio, o įgyjama nauja patirtis, negali būti adekvačiai įvertinama, analizuojama, taikoma. Tokiu būtu gali būti fiksuojamas fizinio ir psichologinio amžiaus skirtumas, kai psichologinis individo išsivystymas atitinkamai atsilieka nuo fizinio. Dirbant su tokiais tėvų globos netekusiais vaikais, yra reikalinga padėti jiems kuriant skatinančias aplinkos sąlygas pereiti reikiamas raidos stadijas ir palaipsniui suteikti galimybę sulygtinti fizinį ir psichologinį amžių, įgyti visus reikiamus socialinius įgūdžius. Specialistams, dirbantiems vaikų globos namuose, reikia koreguoti globotinių elgesį, ieškoti individualių galimybių, kiekvieno vaiko asmenybės raidos skatinimui, socialinių įgūdžių ugdymui. Neigiamai šį procesą įtakoja buvęs, dažnai socialiai slopinantis biologinės šeimos narių elgesys su vaiku ir kitais šeimos nariais, perteiktų asocialių vertybių vaiko psichologinėse struktūrose įsitvirtinimas; asmenybės raidos etapams keliamų uždavinių neįgyvendinimas, bei praeitų asmenybės raidos etapų kiekis, praeitas augant biologinėje šeimoje (kokio amžiaus vaikas pateko į vaikų globos namus). Taip pat svarbų vaidmenį atlieka globos namuose augančio vaiko galimybės palaikyti pozityvų ryšį su biologine šeima. Šių veiksnių sąveika įtakoja vaiko nuostatas į santykį su savimi ir aplinka, psichologinių ir fiziologinių poreikių aktualizacijos adekvatumo laipsnį, keliamų prioritetinės veiklos tikslų kėlimą, jų įgyvendinimo būdų pasirinkimą, atitinkamų elgesio modelių taikymą kasdienėse socialinėse situacijose (Piaget, 2002).

14-18 metų amžiaus vaikai kartais yra pavadinami mažaisiais suaugusiais. Tai paskutinė kognityvinės raidos stadija, kai vaiko ankstesnės kognityvinės struktūros pasikeičia kokybiškai. Šiuo raidos tarpsniu reikšmingai suaktyvėja fiziologinis organizmo brendimas, todėl visaverčiam asmenybės vystymuisi, socialinių įgūdžių ugdymuisi yra reikšminga socialiai nukreipianti suaugusiųjų pagalba. Tai labai svarbu vaikų globos namuose augantiems vaikams, nes sulaukę pilnametystės jie turi pradėti savarankišką suaugusiojo gyvenimą. Pirmoje šio amžiaus tarpsnio pusėje vaikai pereina iš formalaus operacinio mąstymo stadijos į abstraktaus, mokslinio mąstymo stadiją, kai kasdienėse gyvenimo situacijose jis susidūręs su problemomis jau geba pasinaudoti bendra gyvenimo patirtimi, apimančia visus jam žinomus veiksnius, nuo kurių priklauso norimo tikslo pasiekiamumas. Remdamasis turima patirtimi, paauglys sukuria specifines hipotezes, kurios gali būti pritaikomos konkrečiai situacijai, ir po to jis sistemingai jas tikrina, ieškodamas, kuri iš jų pasireiškia konkrečiu atveju. Socialinių įgūdžių ugdymas, aktyviai

veikiant specialistams, gali šio amžiaus vaikams, augantiems vaikų globos namuose, suteikti daugiau galimybių tinkamai pasiruošti suaugusiojo gyvenimui, sukaupti reikiamos patirties ir žinių, būtinų socialinių įgūdžių ir prosocialaus elgesio modelių įtvirtinimui bręstančios asmenybės gyvenime (Žukauskienė 2002).

Svarbu pažymėti, kad 14-18 metų amžiaus vaikams yra būdingas kokybiškai naujas visuomenės, jos struktūros, sistemų ir veikimo principų tyrinėjimas bei pažinimas. Šio amžiaus tarpsnio individams su raidos uždavinius atitinančiu psichologiniu amžiumi yra būdinga siekti akivaizdaus tapatinimosi su ne visada prosocialiomis bendraamžių grupėmis, perimti tose grupėse vyraujančias bendravimo normas, vertybines orientacijas, efektyviais laikomus elgesio modelius. Atsižvelgiant į tai, kad vaikų globos namuose augančių vaikų psichologinis amžiaus tarpsnis neretai yra atsiliekantis nuo fizinio amžiaus, potencialiai gali kilti papildomų problemų dėl intensyvesnės paauglio tapatumo vystymosi raidos, augančios idealizmo ir egocentrizmo raiškos, kai kuriais atvejais didžiulės negatyviai nuteikiančios ar net asocialios, delinkventiškos aplinkos, bendraamžių įtakos.

Apibendrinant galima teigti, kad vaiko galimybės išsiugdyti socialinius įgūdžius priklauso nuo jo sveikatos būklės, augant biologinėje šeimoje įgytos patirties, galimybių vaikų globos namuose palaikyti pozityvų ryšį su biologine šeima, taip pat nuo amžiaus tarpsnio, kuriame vaikas pateko į vaikų globos namus, psichologinio ir fizinio amžiaus neatitikimo laipsnio, esamos neformalios vaiko aplinkos – draugų, pažįstamų bei artimųjų poveikio, specialistų, dirbančių vaikų globos namuose, kompetencijos ir kt.

1.4.2. Specialistų, dirbančių vaikų globos namuose profesinės ir asmenybinės jungtys

Atsižvelgiant į tai, kad pirminė vaiko vystymosi, ugdymo ir socializacijos aplinka yra šeima, o tėvų globos netekę vaikai, gyvena vaikų globos namuose, kuriuose siekiama sukurti darniai šeimai artimą aplinką, socialiniai darbuotojai ir kiti specialistai, dirbdami komandoje, turi siekti įgyvendinti pagrindines šeimos funkcijas ir šių funkcijų įgyvendinimui būtinus socialinius įgūdžius perteikti globotiniams. Akcentuotinos svarbiausios šeimos funkcijos:

- **psichosocialinė** – šeimą, kaip visuomenės mikrobendriją, sieja socialiniai, ekonominiai bei emociniai ryšiai;
- **ekonominė** – materialinio apsirūpinimo, apsitarnavimo ir gamybinės veiklos sfera;
- **reprodukcinė** – seksualinio aktyvumo ir kartų pratęsimo sfera;
- **globos ir priežiūros** – šeimoje realizuojama pirminė ir natūrali tarpusavio globa ir priežiūra (vaikų, vyresnio amžiaus žmonių, žmonių su negalia);

- **socializacijos** – šeima vaikams suteikia pirmines žinias ir įgūdžius, ugdo juos, formuoja jų savimonę;
- **kultūrinė** – šeima, kaip pirminė sociokultūrinių, etnokultūrinių vertybių ir tradicijų perteikėja (Šeimos politikos koncepcija, 1995).

Vaikų globos namų globotinių socializacijos visuomenėje, socialinės kompetencijos, socialinių įgūdžių ugdymo procesus veikia ir juos nukreipia tinkama linkme įvairūs žmonės ir socialinės struktūros, tarp kurių ir socialiniai darbuotojai. Vaikų globos namuose auga vaikai, dėl buvusių negatyvių šeimos aplinkos gyvenimo sąlygų, tėvų globos netekties patyrę daug psichologinių traumų, psichologinę raidą, socializacijos procesą trikdančių, socialinių įgūdžių ugdymą sunkinančių aplinkos veiksnių poveikį. Todėl specialistai, dirbantys su vaikų globos namų globotiniais, turi pasižymėti itin aukšto lygmens profesinėmis, darbinėmis kompetencijomis, leidžiančiomis operatyviai naudotis dideliu kiekiu konstruktyvaus korekcinio poveikio ugdytinio elgesiui metodų. Jie turi sugebėti palaikyti intensyvų ryšį su vaiku, sugebėti bendradarbiauti su įstaigoje dirbančiais socialiniais pedagogais, psichologais, medikais, vaiko mokykla, kitomis įstaigomis, dirbančiomis su vaikų globos namuose augančiais vaikais, siekti palaikyti ryšį su biologine vaiko šeima, jei yra tokia galimybė. Socialinis darbuotojas turi padėti vaikui ar jaunuoliui suprasti, kas tai yra socialinis gyvenimas, kaip jame pritapti.

Svarbu, kad socialiniai darbuotojai, siekdami ugdyti vaikų socialinę kompetenciją, orientuotųsi į vaikų turimą socialinę patirtį ir aktyvintų juos mokymo(si) procese, naudodami vaikams priimtinausius būdus ir strategijas, paskatindami ir nuolat praktikuodami socialinius įgūdžius tarpasmeninėse sąveikose, kad vaikas juos internalizuotų ir tokiu būdu didintų savąją socialinę kompetenciją.

Socialinio darbuotojo veikla ugdant socialinius įgūdžius vaikų globos namų globotiniams turėtų prasidėti jau nuo pirmųjų vaiko dienų, kai tik šis apgyvendinamas globos namuose. Pirmiausia vaikas socializuojasi, įsijungia į vaikų globos namų bendruomenę, pradeda pažinti vaikus, draugauti su jais, atrasti nuolatinį ryšį su darbuotojais. Tada jis perima jų sukauptą patirtį, socialines vertybes ir normas, formuoja socialiai reikšmingus asmenybės bruožus (Juozaitytė, 2002).

Socialinio darbuotojo ir kitų specialistų veikla vaikų globos namuose yra svarbi, reikalaujanti didelės atsakomybės. Socialinis darbuotojas yra pagrindinis asmuo, kuris nuolat bendrauja ir bendradarbiauja su globotiniais. Į vaiko socialinių įgūdžių lavinimą įsijungia ir mokykla, bet ji atlieka antraeilį vaidmenį, kadangi didžiąją laiko dalį vaikas praleidžia savo namuose – vaikų globos institucijoje. Tad visi specialistai, dirbantys globos namuose, tampa globotiniams kaip šeimos nariai: vaikai juos stebi, kartoja, mėgdžioja, mokosi iš jų elgesio, bendravimo su kitais asmenimis, higienos ir kitų socialinių įgūdžių.

Siekiant formuoti, koreguoti savo globotinių socialinių įgūdžių ugdymąsi, įtakoti asmenybės vystymąsi, vaikų globos namų specialistai turi gebėti naudotis tinkamais poveikio vaikui būdais, gebėti pastebėti ir pripažinti savo klaidas, jas konstruktyviai taisyti, siekti užbėgti klaidoms už akių. Netinkamais auklėjimo principais paremtas specialistų elgesys žaloja vaiko asmenybę (Mielke, 1997; Bulotaitė, Pivorienė, Sturlienė, 2000 ir kt.).

Globojami vaikai išgyvena daugiau negatyvios socializacijos situacijų, tikrų gyvenimiškų dramų, iš kurių ne visas ištvirtų net suaugusieji, todėl reikėtų skatinti vaikus suprasti šias savo gyvenimiškas negandas, jų priežastis, jas analizuoti ir mokytis ieškoti pozityvios išeities. Kartu su žiniomis apie gyvenimo kokybę ir įgūdžius, kurie reikalingi, kad būtų pasiekta ši kokybė, globėjams ir ugdytojams būtina tikslingai organizuoti ir valdyti pozityviosios socializacijos procesą. Žmogiškasis potencialas yra didžiulis ir dažniausiai nepakankamai panaudojamas. Vadinasi, kokybiška pozityvioji socializacija reikalauja nuoseklaus dėmesio pozityviosios socializacijos mechanizmams (scenarijams) įgyvendinti ir užkirsti kelią neigiamos socializacijos padariniams. Tam būtinas tinkamas globėjų/ugdytojų pasirengimas atlikti milžinišką šuolį nuo esamos globojamo vaiko situacijos, neigiamų socializacijos trikdžių prevencijos – iki jo ateities planų ir projektavimo (Kvieskienė, 2003).

Pagrindiniai socialinių darbuotojų ir kitų, vaikų globos namuose dirbančių specialistų tikslai bandant rasti sėkmingus socializacijos modelius ir ugdant socialinius įgūdžius, yra siekis tobulėti pačiam, pažinti globotinius, nukreipti juos konstruktyvaus asmenybės vystymosi keliu ir siekti bendro pozityviosios socializacijos tikslo, įsijungiant į komandinį socialinės partnerystės bendradarbiavimą. Pozityviajai vaikų socializacijai, efektyviam socialinių įgūdžių ugdymuisi ypač reikšminga socialinė komunikacija, kuri sukuriama modeliuojant ir valdant pozityvias ekspektacijas (lūkesčius, tam tikro elgesio šablono laukimą), diegiant socialines normas ir pozityvaus elgesio paskatinimo modelius. Sėkminga socializacija nuoseklus socialinių įgūdžių formavimas dažniausiai siejasi su sėkminga patirtimi mikroaplinkoje, o esant negatyviai patirčiai, atsiranda trikdžiai, kuriuos pašalinti reikia sutelktų vaiko gerovės kūrimo profesionalų pastangų. Dažniausiai socializacijos trikdžius, situaciją koreguoja profesionalai: pedagogai, socialiniai pedagogai, socialiniai darbuotojai, psichologai ar kiti specialistai, bendradarbiaudami ir taikydami patikimas pozityviosios socializacijos metodikas, naudotis vadybinėmis ir konsultacinėmis kompetencijomis. Globojamų (rūpinamų) vaikų pozityviajai socializacijai sėkmingas socialinių įgūdžių ugdymui ir vystymui ypač yra svarbi socialinė partnerystė, tinklinis bendradarbiavimas bei šiais mechanizmais kuriamas socialinis kapitalas, daugiau ar mažiau sietinas su visuomenės, bendruomenių ir grupių sutelktumu, o mūsų problemos kontekste – su sėkminga globojamų (rūpinamų) vaikų socializacija, prosocialios asmenybės, pasižyminčios aukšta socialine kompetencija, dideliu socialinių įgūdžių bagažu, vystymu.

Taigi, globos institucijų darbuotojams tenka svarbus ir atsakingas vaidmuo ne tik rūpintis auklėtiniais, bet ir užtikrinti jų sėkmingą adaptaciją visuomenėje. Todėl svarbu dirbant su tėvų globos netekusiais vaikais, formuoti jų socialinius ryšius su kitais žmonėmis, gilinti tarpasmeninio pasitikėjimo jausmą, ieškoti tobulesnių ugdymo metodų ir priemonių, bendradarbiauti su kitais specialistais, užtikrinant prevencinio ir postvencinio darbo kokybę, mažinant negatyvaus, destruktivaus globotinių elgesio raišką. Į globos institucijas dažniausiai patenka asocialių šeimų vaikai ir paaugliai, negavę žmogaus brandai būtino saugumo, o tai gali tapti determinuojančiu psichologinių ir socialinių problemų veiksmu. Todėl nekyla abejonų, kad dirbant su globos namų globotiniiais, ypač svarbu vykdyti ugdomąją veiklą, orientuotą į adaptyvaus elgesio ugdymą, socialinių įgūdžių puoselėjimą, galimybių sudarymą globotiniams savarankiškai veikti, spręsti gyvenimiškas problemas, išbandyti įvairius vaidmenis, skatinti mokėjimų, būtinų gyvenant tarp kitų žmonių, įgijimą bei aktyvų veikimą socialiniuose kontekstuose ir socialiniuose tinkluose orientotis į tolesnę vaikų perspektyvą gyventi savarankiškai, integruotis į aktyvų visuomenės gyvenimą (Samašonok, Gudonis, 2007).

Dirbant vaikų globos namuose ir siekiant efektyvaus vaikų socialinių įgūdžių ugdymo yra svarbios ne tik individualios globotinių savybės bet ir visų specialistų, dirbančių su tėvų globos netekusiais vaikais atitinkamos kompetencijos bei asmenybinės savybės. Pirmiausiai specialistai turi pasižymėti aukšto lygio profesiniu išprusimu, aukšta vidine kultūra, gebėjimu pakelti nervinius psichinius krūvius, pasirengimu galimam psichologiniam diskomfortui; komunikabilumu, organizaciniais gebėjimais, sugebėjimu dirbti tiek komandoje, tiek individualiai, betarpiškai su kiekvienu globotiniu. Kiekvienas vaikų globos namų darbuotojas turi pasižymėti sąžiningumu, empatiškumu, atsakingumu darbe ir gyvenime jausmu, nuoseklia mąstysena, sugebėjimu pažinti žmones ir juos pozityviai paveikti, nukreipti, meile vaikams ir pagarba jų biologiniams tėvams ar globėjams, mokėjimu greitai sutelkti ir perkelti dėmesį nuo vieno objektų prie kitų. Kiekvienas specialistas dirbantis su vaikais turi gebėti prognozuoti teigiamus ir neigiamus socialinių įgūdžių poslinkius, ir ugdymo proceso efektyviniui taikyti reikalingas technikas ir metodikas pasitelkiant klasikinius ir inovatyvius ugdymo modelius. Visa specialistų komanda, dirbanti su vaikų globos namų globotiniiais, turi sugebėti kurti palankią asmenybės vystymuisi aplinką, kurioje normaliai formuotųsi ir tobulėtų socialiniai įgūdžiai (Kučinskas, Kučinskienė, 2000).

Visos šios kompetencijos yra būtinos kiekvienam vaikų globos namų darbuotojui, nes kiekvienam iš jų tenka atlikti daug vaidmenų (tapti motina ir tėvu, globėju, būti guodėju, patariančiuoju, pamokančiuoju, nukreipiančiu ir kt.). kiekvienas specialistas turi būti ne tiesiog darbuotojas, o žmogus, vertas globotinių pasitikėjimo, pagarbos, meilės ir prisirišimo.

2 skyrius. VAIKŲ GLOBOS NAMŲ GLOBOTINIŲ SOCIALINIŲ ĮGŪDŽIŲ TYRIMAS

2.1. Tyrimo metodologinis pagrindimas

Organizuojant tyrimą, naudotasi tokia sistemine logika:

Pirmajame tyrimo etape studijuojama, analizuojama mokslinė literatūra, tėvų globos netekusių vaikų globą reglamentuojantys dokumentai, bei interneto duomenų bazės, kaip neatsiejama mokslinio darbo dalis, kuri tesėsi per visą mokslinio tyrimo procesą. Mokslinės literatūros studijavimo uždaviniai skirtinguose tyrimo etapuose buvo skirtingi. Ruošiantis tyrimui, literatūros analizė padėjo patikslinti tyrimo temą, metodus, nustatyti nagrinėjamos mokslinės problemos aktualumą ir iširtumą, suplanuoti darbą. Prasidėjus tyrimui mokslinės literatūros studijavimas, sisteminimas ir analizė sudarė sąlygas plačiau susipažinti su naujausiais moksliniais tyrimais šia tema. Pradžioje buvo studijuojami apibendrinančio pobūdžio literatūros šaltiniai, padėję giliau suprasti tiriamą problemą, į ją įsigilinti. Po to pereita prie literatūros, aptariančios siauresnius tiriamos problemos klausimus. Literatūros analizė leido apibrėžti socialinių įgūdžių ugdymo teorines prielaidas; parodė, kad nėra vienintelio atsakymo į tiriamą problemą, į ją žiūrima skirtingai, akcentuojamos skirtingos ypatybės, išryškėjo skirtingi požiūriai. Apibrėžiant vaikų globos namų globotinių socialinių įgūdžių ugdymo teorines prielaidas, atskleidžiama socialinių įgūdžių samprata, socialinių įgūdžių rūšys, jų formavimosi teorinės ir metodologinės prielaidos, veiksniai, įtakojantys socialinių įgūdžių ugdymą vaikų globos namuose, individualios vaikų galimybės kaip svarbi socialinių įgūdžių ugdymo(si) sąlyga ir specialistų, dirbančių vaikų globos namuose, profesinės bei asmenybinės jungtys. Literatūros analizė taip pat leido teoriškai pagrįsti tyrimą, aprašyti, parengti jo procedūras, atlikti palyginamąją rezultatų analizę su analogiškų tyrimų duomenimis. Buvo numatytos tyrėjos funkcijos, tyrimo laikas, vieta, sąlygos. Tai palengvino tyrimo kontrolę.

Antrajame tyrimo etape buvo kuriama vaikų globos namų globotinių socialinių įgūdžių tyrimo metodika, leidusi atskleisti globos namų vaikų socialinių įgūdžių tipinius ir specifinius raiškos ypatumus, nustatyti specialistų, dirbančių vaikų globos namuose, kompetencijų svarbą globotinių socialinių įgūdžių ugdyme; parengti rekomendacijas vaikų globos namų specialistams globotinių socialinių įgūdžių ugdymo efektyvinimui. Sudarytas klausimynas vaikų globos namų globotinių apklausai raštu (žr. 1 priedas), kuris susideda iš dviejų dalių: pirmojoje klausimyno dalyje motyvuotai logiškai paaiškinta, dėl ko atliekamas tyrimas, pateikiama trumpa anketos užpildymo instrukcija. Respondentui garantuojama, jog klausimynas anonimiškas.

Antroji klausimyno dalis buvo suskirstyta į 4 blokus:

Pirmas blokas – buvo pateikti klausimai, kuriais, nepažeidžiant informacijos konfidencialumo, buvo siekiama surinkti reikiamus demografinius duomenis apie respondentus (1-4 klausimai).

Antras blokas – vaikų, gyvenančių vaikų globos namuose, savęs vertinimas (5-9 klausimai).

Trečias blokas – vaikų, gyvenančių vaikų globos namuose, savarankiškumas (10-11 klausimai).

Ketvirtas blokas – vaikų, gyvenančių vaikų globos namuose, socialiniai įgūdžiai (12-18 klausimai).

Uždari klausimai suteikia respondentams galimybę pasirinkti tinkamiausią atsakymo variantą. Toks klausimo konstruktas buvo pasirinktas siekiant palengvinti respondentams padaryti sprendimus, nes nereikia patiems formuluoti atsakymų. Taip pat tai tyrėjui leidžia išvengti subjektyvumo kiekybiškai apdorojant duomenis, lengviau juos lyginti ir gretinti, didesnis indikatoriaus patikimumas.

Šiame etape pravesta anketinė 14-18 metų amžiaus vaikų globos namų globotinių apklausa raštu.

Trečiajame tyrimo etape suvedami, apdorojami ir interpretuojami tyrimo rezultatai. Remiantis tyrimo duomenimis, formuluojamos išvados, rengiamos rekomendacijos vaikų globos namuose dirbantiems specialistams.

Tyrimu siekta atskleisti vaikų globos namų globotinių tipinius ir specifinius socialinių įgūdžių raiškos ypatumus ir jų ugdymo pedagogines prielaidas, nustatyti specialistų, dirbančių vaikų globos namuose, kompetencijų svarbą globotinių socialinių įgūdžių ugdyme; parengti rekomendacijas vaikų globos namų specialistams globotinių socialinių įgūdžių ugdymo efektyvinimui.

Tyrimo metodai:

- 14-18 metų amžiaus vaikų globos namų globotinių apklausa raštu – kiekybinis tyrimas.

Pasak Merkio (1995) apklausa raštu – vienas populiariausių socialiniuose tyrimuose naudojamų metodų, kuriuo tiriamos nuostatos, nuomonės, žinios. Šio metodo populiarumą lemia santykinis apklausos atlikimo paprastumas, pigumas, galimybė greitai ir lengvai surinkti daug duomenų. Apklausos būdu gaunama informacijos apie respondentų nuomones.

Kardelis (2002), Merkys (1995), aprašydami šį metodą išskiria pagrindines apklausos raštu taisykles bei anketos (klausimyno) sudarymo metodiką. Apklausoje raštu lemiamą įtaką turi klausimų formuluotė, jų kompozicija. Teigiama, kad bet koku atveju parengus anketa, būtini

žvalgomieji tyrimai, padedantys patikrinti anketos klausimų kokybę, aprobuoti pagal nustatytus kriterijus bei nustatyti imties tūrį, jeigu iki tol jis dar nebuvo žinomas.

Tyrimo anketinės apklausos raštu metodo pasirinkimą lėmė tyrimo tikslo atskleidimo galimybės, ekonomiškumas, taupumas, galimybė vienu metu apklausti daug respondentų. Šį metodą pasirinkau, nes jis leidžia susirinkti ganėtinai daug tyrimui reikalingos informacijos, tyrimo rezultatus nėra sunku susisteminti ir apdoroti.

Galima paminėti ir tai, kad apklausos rezultatai turi ir kelis trūkumus. Kardelis (2002) nurodo, kad informacija gauta iš respondento atspindi realią padėtį pagal tai, kaip tą realybę priėmė kiekvienas individualiai. Merkys (1995) teigia, kad pagrindinis šio metodo trūkumas tas, kad apklausa visada reaktyvi. Ne visada vaikų nuomonės atspindi realią padėtį.

Tyrimo duomenų apdorojimo metodai:

Statistinės analizės metodai. Tyrimo metu surinkti duomenys apdoroti taikant šiuos statistinės analizės metodus: buvo skaičiuojami apklausos rezultatų pasiskirstymo dažniai, procentinis pasiskirstymas, validusis procentas.

Tyrimo duomenys taip pat buvo apdorojami ieškant koreliacinių ryšių tarp kintamųjų. Skirtumų tarp tyrimo duomenų tarpusavio ryšių nustatymui naudotas X^2 (chi kvadrato) kriterijus. X^2 kriterijaus testo taikymas leidžia nustatyti ryšio tarp kintamųjų tipą reikšmingumo lygmenį. Kai reikšmingumo lygmuo $p < 0,05$, laikoma, kad skirtumas statistiškai reikšmingas; kai reikšmingumo lygmuo $p < 0,01$ – skirtumas esminis; kai reikšmingumo lygmuo $p < 0,001$ – skirtumas labai ryškus; kai reikšmingumo lygmuo $p < 0,0001$ – visiškas skirtumas. Kai reikšmingumo lygmuo $p > 0,05$, laikoma, kad skirtumas tarp kintamųjų yra statistiškai nereikšmingas (Bitinas, 1998).

Surinktų duomenų statistinė analizė buvo atlikta naudojant SPSS (Statistic Pachage for Social Sciences) programinės įrangos 18.0 versiją, kuri leido tyrimo metu surinktus ir užkoduotus duomenis apdoroti sudarius absoliučių dydžių bei procentinio pasiskirstymo dažnumų lenteles. Paveikslų apipavidalinimui buvo naudojama Microsoft Office Excel 2007 programa.

2.2. Tyrimo imties charakteristika

Kadangi svarbiausias apklausos uždavinys yra gauti kuo objektyvesnę informaciją, apklausos vedėjas laikėsi atitinkamų reikalavimų bei elgesio taisyklių. Apklausos vedėjas prisistatė pats, ir paaiškino iš kur yra, ir kieno interesams atstovauja. Įžangoje trumpai apibūdino tyrimo problemą ir apklausos tikslą. Buvo siekiama kontakto su apklausiamaisiais ir įgyti jų pasitikėjimą, tačiau nebuvo reiškiami tyrėjo nuomonė apie respondentams pateiktus klausimus

nei prieš apklausą nei jos metu. Taip buvo elgiamasi siekiant nevertinti galimų pasirinkti atsakymų, arba kaip rodant savo pritarimą ar nepritarimą įtakoti respondentų pasirinkimus pildant klausimyną. **Tyrime dalyvavo** 14-18 m. amžiaus vaikų globos namų globotinių iš dešimties Lietuvos vaikų globos namų: 50 vaikų iš Kuršėnų vaikų globos namų, 20 vaikų iš Šilalės rajono savivaldybės Pajūrio vaikų globos namų, 12 vaikų iš Šilalės rajono socialinių paslaugų centro, 50 vaikų iš Šiaulių miesto savivaldybės vaikų globos namų, 30 vaikų iš Telšių vaikų globos namų, 30 vaikų iš Radviliškio rajono vaikų globos namų, 25 vaikai iš Tauragės vaikų globos namų, 25 vaikai iš Akmenės rajono savivaldybės vaikų globos namų, 40 vaikų iš Mažeikių rajono vaikų našlaičių ir senelių globos namų ir 18 vaikų iš Žagarės socialinių paslaugų centro vaikų globos namų.

Tyrimo imtis. Tyrimo metu iš viso buvo apklausta 300 respondentų.

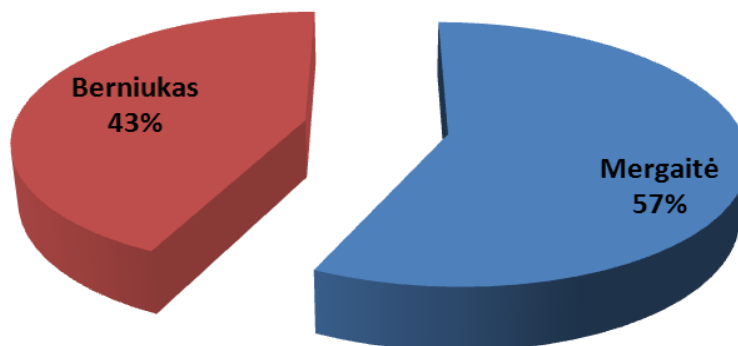
Tiriamosios grupės dydis priklauso nuo tyrimo tikslo ir tiriamosios populiacijos savybių, t.y. nuo jos dydžio ir vienalytiškumo tiriamo požymio atžvilgiu. Pavyzdžiui, jei vienalytiškumas, tai pačiai populiacijai reikalingos mažesnės tiriamųjų grupės ir atvirkščiai (Kardelis, 2007). Mano tyrimo metu nustatant imties tūrį buvo aptarta, kam bus taikomi tyrimo rezultatai. Siekiant gauti rezultatus, įgalinančius formuoti išvadas, taikytinas visai tiriamai populiacijai pasirinktas toks imties tūris. Tai buvo pagrindinė išeities pozicija, nulėmusi imties tūrį. Tyrimo imtis buvo sudaryta naudojantis vienu iš netikimybinių tiriamųjų grupių parinkimo būdų: atsitiktinės atrankos būdu, priklausomai nuo to, ar tiriamųjų generalinei aibei priklausantys individai sutiko dalyvauti tyrime, ir nuo to, ar tyrimo vedimo metu vaikai buvo vaikų globos namuose.

Tyrimo laikas. Anketinė apklausa atlikta 2012 m. sausio – balandžio mėnesiais.

2.3. Vaikų globos namų globotinių socialinių įgūdžių ir jų ugdymo(si) prielaidų tyrimo rezultatai

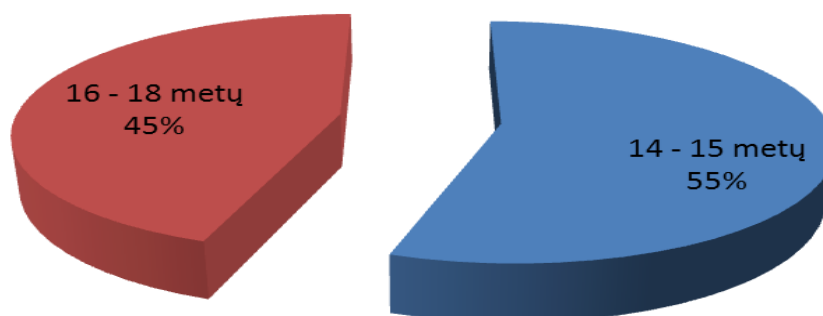
2.3.1. Pirmo anketinio bloko (demografijos) duomenų analizė

Pirmąjį tiriamojo darbo bloką sudaro demografiniai duomenys. Tyrimo metu pirmiausiai buvo siekiama išsiaiškinti respondentų pasiskirstymą pagal lytį, amžių, kiek laiko gyvena globos namuose bei kiek metų buvo, kai pateko į juos (žr. 2 pav).

2 pav. Respondentų lytis, %

Išanalizavus tyrimo duomenis paaiškėjo, kad tiek berniukų ir mergaičių santykis yra gana panašus. Tyrime dalyvavo 57 proc. mergaičių (n=171) ir 43 proc. berniukų (n= 129). Paaiškėjo, kad tyrime dalyvavo panašus skaičius berniukų ir mergaičių.

3 pav. Respondentų amžius, %

Respondentų pasiskirstymas pagal amžių pasiskirstė gana panašiai. 14-15 metų amžiaus respondentai sudarė didesniąją grupę (55 proc., n=166). 45 proc. (n=134) sudarė 16-18 metų respondentai. Remiantis gautais rezultatais respondentų pasiskirstymas pagal amžių yra tolygus (žr. 3 pav).

Tyrimo dalyviams buvo užduodamas klausimas, kiek jie laiko gyvena vaikų globos namuose. Jų atsakymus lyginome su jų amžiumi.

Respondentų amžiaus ir gyvenamo laiko globos namuose pasiskirstymas, %

		Gyvenamas laikotarpis globos namuose (metais)				P<0,01
		iki 5 metų	nuo 6 iki 10 metų	nuo 11 iki 15 metų	16 ir daugiau metų	
14-15 metų	Dažnis	95	61	10	0	0,007
	Proc.	31,6%	20,4%	3,3%	0%	
16-18 metų	Dažnis	59	52	16	7	
	Proc.	19,6%	17,3%	5,3%	11,3%	

Išanalizavus gautus duomenis buvo rastas esminis skirtumas ($p<0,007$) tarp respondentų amžiaus ir gyvenamo laiko globos namuose laikotarpio. Paaiškėjo, kad (žr.2 lentelė) tiek 14-15 metų, tiek 16-18 metų amžiaus respondentai iki 5 metų gyvena globos namuose. Rezultatai pasiskirstė tolygiai 31,6 proc. ir 19,6 proc. Nuo 6 iki 10 metų globos namuose gyvena 20,4 proc. 14-15 metų vaikų. 17,3 proc. respondentų gyvenantys 6-10 metų globos namuose yra 16-18 metų amžiaus. Nuo 11 iki 15 metų gyvena 3,3 proc. (14-15 metų) ir 5,3 proc. (16-18 metų). Ilgiausią laiko tarpą gyvena 16-18 metų amžiaus respondentai (11,3 proc. arba 7 respondentai iš 300).

Taip pat tyrimo metu norėta išsiaiškinti santykį tarp tiriamųjų amžiaus ir amžiaus, kai pateko į globos namus. Išanalizavus duomenis buvo rastas visiškas skirtumas tarp šių dviejų kriterijų.

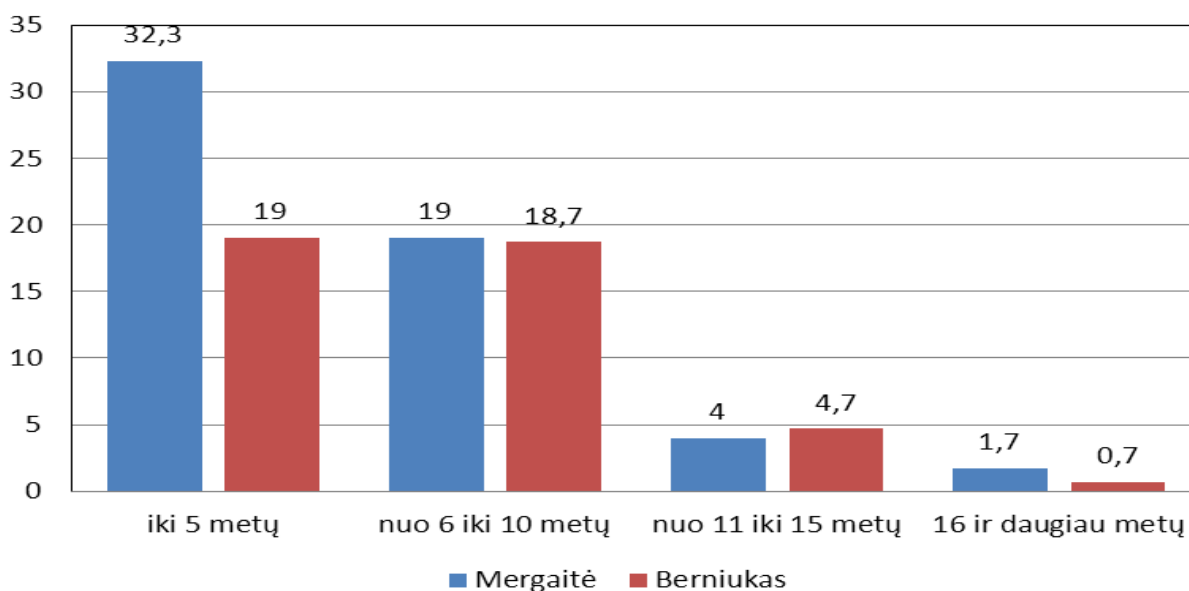
Amžiaus, kai pateko į globos namus, ir respondentų amžiaus pasiskirstymas

		Amžius, kai pateko į globos namus						P<0,000
		0-3 metai	4-6 metai	7-9 metų	10-12 metų	13-15 metų	16 ir daugiau metų	
14-15 metų	Dažnis	13	31	42	46	32	2	0,000
	Proc.	4,3%	10,3%	14%	15,4%	10,3%	0,6%	
16-18 metų	Dažnis	14	19	23	34	23	22	
	Proc.	4,6%	6,4%	7,7%	11,4%	7,7%	6,9%	

Kaip matome 3 lentelėje, daugiausiai 14-15 metų amžiaus vaikų į globos namus pateko būdami 10-12 metų amžiaus (15,4 proc.). 11,4 proc. 16-18 metų respondentų pateko į globos namus taip pat būdami 10-12 metų amžiaus. Tokie rezultatai pasiskirstė taip: 14-15 metų

amžiaus respondentai į globos namus pateko 4,3 proc. iki 3 metų, 10,3 proc. 4-6 metų, 14 proc. 7-9 metų, 13-15 metų amžiaus pateko 10,3 proc. respondentų ir 0,6 proc. (n=2) pateko būdami 16 ir daugiau. 16-18 metų respondentai į globos namus pateko: iki 3 metų – 4,6 proc., 4-6 metų pateko 6,4 proc., 7-9 metų ir 13-15 metų po 7,7 proc. ir būdami 16 ir daugiau metų pateko 6,9 proc. apklaustųjų. Kaip matome iš gautų rezultatų ryškus skirtumas pastebimas tarp patekusių į globos namus būdami 16 ir daugiau metų. Vyresnių respondentų buvo dešimt kartų daugiau nei jaunesnių. Pastebima, kad visgi daugiausiai vaikai patenka į globos namus ankstyvosios paauglystės laikotarpiu. Galima daryti prielaidą, jog šiuo laikotarpiu išryškėja tėvų ir vaikų santykių kritiniai taškai, vaikai pradeda maištauti, ypač jei jų netenkina esamos sąlygos.

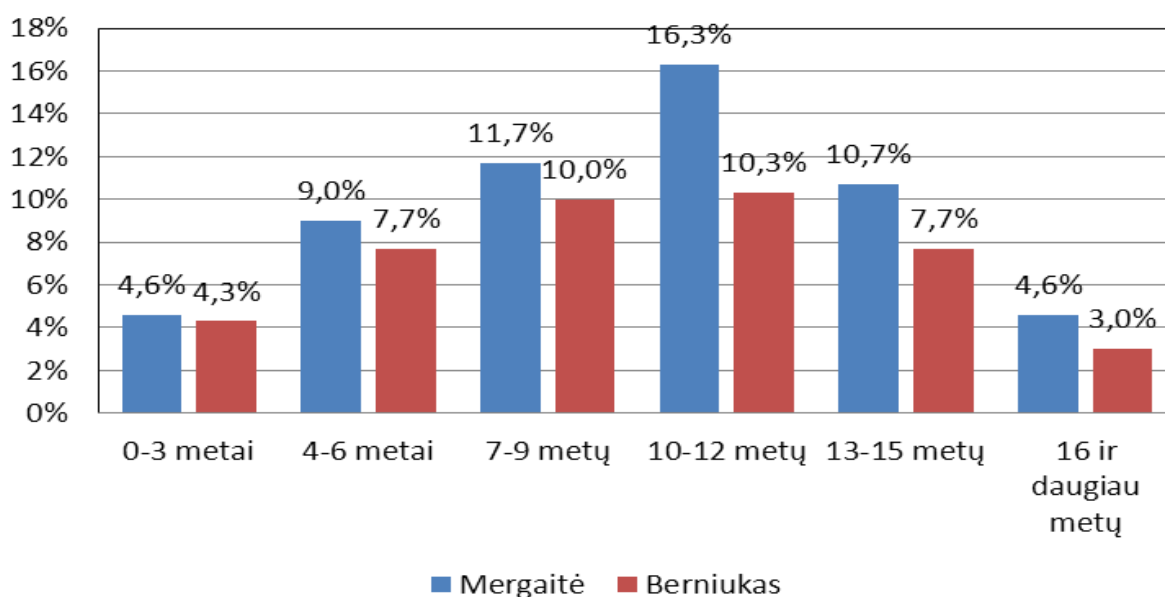
Amžius kaip pateko į globos namus ir laikotarpis, kiek jau gyvena globos namuose buvo palygintas su respondentų lytimi. Išanalizavus šiuos duomenis nebuvo rastas statistinis reikšmingumas.

4 pav. Respondentų amžiaus ir gyvenamo laiko globos namuose pasiskirstymas pagal lytį, %

Išanalizavus tyrimo duomenis matome (4 pav.), kad daugiausiai globos namuose (iki 5 metų) gyvena mergaitės (32,3 proc.). Berniukų gyvenamas laikotarpis iki 5 metų ir nuo 6 iki 10 metų pasiskirstė beveik vienodai 19 proc. ir 18,7 proc. Berniukų, gyvenančių nuo 6 iki 10 metų yra 18,7 proc. Mažiausią dalį sudaro laikotarpiai nuo 11 iki 15 metų ir 16 ir daugiau metų. Rezultatai pasiskirstė taip: mergaitės 4 proc. ir 1,7 proc., berniukai 4,7 proc. ir 0,7 proc. Pastebėta, kad visgi daugiausiai gyvenančių globos namuose (procentine išraiška), nepriklausomai nuo laikotarpio, yra mergaitės (57 proc.) tuo tarpu berniukai sudaro 43,1 proc. visų respondentų.

Kaip jau buvo minėta, statistiškai reikšmingo skirtumo tarp respondentų lyties ir amžiaus, kai pateko į globos namus nebuvo rasta, tačiau paaiškėjo (žr. 4 pav.), kad daugiausiai 16,3 proc. mergaičių pateko į globos namus būdamos 10-12 metų amžiaus. Berniukų tų pačių metų į globos namus pateko 10,3 proc. Toliau rezultatai pasiskirstė taip: 7-9 metų amžiaus pateko 11,7 proc. mergaičių ir 10 proc. berniukų. 13-15 metų amžiaus pateko 10,7 proc. mergaičių ir 7,7 proc. berniukų. Taip pat 7,7 proc. berniukų pateko į globos namus būdami 4-6 metų amžiaus tuo tarpu mergaičių pateko 9 proc. nuo gimimo iki 3 metų ir 16 ir daugiau metų rezultatai pasiskirstė gana tolygiai. Mergaičių sudaro po 4,6 proc., berniukai pasiskirstė atitinkamai 4,3 proc. ir 3 proc..

5 pav. Respondentų lyties ir amžiaus, kai pateko į globos namus pasiskirstymas, %

Apibendrinant skirtumus tarp respondentų lyties ir kiek laiko gyvena globos namuose ir kada pateko į globos namus, pastebima ryški tendencija, kad visgi daugiau į globos namus patenka mergaičių, o tai patvirtina ir respondentų, dalyvavusių tyrime, pasiskirstymas pagal lytį (žr. 5 pav.).

Išanalizavus tyrimo duomenis buvo rastas visiškas skirtumas ($p < 0,000$) tarp respondentų amžiaus, kai pateko į globos namus ir laiko, gyvenamo globos namuose.

Amžius, kai pateko į globos namus ir laiko, gyvenamo globos namuose pasiskirstymas, %

			Amžius, kai pateko į globos namus						P<0,000
			0-3 metai	4-6 metai	7-9 metų	10-12 metų	13-15 metų	16 ir daugiau metų	
Laikas gyvenamas globos namuose	iki 5 metų	Dažnis	1	5	24	51	52	21	0,000
		Proc.	0,3%	1,7%	8,0%	17,0%	17,3%	13,3%	
	nuo 6 iki 10 metų	Dažnis	6	33	41	28	3	2	
		Proc.	2,0%	11,0%	13,7%	9,3%	1,0%	0,6%	
	nuo 11 iki 15 metų	Dažnis	13	12	0	1	0	0	
		Proc.	4,4%	4,0%	0,0%	0,3%	0,0%	0,0%	
	16 ir daugiau metų	Dažnis	7	0	0	0	0	0	
		Proc.	2,3%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	

Daugiausiai į globos namus pateko 13-15 metų amžiaus respondentų (17,3 proc. n=52), kurie globos namuose gyvena iki penkerių metų (žr. 4 lentelė). Nuo 6 iki 10 metų globos namuose gyvena vaikai, kurių į globos namus pateko būdami 7-9 metų amžiaus ir sudaro 13,7 proc. (n=41) visų tyrime dalyvavusių respondentų. Nuo 11 iki 15 metų gyvena globos namuose 4,4 proc. (n=13) visų respondentų, kurie į globos namus pateko būdami iki trijų metų. Iki 3 metų būdami pateko 2,3 proc. (n=7) visų respondentų ir gyvena globos namuose 16 ir daugiau metų. Nebuvo nei vieno respondento, kuris į globos namus pateko būdamas nuo 4 iki 16 ir daugiau metų ir gyventų ten ilgiau nei 16 metų. Taip pat nebuvo nei vieno respondento, kuris į globos namus pateko būdamas 7-9 metų, 13-16 ir daugiau metų ir gyventų globos namuose nuo 11 iki 15 metų.

Apibendrinus demografinio bloko klausimus, pastebima, kad daugiausiai globos namuose gyvena mergaičių nei berniukų. Daugiausiai respondentai į globos namus patenka būdami 10-12 metų amžiaus. Laikas praleistas globos namuose – daugiausiai iki penkerių metų.

2.3.2. Antro anketinio bloko (savivertės) duomenų analizė

Antrąjį anketos klausimų bloką sudarė klausimai skirti respondento savęs vertinimui. Klausimai sudaryti siekiant išsiaiškinti kaip respondentas vertina pats save, jo bendravimo gebėjimus ir bendradarbiavimą, respondentų nuomonę apie sudėtingas situacijas bei jų lūkesčius, susijusius su jų pačių ateitimi.

Savęs vertinimas

	Sutinku		
	Dažnis	Procentai	Validusis Procentas
Teigiamai vertina save	225	75	75
Kartais būna liūdnas	219	73	73
Nepatinka kai kiti žmonės pyksta	198	66	66
Siekia tobulėti (pasikeisti)	198	66	66
Pažįsta savo charakterį, temperamentą	183	61	61
Turi nemažai gerų savybių	180	60	60
Sugeba atlikti darbą tinkamai	174	58	58
Geba išreikšti save	168	56	56
Pasitiki savimi, savo jėgomis ir gebėjimais	168	56	56
Būna agresyvus	150	50	50
Kartais jaučiasi nereikalingas	150	50	50
Mėgsta save pagirti	146	48,7	48,7
Yra dažnai giriamas	126	42	42
Kartais jaučiasi nevykėliu	123	41	41
Ižvelgia savo gebėjimų spragas	117	39	39
Kartais mano, kad yra niekam tikęs	114	38	38

Antrojo bloko pirmasis klausimas skirtas respondentų savivertei. Išsami duomenų analizė pateikiama 2 priede. Išanalizavus duomenis pastebėta (žr. 5 lentelė), kad daugiausiai respondentų pasisako už teigiamą savęs vertinimą 75 proc. (n=225). Nedideliu skirtumu apsilieka vaiko savijauta, kai jis būna liūdnas (73 proc. n=219). Tai gana didelis procentas respondentų pasirinkusių šį teiginį. Tokį pasirinkimą gali lemti tai, kad visgi vaikai gyvena ne šeimoje, ne jiems artimoje aplinkoje, o tai sukelia liūdesį. Teiginius „nepatinka kai kiti žmonės pyksta“ ir „siekia tobulėti (pasikeisti)“ pasirinko 66 proc. (n=198) visų tyrime dalyvavusių respondentų. Iš pažiūros teiginiai gana skirtingi, tačiau galima teigti, kad vaikai siekia pasikeisti patys tikėdamiesi, kad tai galbūt pakeis jų gyvenamąją aplinką, santykius šeimoje. Dažnai vaikai patenka į globos namus dėl šeimoje vykstančių nesutarimų, krizių, konfliktų, o tai gali lemti tai, kad vaikams nepatinka, kai kiti žmonės pyksta. Labai panašiai rezultatai pasiskirstė tolesniuose teiginiuose. 61 proc.(n=183) ir 60 (n=180) atitinkamai pasirinko teiginius „gerai pažįstu savo charakterį, temperamentą“ ir „turi nemažai savybių“. 58 proc. respondentų pasirinko atsakymą,

kad sugeba tinkamai atlikti darbą. Po 56 proc. (n=168) pasirinko teiginius, kad geba išreikšti save bei pasitiki savo jėgomis, gebėjimais. Teiginius, kad būna agresyvus ir kartais jaučiasi nereikalingas pasirinko pusė (50 proc.) visų apklaustųjų. Tai gana nemažas rodiklis, kadangi pusė respondentų teigia, kad būna agresyvūs, o į tokius rodiklius reikėtų atkreipti pakankamai dėmesio. Nereikalingumo jausmas ir agresyvumas labai susiję ir gali lemti vaiko polinkį į delinkventišką elgesį. 48,7 proc. apklaustų vaikų teigė, jog jie mėgsta pagirti save. Vadinasi, jie stengiasi atrasti teigiamų savo savybių bei patys save skatina. 42 proc. teigia, kad yra dažnai giriami. Tačiau net 41 proc. kartais jaučiasi nevykėliu. Galima daryti prielaidą, kad šie vaikai retai gauna pagyrimų tiek iš artimųjų, tiek iš jo aplinkoje esančių žmonių. Kartais mano, kad yra niekam tikęs pasirinko 38 proc. vaikų. Tai gana nemažas procentas. Tokiems vaikams turėtų būti skiriamas didesnis dėmesys, nes jų savivertė yra gana žema. 39 proc. vaikų įžvelgia savo gebėjimų spragas. Galima daryti prielaidą, kad tokius vaikus reikėtų skatinti mokytis, rasti sritį, kurioje jie galėtų tobulėti, kadangi jie supranta, kur jiems trūksta tam tikrų įgūdžių ir gebėjimų, o integravimas į tam tikrą veiklą padėtų tokiems vaikams tobulėti ir kelti savo savivertę.

Išsiaiškinus, kaip vaikai save vertina, buvo siekiama atskleisti jų bendravimo ypatumus (žr. 6 lentelė). Respondentų buvo prašoma prie kiekvieno pateikto teiginio pasirinkti variantus sutinku, nesutinku ir abejoju (žr. 3 priedas). Išsamiau apžvelgiama teigiami respondentų pasirinkimai.

6 lentelė

Respondentų bendravimo ypatumai

	Sutinku		
	Dažnis	Proc.	Valid. Proc.
Ramiai išreiškia savo nuomonę	201	67	67
Nepasiduoda kitų blogai įtakai	198	66	66
Sugeba pasakyti „NE“	195	65	65
Geba užmegzti kontaktą su kitu žmogumi	186	62	62
Geba išklaudyti kitą	174	58	58
Moka prisistatyti, išreikšti save	174	58	58
Laikosi mandagumo taisyklių	174	58	58
Konflikto metu stengiasi susitarti	171	57	57
Įsiterpia į kitų pokalbį ir veiklą	168	56	56
Išsiaiškina, kodėl įvyko nesutarimas	165	55	55
Nevengia akių kontakto	165	55	55
Turėdamas problemų, kreipiasi pagalbos į kitus	141	47	47
Būdamas neteisus, prisipažįsta	129	43	43
Nevartoja necenzūrinių žodžių	66	22	22

Daugiausiai (67 proc.) respondentų teigia, kad sugeba ramiai išreikšti savo nuomonę. Tačiau remiantis anksčiau aptartais rezultatais (žr. 4 lentelė), kurioje pusė visų apklaustųjų teigia, kad būna agresyvus, galima pastebėti prieštaravimą, kadangi skirtumas tarp gautų rezultatų nėra labai didelis. Toliau rezultatai pasiskirstė gana tolygiai. 66 proc. teigia, kad nepasiduoda kitų blogai įtakai. 65 proc. sugeba pasakyti „Ne“. 62 proc. respondentų teigia, kad geba užmegzti kontaktą su kitu žmogumi. Geba išklaudyti ir moka prisistatyti, išreikšti save gali kiek daugiau nei pusė tyrime dalyvavusių vaikų (58 proc.). Konflikto metu stengiasi susitarti 57 proc. vaikų. 56 proc. teigia, kad įsiterpinėja į kitų pokalbius bei veiklą. 55 proc. mėgsta išsiaiškinti, kodėl įvyko konfliktas ir kaip nevengia akių kontakto. Jei turi problemų, pagalbos kreipiasi kiek mažiau nei pusė apklaustųjų (47 proc.). 43 proc. vaikų stengiasi prisipažinti, jeigu būna neteisūs. Necenzūrinių žodžių nevartoja tik 22 proc. apklaustųjų.

Kadangi vaikai patys turėjo įvardinti savo bendravimą, pastebima tendencija, kad visgi daugiausiai siekiama parodyti, kad jie puikiai geba bendrauti, spręsti konfliktus, išsiaiškinti įvykusius konfliktus. Apžvelgus gautus rezultatus taip pat buvo pastebėta, kad visgi pusė (50 proc.) respondentų nesutinka su teiginiu, kad nevartoja necenzūrinių žodžių. Taip 28 proc. ir 29 proc. nesutinka ir abejoja, kad bendraudami geba pripažinti kai būna neteisūs. Taip parodo, kad dalis vaikų turi bendravimo problemų arba stengiasi jas nuslėpti, tačiau gyvenant globos namuose jų bendravimo įgūdžiai turėtų būti tobulinami.

Globos namuose vaikai stengiasi išsaugoti savo individualumą, asmenybę, privatumą, tačiau globos namuose jie turi bendrauti su kitais, kurie juos supa, priklauso jų aplinkai. Svarbu ne tik bendravimo aspektas, bet taip pat nemažai svarbus ir bendradarbiavimo aspektas. Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti, kaip vaikai supranta bendradarbiavimą (žr. 7 lentelė).

7 lentelė

Respondentų nuomonė apie bendradarbiavimą

	Sutinku		
	Dažnis	Proc.	Valid. Proc.
Geba išklaudyti ir girdėti kitus grupės draugus	213	71	71
Bendrauja tarpusavyje	213	71	71
Leidžia kalbėti kiekvienam norinčiam	204	68	68
Geba šypsotis	195	65	65
Geba bendrauti su visa komanda	183	61	61
Gerbia savo grupės narius	183	61	61
Moka priimti sprendimus	183	61	61

Sugeba pagirti, padėšinti kitą	177	59	59
Sugeba laisvai reikšti savo mintis	168	56	56
Kai draugas kalba, jo nepertraukia	159	53	53
Moka rasti bendrą sprendimą	156	52	52
Laikosi taisyklių	153	51	51
Netrukdo kitiems	150	50	50
Nepyksta, kai išaiškėja nuomonių skirtumai	135	45	45

Išanalizavus gautus tyrimo duomenis paaiškėjo, kad daugiausiai (71 proc. n=213) respondentų geba išklaudyti ir girdėti kitus grupės narius, taip pat bendrauja tarpusavyje. Toks rezultatas rodo, kad visgi vaikai stengiasi dalyvauti grupės veikloje bei bendradarbiauti. Galima tikimybė, kad bendrauja su kitais dėl susiklosčiusių aplinkybių t.y. gyvenimo globos namuose. 68 proc. teigia, kad leidžia kalbėti kiekvienam grupės nariui. 18 proc. su šiuo teiginiu nesutinka (žr. 4 priedą). Šypsotis geba 65 proc. Geba bendrauti su visa komanda, gerbia grupės narius ir moka priimti sprendimus 61 proc. (n=183) visų apklaustųjų. Beveik trečdalis respondentų (59 proc. n=177) geba pagirti ir padėšinti kitą. Laisvai reikšti savo mintis geba 56 proc. respondentų. Kai draugas kalba jo nepertraukia 53 proc. respondentų. Kiek daugiau nei pusė visų apklaustųjų (52 proc. ir 51 proc.) teigia, jog moka rasti bendrą sprendimą bei laikosi taisyklių. Pusė visų tyrime dalyvavusių teigė, kad netrukdo kitiems. Kiek mažiau nei pusė (45 proc.) mano, kad nepyksta, kai išaiškėja nuomonių skirtumai.

Aptarus visus rezultatus, galima daryti išvadą, kad tyrime dalyvavę respondentai turi komandinio darbo įgūdžių bei mano, kad visgi bendradarbiavimas yra būtinas ir svarbus, kadangi nesutinkančių arba abejojančių pateiktais teiginiais (žr. 4 priedą) sudarė mažesnioji dalis, nei pasirinkusių teigiamą (sutinku) atsakymą.

Nemalonių ir sudėtingų situacijų įveikimas yra vienas iš pagrindinių antrojo bloko klausimų. Juo siekiama išsiaiškinti, kaip vaikai reaguoja į įvairias sudėtingas situacijas, kaip jie geba su jomis susidoroti, kokių priemonių imasi.

8 lentelė

Sudėtingų situacijų įveikimas

	Sutinku		
	Dažnis	Proc.	Validusis proc.
Blogai jaučiasi, kai reiškiamas nepasitenkinimas	174	58	58
Geba apsispręsti dėl savo veiksmų	168	56	56
Sugeba susitvarkyti su iškilusiais sunkumais	156	52	52
Moka atsipalaiduoti, nusiraminti	153	51	51

Garsiai išreiškia nepasitikėjimą, kai kas nors man nepatinka	153	51	51
Atsiradus sunkumams, išsiaiškina jų priežastis	144	48	48
Moka išlikti ramus	129	43	43
Moka įveikti nuobodulį	126	42	42
Kad nusiramintų, reikia kito žmogaus pagalbos	126	42	42
Dažnai nesijaudina dėl nesėkmės	123	41	41
Kai jaučiasi atstumtas, elgiasi ramiai (nepyksta, nešaukia, ir pan.)	120	40	40
Dažnai verkia	93	31	31

Analizuojant duomenis, didžiausias dėmesys buvo skiriamas teigiamiems (sutinku) atsakymams (žr. 8 lentelė). Atsakymai nesutinku ir abejoju pateikti 5 priede. 58 proc. apklaustųjų mano, kad jie jaučiasi blogai kai yra reiškiamas nepasitenkinimas. 56 proc. geba apsispręsti dėl savo veiksmų. Kiek daugiau nei pusė respondentų (52 proc.) teigė, kad geba susitvarkyti su iškilusiais sunkumais. Tačiau kiek mažiau nei pusė respondentų (48 proc.) abejoja ir nesugeba patys susitvarkyti su iškilusiais sunkumais. Vadinasi šių gebėjimų vaikams trūksta labiausiai, nes praktiškai skirtumo tarp gebančių ir nesugebančių spręsti problemas beveik nėra. Moka atsipalaiduoti, nusiraminti bei garsiai išreikšti nepasitikėjimą, kai kas nors nepatinka geba 51 proc. visų respondentų. Išlikti ramūs geba 43 proc. tyrimo dalyvių. Nuobodulį įveikti bei kito žmogaus pagalbos ieškojimas siekiant nusiraminti sudaro 41 proc. Jeigu jaučiasi atstumtas, stengiasi elgtis ramiai 40 proc. vaikų. Mažiausiai (31 proc.) tiriamųjų teigia, dažnai verkia, taip siekdami išspręsti sunkumus.

Gyvendami šeimoje vaikai įgyja daugiau įgūdžių. Tėvų skatinimas lemia jų norą tobulėti, kurti savo ateitį. Vaiko gyvenimo lūkesčiai taip pat svarbus aspektas siekiant atskleisti vaiko savivertę.

Vaikams buvo pateikiami teiginiai, susiję su gyvenimiškais siekiais, lūkesčiais (žr. 6 priedą). Šeimyninių santykių svarbumą įvardijo 84 proc. apklaustųjų. Kiek mažiau (70 proc.) sudaro profesijos įgijimas. Finansinės nepriklausomybės, poelgių laisvės siekia 67 proc. respondentų. 65 proc. mano, kad darbo santykiai bus svarbūs jų gyvenime. Meilė ir santykiai su draugais jų gyvenime užima vienodą svarbą. Taip mano net 63 proc. Ateityje svarbu bus ir sėkmė, ir draugų, brangių daiktų turėjimas. Taip mano 61 proc. apklaustųjų. Būti pripažintiems, lyderiais, gerbiamais bei siekti aktyvaus, nuotykių kupino gyvenimo nori 60 proc. vaikų. Ateityje sveikata svarbi bus 59 proc. tyrimo dalyvių. 57 proc. mano, kad pagalba vyresniems bus svarbi ir ateityje. Pašalpų gavimas ir išlaikymas iš valstybės svarbus ateityje bus 56 proc. visų dalyvių.

Kiek daugiau nei pusė (55 proc.) respondentų teigė, jos ateityje svarbus aspektas jų gyvenime bus laisvalaikio praleidimas. Sportas užims svarbią vietą 46 proc. respondentų. Tačiau net 29 proc. teigia, kad ateityje jiems bus svarbu vartoti alkoholį, rūkyti, pažeidinėti įstatymus. Ši respondentų grupė, kuri pasirinko alkoholio vartojimas, rūkymą, įstatymų pažeidinėjimą, gali būti priskirta rizikos grupei. Jei vaikas įsivaizduoja savo ateitį kaip linkusio susikalsti asmens, reikėtų daugiau atkreipti dėmesį į tokį vaiką, stengtis labiau jį integruoti į grupės darbą, globos namų gyvenimą, kuo labiau atitolinti nuo delinkventišką elgesį lemiančių veiksnių.

Vaikų savivertės bloko klausimai buvo lyginami su respondentų lytimi. Rasti statistiniai reikšmingumai pateikiami 7 priede. Esminis skirtumas ($p < 0,007$) buvo rastas tarp jausmo „kartais būnu liūdnas“ ir respondentų lyties. Paaiškėjo, kad mergaitės liūdnos būna dažniau nei berniukai. Taip teigia 45,3 proc. mergaičių ir 27,7 proc. berniukų. Su teiginiu „kartais būnu liūdnas“ nesutinka 9 proc. mergaičių ir 10 proc. berniukų. 2,7 proc. mergaičių ir 5,3 proc. berniukų abejoja dėl savo emocijų ir būvimo liūdnais. Berniukai yra linkę mažiau rodyti savo jausmus, tad daugiau šios lyties atstovų nesutinka su pateiktu teiginiu apie jų emocinę būseną.

Visiškas skirtumas ($p < 0,000$) buvo rastas tarp sudėtingų situacijų įveikimo (nesijaudinimo dėl nesėkmės) ir lyties. Vaikai turėjo pasirinkti vieną iš trijų variantų: sutinka su teiginiu, nesutinka ir abejoja dėl pateikto teiginio.

9 lentelė

Nemalonių situacijų įveikimo ir lyties santykis, %

			Mergaitė	Berniukas	P<0,000
Dažnai nesijaudina dėl nesėkmės	Abejoju	Dažnis	49	29	P<0,000
		Proc.	16,3%	9,7%	
	Nesutinku	Dažnis	68	31	
		Proc.	22,7%	10,3%	
	Sutinku	Dažnis	54	69	
		Proc.	18,0%	23,0%	

Analizuojant tyrimo rezultatus (žr. 9 lentelė) paaiškėjo, kad daugiausiai 23 proc. berniukų ($n=69$) teigia, kad dažnai nesijaudina dėl nesėkmės. Tuo tarpu tik 18 proc. mergaičių sutinka su šiuo teiginiu. Nesutinku atsakymo pasirinkime mergaitės teigia, kad jaudinasi dėl nesėkmių 22,7 proc. ($n=68$), tuo tarpu berniukų per pusę mažiau (10,3 proc., $n=31$). Toliau rezultatai pasiskirstė taip: 16,3 proc. mergaičių ir 9,7 proc. berniukų abejoja dėl pateikto teiginio. Remiantis gautais rezultatais, galima daryti prielaidą, kad berniukai linkę mažiau į emocijas ir nensureikšmina nesėkmių, kai tuo tarpu mergaitės daugiau jaudinasi dėl patirtų nesėkmių.

Esminiai skirtumai ($p < 0,004$ ir $p < 0,005$) tarp lyties ir dažno verkimo bei alkoholio vartojimo, rūkymo (žr. 10 lentelę).

10 lentelė

Respondentų savivertės suvokimas ir lytis

			Mergaitė	Berņiukas	P<0,01
Dažnai verkia	Abejoju	Dažnis	53	37	0,004
		Proc.	17,7%	12,3%	
	nesutinku	Dažnis	54	63	
		Proc.	18,0%	21,0%	
	Sutinku	Dažnis	64	29	
		Proc.	21,3%	9,7%	
Vartoti alkoholį, rūkyti, pramogauti (pažeidinėti įstatymus)	Abejoju	Dažnis	41	22	0,005
		Proc.	13,7%	7,3%	
	nesutinku	Dažnis	93	57	
		Proc.	31,0%	19,0%	
	Sutinku	Dažnis	37	50	
		Proc.	12,3%	16,7%	

Analizuojant gautus rezultatus pastebėta, kad vartoti alkoholį, rūkyti, linkti nusikalsti daugiausiai 16,7 proc. yra linkę berniukai. 12,3 proc. mergaičių sutinka su šiuo teiginiu. Remiantis įvairiais tyrimais, statistika bei gautais rezultatais galima teigti, kad berniukai labiau linkę į delinkventišką elgesį nei mergaitės. Nesutinka ir abejoja, kad vartoti alkoholį, nusikalsti būtų gyvenimo siekis 44,7 proc. mergaičių. Tuo tarpu berniukų sudaro 26,3 proc. (abejoja ir nesutinka). Vadinasi tai dar kartą patvirtina, kad mergaitės rimčiau žiūri į savo ateities perspektyvas ir nesieja savo ateities su psichotropinių medžiagų vartojimu, nusikaltimais. Sprendžiant sudėtingas situacijas ($p < 0,004$) Dažniau verkia mergaitės bei berniukai (21,3 proc. ir 9,7 proc.). Mergaitės yra emocingesnės nei berniukai, tad gali naudotis verkimu siekdamos išspręsti savo problemas, sudėtingas situacijas. 21 proc. berniukų nesutinka, kad dažnas verkimas jiems padėtų spręsti sudėtingas situacijas. 17,7 proc. mergaičių abejoja, kad verkimas joms padėtų išspręsti problemą. Apžvelgus rezultatus, galima teigti, kad visgi dauguma tiek merginų, tiek vaikinių nėra linkę naudotis verkimu, siekdami išspręsti savo problemas ir iškilusias sudėtingas situacijas.

2.3.3. Trečio anketinio bloko (savarankiškumo) duomenų analizė

Trečiasis anketos blokas buvo skirtas vaikų savarankiškumui atskleisti. Pirmuoju klausimu buvo siekiama išsiaiškinti, kas mokina vaikus, esančius globos namuose, savarankiškumo, kas ugdo šiuos jų gebėjimus (žr. 11 lentelė).

11 lentelė

Savarankiškumo ugdymas

	Tikrai taip		
	Dažnis	Proc.	Validumas
Globos namų darbuotojai (socialiniai pedagogai, socialiniai darbuotojai, psichologai)	209	69,7	69,7
Padedą globėjai	180	60	60
Padedą giminaičiai	180	60	60
Padedą bendravimas su vyresniais draugais	180	60	60
Padedą globos namų darbuotojų pasitikėjimas jų jėgomis	174	58	58
Globos namuose turi tam tikras pareigas, kurios padeda tapti savarankišku ir atsakingu	153	51	51
Niekas nepadedą, bet gyvendamas be tėvų vaikų globos namuose, išmoko pats savimi pasirūpinti	150	50	50
Vaikų globos namuose organizuojami įvairūs renginiai, užsiėmimai, kurių dėka išmoksta savarankiškumo	147	49	49

Daugiausiai savarankiškumo ugdymo užsiima globos namų darbuotojai (69,7 proc.). Prie vaikų savarankiškumo ugdymo prisidedą ir globėjai, giminaičiai, vyresni draugai (60 proc.). 58 proc. respondentų teigia, kad prie jų savarankiškumo ugdymo prisidedą globos namų darbuotojų pasitikėjimas jais ir jų jėgomis. 51 proc. mano, kad turėjimas tam tikrų pareigų globos namuose taip pat padeda ugdytis jų savarankiškumui. Pusė respondentų teigia, kad jiems niekas nepadedą, bet gyvendamas be tėvų globos namuose, pats išmoko būti savarankišku. Kiek mažiau nei pusė (49 proc.) respondentų mano, globos namuose organizuojami renginiai, užsiėmimai prisidedą prie jų savarankiškumo. Tačiau 51 proc. mano, kad renginiai, vykstantys globos namuose neprisidedą prie jų savarankiškumo (žr. 8 priedą).

Apibendrinant, galima teigti, kad didžiausią įtaką vaikų savarankiškumo ugdymui turi globos namų darbuotojai (socialiniai pedagogai, socialiniai darbuotojai, psichologai). Tačiau nemažai vaikų susiduria ir su tam tikromis kliūtimis, kurios, anot respondentų, trukdo jiems būti savarankiškais (žr. 9 priedą)

Trukdžiai, lemiantys savarankiškumo stoka

	Tikrai taip		
	Dažnis	Proc.	Valid. Proc.
Neturi savo atskiro kambario, kuriame galėtų tvarkytis taip, kaip nori	180	60	60
Negali vienas pats priimti sprendimų	177	59	59
Nereikia rūpintis maistu, drabužiais, avalyne, mokymosi ir higieninėmis priemonėmis, nes tai daro vaikų globos namų darbuotojai	177	59	59
Už savarankiškus sprendimus yra baudžiamas	132	44	44
Ryšių su visuomene stoka	132	44	44
Yra uždaras (-a), nedrąsus (-i)	114	38	38
Neturi galimybių mokytis gaminti maistą	111	36	36
Niekas netrukdo, bet patinka, kai kiti žmonės už juos viską padaro	105	35	35
Niekas nemoko būti savarankišku	102	34	34
Nenori būti savarankiškas	87	29	29

Pagrindinis trukdis, kuris buvo įvardintas – tai neturėjimas savo kambario (60 proc. n=180). Negalėjimas priimti savarankiškų sprendimų bei tai, kad nereikia rūpintis maistu, drabužiais, avaline ir t.t. dėl ko, kad rūpinasi globos namų darbuotojai (60proc., n=177) taip pat prisideda prie respondentų savarankiškumo stokos. Kadangi globos namuose vaikai privalo laikytis taisyklių dėl būtinios tvarkos ir t.t. tad net 44 proc. respondentų nurodė, kad yra baudžiami už savarankiškus sprendimus. Toks rezultatas rodo, kad globos namų darbuotojai ir skatina vaikus būti savarankiškais, bet tuo pačiu ir baudžia juos, jei jie priima sprendimus savarankiškai, nepasitarę. Lygiai tiek pat procentų (66 proc.) nurodė, kad ryšių su visuomene trūkumas yra vienas iš savarankiškumo ugdymo trikdžių. Gyvendami globos namuose vaikai didžiąją laiko dalį praleidžia toje pačioje erdvėje bei bendrauja su tais pačiais žmonėmis. Tad ryšių su visuomene trūkumas neskatina jų savarankiškumo kaip ir bendravimo įgūdžių. 38 proc. teigia, kad yra uždari, nedrąsūs, dėl to mano, kad šios savybės jiems trukdo būti savarankiškiems. Maisto ruošą – vienas iš savarankiškumą skatinančių priemonių. Tačiau globos namuose tokių sąlygų vaikai neturi (36 proc.), nes tai daro globos namų darbuotojai. Tad net elementarūs įgūdžiai neformuojami, o tai lemia jų negebėjimą, nesupratimą, palikus globos namus, apie priemones, reikalingas išgyvenimui. 35 proc. mėgsta kai už juos viską padaro kiti ir dėl to jie nesijaučia blogai. Tačiau 34 proc. teigia, kad visgi niekas jų nemoko būti savarankiškais. Nors 69,7 proc. (žr. 12 lentelė) teigia, kad juos ugdo globos namų darbuotojai, tačiau kaip trukdis įvardijamas nemokinimas būti savarankiškais. 29 proc. vaikų tiesiog nenori

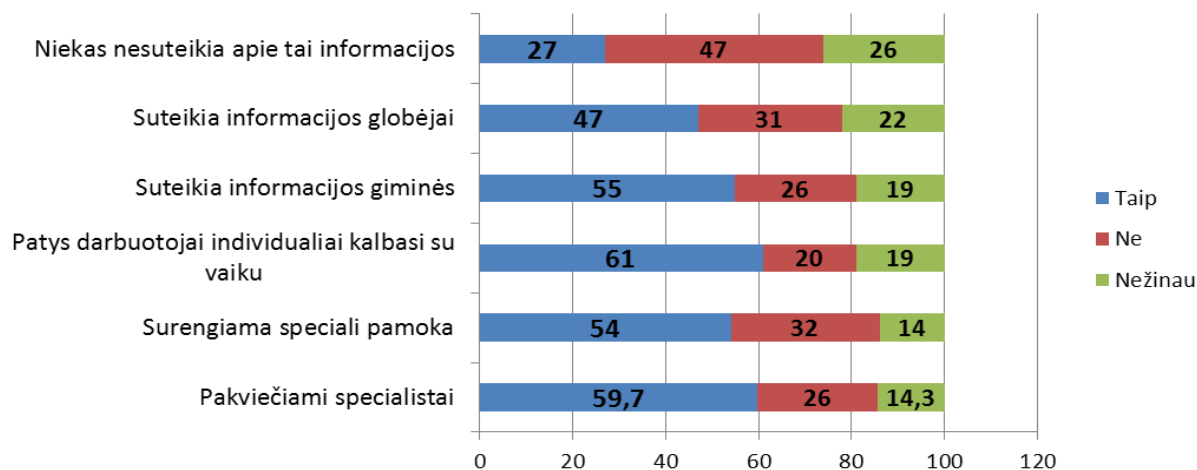
būti savarankiški. Šiuo atveju gali sieti su tuo, kad jiems patogiu, kai jais rūpinasi kiti bei kai viskas sutvarkoma ir atliekama už juos.

Apibendrinant savarankiškumo įgūdžius, galima teigti, kad visgi globos namų darbuotojai stengiasi ugdyti vaikų savarankiškumą, tačiau neturėjimas savo erdvės, ir tam tikrų sąlygų neprisideda prie savarankiškumo stiprinimo. Vaikai greitai pripranta prie esamos tvarkos, tad yra patogiu, kai nereikia rūpintis buitinais dalykais.

2.3.4. Ketvirto anketinio bloko (socialinių įgūdžių) duomenų analizė

Paskutiniai anketos klausimai (12-18) skirti atskleisti vaikų socialiniams įgūdžiams tokiems kaip šeimos planavimas, profesijos pasirinkimas, pinigų maisto ruošos, buitines darbų ir t.t.

Pirmasis pateiktas klausimas buvo apie šeimos planavimą, lytinį gyvenimą t.y. iš kur jie gauna informacijos apie tai, kas juos moko, informuoja.

6 pav. Informacijos, apie šeimos planavimą, lytinį gyvenimą, tėvystės (motinystės) įgūdžių, gavimas, %

Kaip matome 6 paveiksle, daugiausiai 61 proc. respondentų teigia, kad globos namų darbuotojai individualiai kalbasi su jais apie minėtus dalykus. 20 proc. mano, kad globos namų darbuotojai nesikalba individualiai apie šeimos planavimą ir 19 proc. net nežino, ar globos namų darbuotojai apie tai kalbasi su globos namų gyventojais. Taip pat 59,7 proc. vaikų teigė, kad į globos namus yra kviečiami specialistai, kurie informuoja juos apie šeimos planavimą, lytinį gyvenimą, tėvystės (motinystės) įgūdžius. 26 proc. ir 14,3 proc. nemanoma, kad kviečiami tokie specialistai kaip ir nežino ar jie kviečiami. 55 proc. respondentų žinių gauna iš giminių. 26 proc. iš giminių negauna informacijos ir 19 proc. teigė nežinantys ar gauna. Šiuo atveju neigiami vaikų atsakymai rodo, kad nėra artimų santykių su šeima bei artimaisiais, kadangi į juos nesikreipia pagalbos ir neieško informacijos pas juos. Globos namuose rengiamos įvairios specialios

pamokos susijusios su nagrinėjama tema. Taip teigia 54 proc. tyrime dalyvavusių vaikų. Tačiau 32 proc. mano, kad tokios pamokos nėra rengiamos ir 14 proc. apie tokias pamokas nieko nežino. 47 proc. vaikų informaciją suteikia globėjai. Globėjai informacijos apie šeimos planavimą nesuteikia 31 proc. apklaustųjų. 22 teigia nežinantys ar suteikia. Tai gali rodyti, kad tie vaikai neturi globėjų, į kuriuos galėtų kreiptis dėl reikiamos informacijos. 27 proc. teigia, kad niekas jiems nesuteikia jokios informacijos apie šeimos planavimą. Tačiau net 47 proc. respondentų mano, kad visgi informacija yra suteikiama. 26 proc. nežino ar tokia informacija yra suteikiama ar nesuteikiama globos namuose.

Remiantis gautais rezultatais, galima teigti, kad visgi globos namų darbuotojais stengiasi informuoti vaikus apie šeimos planavimą ir t.t. Jie ne tik individualiai dirba su vaikais, tačiau ir organizuoja specialias pamokas, kviečiasi specialistus ir t.t.

13 lentelė

Veiksniai, lemiantys profesijos pasirinkimą

	Taip		
	Dažnis	Proc.	Validusis procentas
Mano, kad nuo mokymosi žinių lygio priklauso ateitis: būsima profesija, darbas ir gyvenimo kokybė	168	56	56
Rinktųsi tą profesiją, kur lengva įstoti	153	51	51
Turint šią profesiją, galima gerai uždirbti	162	54	54
Specialybę padės pasirinkti socialiniai darbuotojai, pedagogai, globėjai, giminės, tėvai	153	51	51
Nuo vaikystės svajojo įgyti šią profesiją	138	46	46
Turint šią profesiją, lengva susirasti darbą Lietuvoje	132	44	44
Turint šią profesiją, lengva susirasti darbą užsienyje	126	42	42
Turint šią profesiją, nereikės sunkiai dirbti	120	40	40
Mokysis todėl, nes gaus iš valstybės našlaičio pašalpą	108	36	36
Rinksis tą profesiją, kuri yra prestižinė	105	35	35
Šios profesijos mokosi draugai	99	33	33
Negalvoja mokytis profesijos, nes išėjus iš globos namų reikės užsidirbti pragyvenimui	90	30	30

Profesijos pasirinkimo įgūdžiai labai svarbūs tolimesniam respondentų gyvenime. Išėję iš globos namų, jie turėtų gebėti suprasti, ką norėtų ir galėtų veikti tolimesniame savo gyvenime. Analizuojant tyrimo duomenis (žr. 13 pav.) paaiškėjo, kad kiek daugiau nei pusė apklaustųjų (51 proc.) rinktųsi tą profesiją, į kurią lengva įstoti. Vadinasi, neturima konkrečių planų ir poreikių,

susijusių su karjeros siekimu. 56 proc. mano, kad tik nuo jų pačių žinių lygio, įgytų mokykloje, priklauso būsimos profesijos pasirinkimas. Nemažai respondentų teigia, kad rinktūsi tą profesiją, kurią turint būtų galima gerai uždirbti. Taip mano net 54 proc. apklaustųjų. 51 proc. respondentų teigia, kad specialybę padės pasirinkti socialiniai darbuotojai, pedagogai, giminės, tėvai. Yra tikimybė, kad vaikai tiesiog nenori prisiimti atsakomybės už savo sprendimus, nes lengviau, kai už juos sprendimus priima kiti juo labiau, kai didžiąją laiko dalį (kol gyveno globos namuose) sprendimus už juos priimdavo globos namų darbuotojai. 46 proc. nuo vaikystės turi svajonę, kuo bus ateityje, tad jų lūkesčiai susiję būtent su specifine svajota profesija. Dalis galvoja rinktis profesiją, kurią įgijus bus lengva susirasti darbą tiek Lietuvoje, tiek užsienyje (44 proc. ir 42 proc.). Sunkaus darbo bijojimas lemia, kad 40 proc. respondentų rinktūsi tokią profesiją, kurią įgijus nereikės sunkiai dirbti. 36 proc. vaikų norą mokytis toliau lemia galimybė gauti našlaičio pašalpą iš valstybės. 35 proc. mano, kad prestižinė profesija jiems padės įsitvirtinti gyvenime. 33 proc. respondentų profesijos pasirinkimą skatina draugai, nes jie mokosi tos specialybės. 30 proc. mano, kad jiems profesijos įgijimas bus nesvarbus, nes pagrindinis jų tikslas bus užsidirbti pragyvenimui.

Analizuojant profesijos pasirinkimo atsakymus, pastebėta tendencija, kad pagrindinis dalykas, renkantis profesiją yra galimybė gerai ir lengvai uždirbti. Tačiau realaus santykio su pinigais globos namuose gyvenantys vaikai turi nedaug. Tad yra svarbu išsiaiškinti, kaip jie suvokia pinigų vertę (žr. 14 lentelę).

14 lentelė

Pinigų vertės suvokimas

	Taip			Ne		
	Dažnis	Proc.	Valid. Proc.	Dažnis	Proc.	Valid. Proc.
Žino pinigų vertę (dydį)	234	78	78	66	22	22
Moka apsipirkti parduotuvėje ir apskaičiuoti grąžą	222	74	74	78	26	26
Moka naudotis skaičiavimo mašinėle įvairioms matematinėms operacijoms atlikti	213	71	71	87	29	29
Žino, kad yra mokama kas mėnesį pašalpa išėjus iš vaikų globos namų	195	65	65	105	35	35
Žino, kokias paslaugas teikia bankas	186	62	62	114	38	38
Moka naudotis bankomatu	180	60	60	120	40	40
Gali apytiksliai pasakyti, koks yra minimalus uždarbis, vidutinis atlyginimas	171	57	57	129	43	43

Žino, kas yra elektroninė bankininkystė	168	56	56	132	44	44
Geba atsilaikyti prieš įvairias reklamas, kurios skatina be reikalo išlaidauti	156	52	52	144	48	48
Žino, kaip reikia atsidaryti mokamosios kortelės arba einamosios sąskaitą	153	51	51	147	49	49
Moka suplanuoti (su pagalba) mėnesio pajamas ir išlaidas	147	49	49	153	51	51
Suvokia mokesčių prasmę ir moka savarankiškai užpildyti mokesčių kvitus	105	35	35	195	65	65
Nemoka, nes nenori to žinoti	87	29	29	213	71	71
Nieko nemoka, nes niekas to nemokė	81	27	27	219	73	73

Išanalizavus respondentų atsakymus, kaip jie suvokia pinigų vertę, paaiškėjo, kad didžioji dauguma (78 proc.) žino pinigų vertę, tačiau net 22 proc. nežino, kas kokia yra pinigų vertė. 74 proc. vaikų geba apsipirkti parduotuvėje bei suskaičiuoti grąžą. 26 proc. teigia, kad to nesugeba. Tam įtakos gali turėti ir prasti matematiniai gebėjimai, kurie nėra lavinami mokykloje. Taip pat neturėjimas galimybės apsipirkti ir praktikoje pritaikyti turimas žinias, lemia nemokėjimą apskaičiuoti grąžos. 71 proc. geba naudotis skaičiavimo mašinėle ir žino kaip ją panaudoti. 65 proc. vaikų žino, kad išėję iš globos namų kas mėnesį gauna pašalpą, tačiau 35 proc. minėto fakto nežino. Galima daryti prielaidą, kad jie tiesiog nesidomi savo ateitimi ir pinigai nėra svarbiausias dalykas, nes jie nesuvokia jų vertės. Moka naudotis bankomatu bei žino, kokias paslaugas teikia bankas teigia atitinkamai 60 proc. 61 proc. respondentų. 57 proc. teigė žinantys, koks yra minimalus darbo užmokestis ir vidutinis atlyginimas. Tuo tarpu 43 proc. nežino tokos informacijos. 56 proc. teigė žinantys, kas yra elektroninė bankininkystė. 52 proc. geba atsispirti reklamoms, kurios skatina išlaidauti, tačiau net 48 proc. to nesugeba. Kiek daugiau nei pusė respondentų teigia, kad žino kaip atsidaryti mokamosios kortelės ar einamąją sąskaitą, tačiau 449 proc. to nežino. Kiek daugiau nei pusė apklaustųjų nemoka planuoti savo išlaidų, mėnesio pajamų. 65 proc. nesuvokia mokesčių prasmės ir nemoka savarankiškai užpildyti mokesčių kvitų. 73 proc. teigia, kad to nemoka, nes niekas jų nemokino.

Išanalizavus gautus rezultatus, galima teigti, kad įgūdžių susijusių su pinigais, suvokimo apie pinigus vaikams, augantiems globos namuose, trūksta. Nemaža dalis vaikų to nemoka, nes niekada neteko su tuo susidurti realiame gyvenime. O tai dar kartą įrodo, kad globos namuose jie turi mažai atsakomybių ir jų niekas nesupažindina praktiškai su pinigų svarba bei naudojimosi galimybėmis.

Šeimoje augantys vaikai susiduria su įvairiomis pareigomis tokiomis kaip maisto ruošimas, buities tvarkymas ir t.t. Globos namuose augantys vaikai geriausiu atveju susitvarko savo

asmeninę erdvę, tačiau maisto gaminimo įgūdžiai (žr. 15 lentelė) nesivysto gyvenantiems globos namuose, nes tai padaro darbuotojai.

15 lentelė

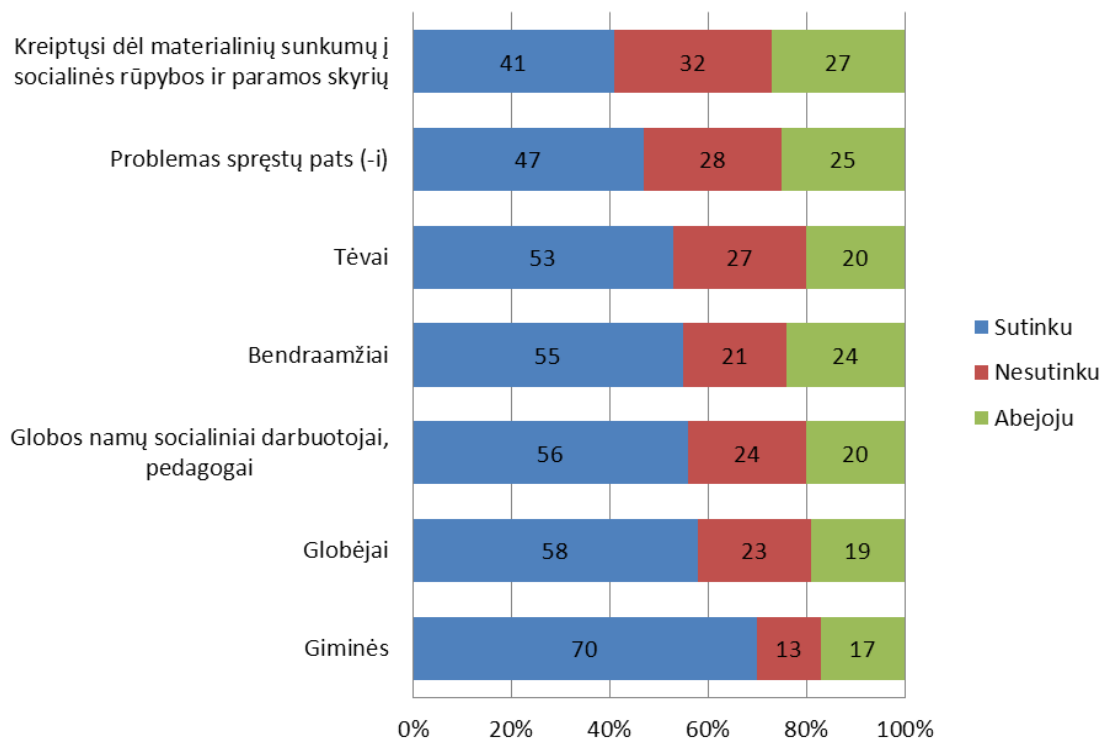
Maitinimasis ir maisto ruošimas

	Taip			Ne		
	Dažnis	Proc.	Valid. Proc.	Dažnis	Proc.	Valid. Proc.
Moka tinkamai naudotis peiliu ir šakute	252	84	84	48	16	16
Žino, kas yra sveika mityba	216	72	72	84	28	28
Moka užsisakyti maistą kavinėje	213	71	71	84	29	29
Moka apsipirkti maisto prekių parduotuvėje	210	70	70	90	30	30
Moka tinkamai elgtis prie stalo	204	68	68	96	32	32
Žino, kad gendantys maisto produktai turi būti laikomi šaldytuve	195	65	65	105	35	35
Moka gaminti maistą	177	59	59	123	41	41
Moka paruošti nesudėtingą patiekalą pagal receptą	177	59	59	123	41	41
Moka tinkamai padengti stalą	159	53	53	141	47	47
Nemoka, nes pats to nenori išmokti	99	33	33	201	67	67
Nemoka, nes tai padaro vaikų globos namų darbuotojai	99	33	33	201	67	67
Nemoka, nes to niekas nemoko daryti	90	30	30	210	70	70

Moka naudotis tinkamai stalo įrankiais geba 84 proc. respondentų. Šie įgūdžiai formuojasi ankstyvojoje vaikystėje, todėl natūralu, kad dauguma respondentų geba jais naudotis. Tačiau 16 proc. teigė, kad tokių įgūdžių neturi. Galima daryti prielaidą, kad respondentai klausimą suprato netiesiogiai, pavyzdžiui, įrankių naudojimą pagal etiketo taisykles ir panašiau. Žino, kas yra sveika mityba net 72 proc. respondentų. Tam įtakos gali turėti žiniasklaida, kurioje gausu informacijos apie tai. Atsilankius kavinėje sugebėtų užsisakyti maistą 71 proc. respondentų, o negalėtų padaryti 29 proc. visų apklaustųjų. Apsipirkti maisto prekių parduotuvėje moka 70 proc. tiriamųjų, tuo tarpu 30 proc. tokių gebėjimų neturi. Tinkamai elgtis prie stalo moka 68 proc. respondentų. 32 proc. teigė, kad nemoka tinkamai elgtis prie stalo. 65 proc. teigė, jos žino, kad gendantys maisto produktai turi būti laikomi šaldytuve. Tačiau 35 proc. tokio dalyko nežino. Vadinas, neturėjo tokios patirties. Yra tikimybė, kad jie globos namuose yra visą savo gyvenimą, tad nebuvo pavyzdžio iš kurio galėto išmokti. Maistą gaminti bei paruošti

nesudėtingą patiekalą pagal receptą moka 59 proc., 41 proc. to daryti negeba. Neturėjimas tokių įgūdžių patvirtina tai, kas jau buvo nagrinėta prieš tai, t.y. globos namų darbuotojai tai atlieka už juos. Tinkamai padengti stalą sugebėtų 53 proc. respondentų. Tačiau net 67 proc. nemoka, nes nenori to išmoksti bei dėl to, kad tai daro už juos globos namų darbuotojai. 70 proc. patys nesistengia išmoksti, įgyti įgūdžių, susijusių su maitinimusi bei maisto ruošimu.

Susidūrus su kokiomis problemomis pirmiausiai jas mėgina spręsti patys, tačiau ne visada tai pavyksta.

7 pav. Kreipimasis pagalbos, iškilus problemoms, %

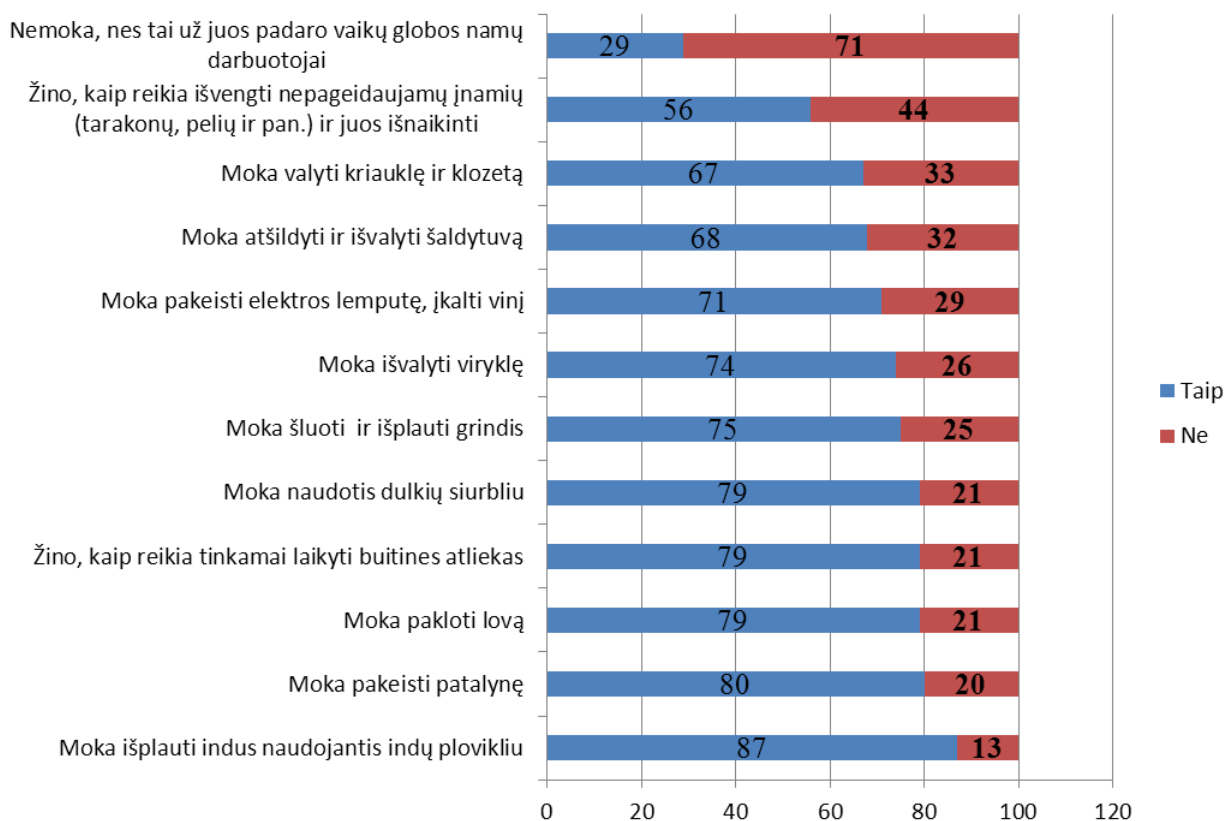
Išanalizavus tyrimo duomenis paaiškėjo (žr. 7 pav.), kad 70 proc. apklaustųjų pagalbos pirmiausiai kreiptųsi į gimines, 13 proc. nesikreiptų ir 17 proc. abejoja, ar kreiptųsi į gimines dėl pagalbos. Antroje vietoje pagal svarbumą yra globėjai (58 proc.) 23 proc. nesikreiptų į globėjus ir 19 proc. abejoja, kad į juos kreiptųsi. Neigiamus pasirinkimus gali lemti blogi santykiai su globėjais arba paprasčiausiai tokių neturi. Nemažas dalis (56 proc.) pagalbos kreiptųsi į globos namų socialinius darbuotojus, pedagogus. 24 proc. ir 20 proc. visai nesikreiptų arba abejoja, kad kreiptųsi į globos namų socialinius darbuotojus, pedagogus dėl pagalbos iškilus sunkumams. Yra tikimybė, kad vaikai nepasitiki globos namų darbuotojais. Galima tikimybė, kad darbuotojas vaiką nuvylė, todėl jis netiki, kad gali jam padėti išspręsti jo problemas.

Kadangi tiriamieji priklauso paauglystės laikotarpiui, tai bendraamžių įtaka yra gana didelė. Net 55 proc. pirmiausia pagalbos kreiptųsi į bendraamžius, tačiau 21 proc. teigia, kad nesikreiptų į juos, 24 proc. abejoja, kad bendraamžiai padės išspręsti jo problemas, kadangi jie

patys susiduria su panašiais sunkumais. Tie, kurie turi vėtus ir palaiko su jais ryšius, visgi pagalbos kreiptųsi į tėvus (53 proc.) Tačiau 27 proc. to nedarytų, 20 proc. abejoja, jog kreiptųsi pagalbos į tėvus. Tėvų ir vaikų santykiai šiuo klausimų yra svarbūs. Jei vaikas pasitiki savo tėvais ir nori būti su jais, pirmenybę teikia jiems. Neturintys tėvų arba su jais nesutariantys galėjo pasirinkti neigiamus minėto teiginio aspektus. 47 proc. respondentų stengtųsi būti savarankiški ir problemas pirmiausiai mėgintų spręsti patys. Tačiau daugma jų (28 proc. ir 25 proc.) nemėgintų to daryti arba abejoja, kad jiems patiems pavyktų išspręsti problemas. 41 proc. susidūręs su materialianias sunkumais žino ir kreiptųsi į socialinės rūpybos ir paramos skyrius. 32 proc. to nedarytų, 27 proc. abejoja, kad tam ryžtųsi.

Tyrimo metu atsiskleidė, kad visgi vaikams artimiausia aplinka t.y. šeima,. Tėvai, globėjai išlieka patys svarbiausi, todėl pagalbos pirmiausiai kreiptųsi į juos. Globos namų darbuotojai gali būti priskiriami prie vaiko artimos aplinkos, kadangi vaikai ten praleidžia didžiąją savo laiko dalį, o taip lemia jų prisirišimą prie darbuotojų bei pasitikėjimą jais.

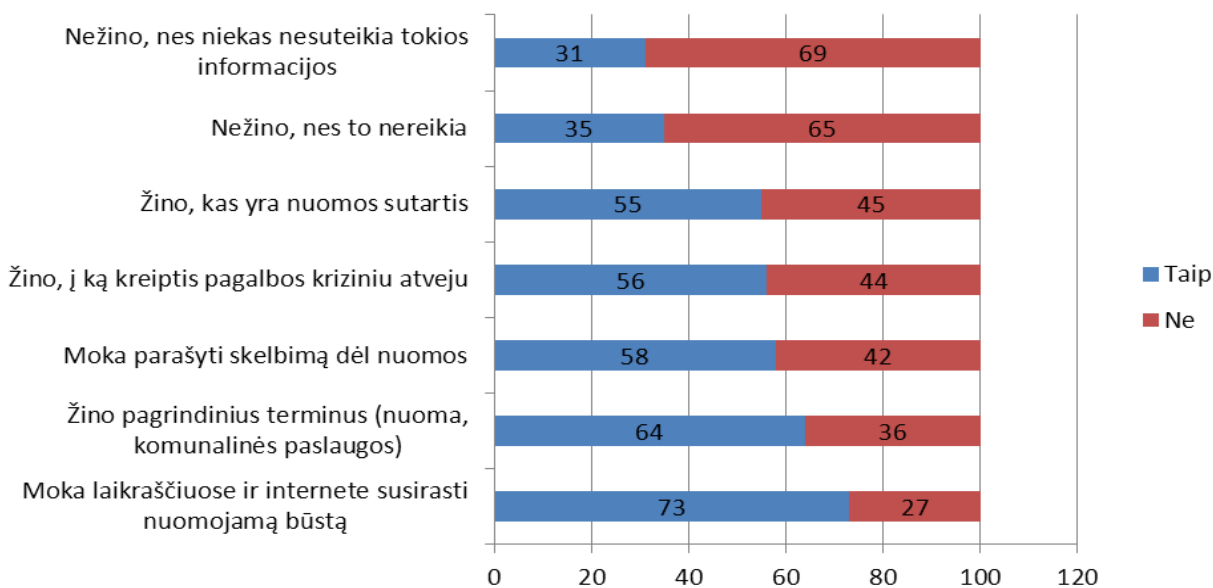
Šeimoje vaikai išmoka tvarkyti savo aplinką, atlikti įvairius buitinius darbus. Globos namuose viakai neturi savo individualios erdvės, kambario, kurį galėtų tvarkyti ir rūpintis juos. Globos namuose yra taisyklės, kurių laikosi jų gyventojais, tačiau to nepakanka, kad būtų išugdomi gebėjimai atlikti buitines darbus (žr. 8 pav.).

8 pav. Buities darbų atlikimo įgūdžiai, %

Pagrindinis dalykas, kurį geba beveik visi tyrime dalyvavę respondentai, kad geba plauti indus naudodamiesi indų provikliu (87 proc.). Tik 13 proc. teigė, kad to nesugeba. 80 proc. geba pakeisti patalynę, 20 proc. to nesugeba. Yra tikimybė, kad to neteko niekada gyvenime daryti, ypač jei globos namuose gyvena nuo kūdykėstės. Pakloti lova, naudotis dulkių siurbliu, žino, kaip reikia tinkamai laikyti buitines atliekas bega 79 proc. apklaustųjų. 21 proc. teigia, kad to nesugeba padaryti. Šluoti ir išplauti grindis geba 75 proc. apklaustųjų, tačiau net 25 proc. nurodė, kad negeba to daryti. Viryklę išvalyti moką 74 proc. Vadinasi jiems gyvenime teko susidurti su šiuo buitines darbu, greičiausiai šiuos įgūdžius įgijo gyvendami namų aplinkoje (su tėvais, seneliais, globėjais). 71 proc. moka pakeisti elektros lempuotę, įkalti vinį, tačiau 29 proc. to nesugebėtų padaryti. 68 pros sugebėtų atšildyti ir išvalyti šaldytuvą. 32 proc. respondentų teigimu, atšildyti ir išvalyti šaldytuvo jie nesugebėtų. Geba valyti kriauklę, klozetą nurodė 67 proc. tyrime dalyvavusių vaikų. 33 proc. mano, jog nesugebėtų to padaryti. Neryškus skirtumas pastebimas tarp žinių kaip reiki išvengti nepageidaujamų įnamų. Žino 56 proc., nežino 44 proc. visų respondentų. Tačiau paskutinis teiginys, jog to nemoka daryti, nes už juos tai padaro globos namų darbuotojai, nurodė 29 proc. vaikų, o neiginį pasirinko 71 proc. apklaustųjų.

Apžvelgus gautus rezultatus, galima teigti, kad dauguma gebėjimų, susijusių su buitines darbai vaikai turi, tačiau dauguma jų gali būti atsinešti iš ankstesnės gyvenamosios vietos (namų). Didesnis dėmesys turėtų būti skiriamas tiems, kurie nurodė, kad tokių įgūdžių neturi ir nesugebėtų atlikti paprasčiausių buitines darbų. gebėjimui Globos namuose, priklausomai nuo individualių globotinių galimybių, sudaryti sąlygas savitvarkos ir saviruošos įgūdžiams. Tokiu būdu jų įgūdžiai nepasimirštų, be to galėtų geriau atskleisti savo bei prisiimti daugiau atsakomybės už savo veiksmus. Labiau stengtųsi atlikti gerai, nes to nedarytų globos namų darbuotojai.

9 pav. Žinios apie būstą

Sulaukę 18 metų amžiaus vaikai privalo palikti globos namus. Labai dažnai jie nesugeba savarankiškai susirasti būsto, jo išsinuomoti, nes niekada gyvenime to nereikėjo. Nagrinėjant tyrimo rezultatus (žr. 9 pav.), pastebima, kad dauguma (73 proc.) respondentų sugebėtų internete ar laikraštyje susirasti nuomojamą būstą. 27 proc. Mano, kad nesugebėtų susirasti internete ir laikraščiuose nuomojamo būsto. 64 proc. visų apklaustųjų teigia, kad žino pagrindinius terminus tokius kaip nuoma, komunalinės paslaugos. Remiantis tyrimo rezultatais galima teigti, kad 36 proc. respondentų nėra susidūrę su minėtomis sąvokomis. Prireikus parašyti skelbimą dėl nuomos tai gebėtų padaryti 58 proc. respondentų, 43 proc. to padaryti nesugebėtų. Jei susidurtų su problemomis, susijusiomis su būsto paieškomis, komunaliniai mokesčiais ir t.t. 56 proc. žino, į ką kreiptusi pagalbos kriziniu atveju, tačiau 44 proc. nežino, į ką reiktų kreiptis kriziniu atveju. Kiek mažiau (55 proc.) žino, kas yra nuomos sutartis, tačiau nemaža dalis (45 proc.) tokių žinių neturi. Tyrimo atlikimo metu 35 proc. respondentų nežino apie būstą apskritai, nes to šiuo metu jiems nereikia. Tuo tarpu 65 proc. teigia, kad tikrai žino apie būstą, kaip gyvenamąją vietą. Dalis respondentų teigia, kad jie informacijos apie būstą neturi ir nežino, nes niekas jos nesuteikia (31 proc.). Tuo tarpu 69 proc. visgi mano, kad tokia informacija yra suteikiama.

Išnagrinėjus visus tyrimo rezultatus, paaiškėjo, kad pagrindines žinias susijusias su būstu, jo paieška ir pan. Respondentai turi, tačiau lieka tikimybė, kad praktikoje turimų žinių nesugebėtų pritaikyti ir kreiptusi į artimiausius jam asmenis pagalbos ir patarimų.

Išvados

Tyrimo rezultatai leido patvirtinti iškeltą **tyrimo hipotezę**: vaikų globos namų globotinių socialinių įgūdžių ugdymo efektyvumą sąlygoja globotinių ir su jais dirbančių specialistų pasirengimas dalyvauti socialinių įgūdžių ugdymo procese ir pedagoginės sąveikos kokybė. Svarbios vaiko galimybės: sveikatos būklė, įgyta gyvenimiška patirtis, nuostatos į prosocialų savos asmenybės ugdymą(si) poliškumas ir tai, kiek specialistai, dirbantys su tėvų globos netekusiais vaikais, yra pasirengę visaverčiam, ugdomojo pobūdžio bendradarbiavimui su globotiniais. Tyrimu nustatyta, kad globos namų vaikams, konstruktyviau bendraujantiems su įstaigoje dirbančiais specialistais, yra būdingas aukštesnis socialinių įgūdžių išsiugdymas.

Socialinių įgūdžių ugdymas(is) yra permanentinis procesas, turintis nuosekliai vykti viso gyvenimo eigoje. Jei aplinka veikia pozityviai, nuosekliai ugdomi atitinkamame asmenybės raidos tarpsnyje prieinamo lygmens socialiniai įgūdžiai. Priešingu atveju, lėtėja vaiko psychosocialinė raida, mažėja galimybės sėkmingam asmenybės ugdymuisi.

Tyrimo rezultatai leidžia teigti, kad globos namų vaikams būdingas pasyvus reagavimas į nesėkmes, gyvenimo sunkumus, nemalonių situacijų vengimas, ignoravimas, mažesnis pasitikėjimo savimi laipsnis. Nustatytas statistiškai reikšmingas ryšys tarp nereikalingumo jausmo ir agresyvumo. Tolimesnėje asmenybės raidoje tai gali sąlygoti delinkventinio elgesio modelių įsitvirtinimą.

Tyrimu nustatytas statistiškai reikšmingas teigiamas koreliacinis ryšys tarp vaikų socialinių įgūdžių išsiugdymo laipsnio ir pasitikėjimo specialistais, dirbančiais vaikų globos namuose, leidžia spėti, jog yra reikšmingos prielaidos kelti vaikų savivertės lygį ir globotinių asmenybių raidą kreipti prosocialia linkme.

Tyrimo duomenys rodo, kad vaikų globos namuose dirbantiems specialistams būtinos ne tik aukšto lygio profesinės kompetencijos, bet ir adaptyvus kritinis, analitinis mąstymas, empatijos jausmo raiška darbo aplinkoje, atsparumas psichologiniams krūviams, gebėjimas efektyviai reaguoti į pasitaikančias neadekvačias globotinių emocines reakcijas, suprantamai paaiškinti aktualių situacijų priežastis, galimus jų eigos scenarijus ir numatomas pasekmes. Vaikų globos namuose dirbantys specialistai turi turėti asmenybinių lyderio savybių, būti sektinu pavyzdžiu, prosocialiu autoritetu globotiniams.

Rekomendacijos

Ugdant globos namų vaikų socialinius įgūdžius, vaikų globos namų socialiniams darbuotojams ir kitiems specialistams rekomenduojama:

- skirti daugiau dėmesio vaiko asmenybės vystymui(si), negatyvią patirtį keičiant pozityvia, įgalinant globotinius sėkmingai dalyvauti socialinių įgūdžių ugdymosi procese;
- globos namuose augantiems vaikams suteikti daugiau atsakomybės už savo poelgius ir tinkamai paaiškinti jos reikšmę, padėti suprasti, kuo socialinių įgūdžių ugdymasis bus naudingas sulaukus pilnametystės.
- daugiau dėmesio skirti socialinių įgūdžių ugdymui, įgalinti globotinius aktualizuoti visapusiškos saviugdos poreikį.

Literatūra

1. Alkoholio, tabako ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevencijos programa: metodinės rekomendacijos. (2006). Mokytojo knyga. Vilnius: Pradai.
2. Argyle, M. (1996). *Social skills*. Companion Encyclopedia of Psychology. Ed by A. M. Colman. London: Routledge.
3. Aurylienė, G. (2006). *Vaiko globos (rūpybos) aktualijos Klaipėdos mieste. Vaikų socialinės atskirties prevencija: realijos ir perspektyvos*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
4. Baranauskienė, I., Juodraitis, A. (2008). *Neįgaliųjų profesinė rehabilitacija: sėkmės prielaidos*. Monografija. Šiauliai: Šiaulių universitetas.
5. Barkauskaitė, M. (2007). Paauglių socializacija: ypatumai, kaitos galimybės. Prieiga per internetą: [HTTP://WWW.VPU.LT/PEDAGOGIKA/PDF/2007/88/88.PDF](http://www.vpu.lt/pedagogika/pdf/2007/88/88.pdf) (žiūrėta 2012-03-28).
6. Barkauskaitė, M., Griškėdienė, V. (1998). *Vaikų globos ir rūpybos Lietuvoje istorinės pedagoginės raidos apžvalga*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
7. Braslauskienė, R. (2000). Bešeimių vaikų socialinių-pedagoginių situacijų globos namuose tyrimas. *Pedagogika*, 50. 80-87.
8. Braslauskienė, R. (2000). Psychological and pedagogical foundations of the children without a family in the guardianship institutions. *II International Scientific conference: "Children Education For Democratic Society"*: ATTE: mokslinės konferencijos medžiaga (p.114-119). Riga.
9. Braslauskienė, R., Kavolius R. (2006). *Auklėtojų veikla, vykdant seksualinės prievartos prevenciją vaikų globos namuose. Vaikų socialinės atskirties prevencija: realijos ir perspektyvos* (p.146-162). Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
10. Brazauskas, J., Nemčauskytė, I., Siminauskienė, K. (2011). *Vaikų globos namų globotinių socialinių įgūdžių ugdymas pasitelkiant IKT*. (Tarptautinės mokslinės – praktinės konferencijos „Socialinio ugdymo kokybė kaip lygių galimybių ir socialinės sanglaudos stiprinimo veiksnys“, vykusios 2011 m. gruodžio mėn. 1 d. Klaipėdos universitete, nepublikuota pranešimo medžiaga).
11. Bulotaitė, L. (2000). *Alkoholio ir kitų narkotikų vartojimo prevencija mokykloje*. Vilnius: Margi raštai.
12. Bulotaitė, L., Gudžinskienė, V. (2004). *Gyvenimo įgūdžių ugdymo programa*. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centro leidykla.
13. Butkienė, G., Kepalaitė, A. (1996). *Mokymasis ir asmenybės brendimas*. Vilnius: Margi raštai.

14. Čaplinskas, S., Stonienė, L. (2002). *Kaip nuo narkomanijos apsaugoti „Svajonės“ mokyklą*. Vilnius.
15. Daukšienė, D. O., Gudžinskienė, V. (2002). Socialinių įgūdžių ugdymas. *Žvirblių takas*. Nr. 1, 2-6.
16. Gage, N. L., Berliner. D. C. (1994). *Pedagoginė psichologija*. Vilnius: Alma Littera.
17. Gaigalienė, M. Makarskaitė, R. *Socialinių įgūdžių ugdymas bendroje veikloje*. Socialinis ugdymas: papildomojo ugdymo situacija ir perspektyvos. Respublikinės mokslinės – praktinės konferencijos straipsnių rinkinys (p. 38-45). Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
18. Gailienė, D. Bulotaitė, L., Sturlienė, N. (1996). *Aš myliu kiekvieną vaiką*. Vilnius.
19. Gailienė, I. (1995). Sutrikusio regėjimo žmonių elgsena sunkiomis situacijomis ir jos koregavimas. Mokymosi sunkumai ir negalės. Mokslinės – praktinės konferencijos pranešimų tezės (p.186-188). Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
20. Giddens, A. (2005). *Sociologija*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
21. Gyvenimo įgūdžių ugdymas (2003, 2005). Programa. Parengė L. Bulotaitė, V. Gudžinsienė. Vilnius.
22. Goštautas, A., Pakrošnis, R., Čepulienė, V., Pilkauskienė, I., Ražanas, K. (2005). Bendravimo ugdymo priemonių efektyvumas dirbant su vaikų globos namų auklėtiniais. *Specialusis ugdymas*. Nr.1 (12), 137–146.
23. Grakauskaitė, V., Kropaitė, V. (2004). Moksleivių socialinių įgūdžių lavinimas, *Žvirblių takas*, Nr. 4, 15-19.
24. Gučas, A. (1990). *Vaiko ir paauglio psichologija*. Kaunas: Šviesa.
25. Gudžinskienė, V. (2001). Mokyklinio nerimastingumo rodikliai ir juos nulemiantys veiksniai, *Pedagogika, mokslo darbai*. T. 48, 91-99.
26. Ignatavičienė, K. (2003). *Apie konfliktus ir jų sprendimą*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
27. Indrašienė, V. (2004). *Socialinio ugdymo technologijos*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
28. Jacikevičienė, O. Rupšienė, L. (1999). *Bendradarbiavimas ir kooperacija ugdant vaikus*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
29. Jacikevičius, A. (1996). *Siela, mokslas, gyvensena : psichologijos įvadas studijų pradžiai*. Vilnius: Margi raštai.
30. Jakavičius, V. (1998). *Žmogaus ugdymas*. Įvadas į edukologijos studijas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
31. Johnson, L. C. (2003). *Socialinio darbo praktika. Bendrasis požiūris*. Vilnius.
32. Jovaiša, L. (1993). *Pedagogikos terminai*. Kaunas: Šviesa.

33. Juozaitytė, A. (2002). *Socializacija ir ugdymas vaikystėje*. Vilnius: Petro Ofsetas.
34. Juozaitytė, A. (2003). *Vaikystės fenomenas: socialinis – edukacinis aspektas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
35. Kaffemanienė, I. (2006). *Negalės ir socialinės gerovės tyrimų metodologiniai aspektai*. Metodinė priemonė bakalaurantams ir magistrantams. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
36. Kardelis, K. (2002). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Kaunas: Judex.
37. Kardelis, K. (2007). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Šiauliai: Lucilijus.
38. Kučinskas, V., Kučinskienė, R. (2000). *Socialinis darbas švietimo sistemoje. Teoriniai aspektai*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
39. Kvietkienė, G. (2003). *Socializacija ir vaiko gerovė*. Vilnius: Uždarnosios akcinės bendrovės Baltijos kopija.
40. Kvietkienė, G. (2005). *Pozityvioji socializacija*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
41. Laužikas, J. (1993). Raštai. Kaunas: Šviesa.
42. Lekavičienė, R. (2000). *Socialinės kompetencijos vertinimo metodologijos modifikavimas. Daktaro disertacija*. Kaunas: Vilniaus didžiojo universiteto leidykla..
43. Leliūgienė, I., Kvietkauskaitė, J. (2006). *Bendruomeniškumo ugdymo galimybės. Vaikų socialinės atskirties prevencija: realijos ir perspektyvos : tarptautinės mokslinės konferencijos pranešimų medžiaga. Švietimo ir mokslo ministerija (p. 182-190)*. Klaipėda : Klaipėdos universiteto leidykla.
44. Lietuvos šeima (1994-1995) (p.12). Vilnius: Lietuvos Filosofijos ir Sociologijos institutas.
45. Litvinienė, J. (2002). *Šeima – vaiko ugdymo institucija*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
46. Mackonienė, R. (2009). Paruoškime vaikus sėkmei. *Švietimo naujienos*, Nr. 13(288).
47. Merkys, G. (1995). *Pedagoginio tyrimo metodologijos pradmenys*. Šiauliai: Šiaulių pedagoginio instituto leidybos
48. Mielke, U. (1997). *Geriau supraskime sunkius vaikus.* – Vilnius: Lektūra.
49. Mitchell, D. (1990). *Integrated education. Handbook of educational ideas and practices.* (p. 1046-10560). London, New York: Routledge.
50. Myers, D. G. (2000). *Psichologija*. Kaunas: poligrafija ir informatika.
51. Mockevičienė, O. (2002). *Pedagoginiai psichologiniai priešmokyklinio ugdymo organizavimo pagrindai*. Priešmokyklinis ugdymas (p. 44–48). Vilnius: Margi raštai.
52. Pacevičienė, R. (2004). Gebėjimo spręsti problemas raiškos ypatumai pradinių klasių mokinių ir mokytojų populiacijoje, Prieiga per internetą:

HTTP://WWW.VPU.LT/PEDAGOGIKA/PDF/2004/70/POCEVICIENE.PDF (žiūrėta 2012-04-18).

53. Piaget (2002). *Vaiko kalba ir mąstymas*. Vilnius: Aidai.
54. Pileckaitė, Markovienė, M., Lazdauskas, T. (2007). *Šeima ir tėvų globos netekusio vaiko raida*. Vilnius: Vaga.
55. Pivorienė, J. (1999). Fiziškai neįgalių asmenų integracija Lietuvoje ir jos analizės teoriniai aspektai. *Filosofija. Sociologija*. Nr. 2, 52-57.
56. Pivorienė, R. V., Sturlienė, N. (2005). *Mūsų klasė*. Vilnius: Tyto alba.
57. Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos. Prieiga per internetą: http://www.sac.smm.lt/images/18%20%20vertimas%20sac%202008%20bendrosios%20programos%2008%2009%2022_lietuviu%20k.pdf (žiūrėta 2012-03-24).
58. Radzevičienė, L. (2006). *Globos institucijose augančių kūdikių emocijų raida*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
59. Raslavičienė, G. (1996). *Gyvenimo vaikų namuose įtaka auklėtinių psichinei ir socialinei gerovei. Lietuva socialinių pokyčių erdvėje* (p. 217-235). Vilnius: Lietuvos sociologų draugija, Lietuvos Filosofijos ir sociologijos institutas.
60. Raudeliūnaitė, R. (2006). Paauglių, turinčių regėjimo neįgalumą ir jo neturinčių, socialinių įgūdžių lygmens ypatumai: lyginamasis aspektas. *Acta paedagogica Vilnensia*. T.16, 145-156.
61. Rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo universalioji programa. (2005). Vilnius.
62. Ribokienė, L. (2006). *Vaikų socialinės atskirties prevencija: realijos ir perspektyvos*. Savarankiškumo ugdymas mažinant globos namų ugdytinių socialinę atskirtį. (p. 163-174). Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
63. Rose – Krasnor, L. (1997). The nature of social competence: A theoretical review. *Social development*. No. 6(1), 115-135.
64. Rubin, K. H., Rose – Krasnor, L. (1992). *Interpersonal problem solving*. Van Hassett V. B., Hersen M. (eds), *Handbook of Social development* (p. 283-323). New York: Plenum.
65. Rugevičienė, O. (2003, 2005). *Gyvenimo įgūdžių ugdymas. Pradinės klasės*. Vilnius.
66. Rupšienė, L., Leliūgienė, I., Baršauskienė, V. (2004). Vaikų globos namų auklėtojo pareigybė, profesinė kompetencija ir funkcijos. *Tiltai*. Priedas: mokslo darbai, 18, 106-108.
67. Samašonok, K., Gudonis, V. (2007). Globos namų auklėtinių socialinių įgūdžių ugdymas bendrojo lavinimo mokyklose. *Specialusis ugdymas*. Nr. 1 (16), 54-67.
68. Savivaldybių ir apskričių vaikų globos ir spec. ugdymo institucijų veiklos analizė ir vertinimas (mokslinio tyrimo ataskaita). (2001). Vilnius: darbo ir socialinių tyrimų institutas.
69. Semisraitienė, D. (2001). Paauglių socialiniai įgūdžiai. *Socialinis ugdymas*. Nr. 4

70. Šeimos politikos koncepcija. (1995) Vilnius: Filosofijos, Sociologijos ir teisės institutas.
71. Šniras, Š., Malinauskas, R. (2006). *Socialinių įgūdžių ugdymo vadovas*. Kaunas: Lietuvos Kauno karo akademijos leidykla.
72. Teresevičienė, M., Gedvilienė, G. (2003). *Mokymasis bendradarbiaujant*. Vilnius: Garnelis.
73. Vaiko gerovės specialistų, dirbančių su socialinės atskirties vaikais, profesinių-pedagoginių kompetencijų tobulinimo modulių sukūrimas bei įgyvendinimas: metodinė mokymų medžiaga 2008). Sudarytojai: Kvieskienė G., Barkauskaitė-Lukšienė Ž. Kaunas: Arx Baltica. Kn. 1.
74. Vaitkevičius, J. (1995). Socialinės pedagogikos pagrindai. Vilnius: Egaldos leidykla.
75. Vaitkevičiūtė, V. (2003). *Kompiuterinis tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Žodynas.
76. Varni, J. W., Setoguchi, Y., Rappaport, L. R., Tallbot D. (1992). *Psychological adjustment and perceived social support in children with congenital/acquired limb deficiencies*. *Journal of behavioral Medicine*. Vol. 15, 31-44.
77. Weinert, F. E. (2001). *Competencies and Key Competencies: Educational Perspective*. International Encyclopedia of the social and Behavioral Sciences.. Ed. N. J. Smelser, P. Baltes. Amsterdam: Elsevier Science Ltd. Vol. 4, 2433-2436.
78. Žukauskienė, R. (2002). *Raidos psichologija*. Vilnius: Margi raštai.
79. Маслоу, А. (2003). *Мотивация и личность*. Санкт-Петербург: Питер.

Vaida Blankaitė
**FOSTER-CHILDREN'S SOCIAL SKILLS AND THEIR EDUCATIONAL
PRECONDITIONS AT CHILDREN'S FOSTER CARE HOME**

The Master's Degree Thesis

Summary

Theoretical analysis of social skills educational assumptions at children's foster home was done in this master paper.

There was *hypothesized* that the effectiveness of social skills education is determined by the foster-children and specialists' (who work with foster-children) preparation to participate in the process of social skills education and by the quality of pedagogical interaction.

The research was done with the help of *the questionnaire*. The aim of this research was to reveal the social skills' peculiarities and their educational pedagogical assumptions at children's foster home. *Statistical* (descriptive rate, percent, χ^2 of the test) *data analysis* was fulfilled.

300 foster-children (aged 14 – 18) from ten Lithuanian cities took part in this research: 50 children from Kuršėnai children's foster home, 20 from Šilalė's district Pajūris children's foster home, 12 from Šilalė's district social service centre, 50 from children's foster home of Šiauliai city municipality, 30 from Telšiai children's foster home, 30 from children's foster home of Radviliškis district, 25 from Tauragė children's foster home, 25 from children's foster home of Akmenė district municipality, 40 from the orphanage and nursing home of Mažeikiai district and 18 from children's foster home of Žagarė social service centre.

Foster-children's social skills and their educational assumptions are being analyzed in the *empirical part* of this paper.

The most important *findings* of the empirical research:

The level of social skills development influences foster-children's academic success, interaction with social environment, relationships between their future families. Foster-children usually have low self-esteem. Besides, they have no initiative in work, educational, self-educational and other activities. It is more difficult for foster-children to sustain friendly contacts, systematically continue collaboration activity. Finally, it limits the possibilities for a personality to develop and restricts the betterment possibilities of social status and material welfare.

The hypothesis was proved. The effectiveness of foster-children's social skills education is determined by the foster-children and specialists' (who work with them) preparations to participate in the process of social skills education and by the quality of pedagogical interaction.

Key words: Foster-children from children's foster home, social skills, education.

PRIEDAI

ANKETA

Anketa yra
ANONIMINĖ

Nei pavardės nei vardo
rašyti nereikia!

Maloniai kviečiu dalyvauti apklausoje. Apklausą atlieka Šiaulių universiteto Socialinės gerovės ir negalės mokslų fakulteto Socialinės pedagogikos (socialinio darbo organizavimo) specialybės studentė. Jūsų atsakymai bus panaudoti tik apibendrinimui mokslinėje studijoje.

Jums tinkančius atsakymų variantus pažymėkite (x)

1. Lytis:	☐ Mergaitė
	☐ Berniukas

2. Kiek Tau metų? (įrašyk skaičių)	man metų
---	----------------

3. Kiek laiko gyveni vaikų globos namuose? (įrašyk) metų
--	------------

4. Kiek Tau buvo metų, kai patekai į vaikų globos namus? (pažymėk vieną atsakymą)	☐ iki vienerių metų
	☐ 1-3 m
	☐ 4-6 m
	☐ 7-9 m
	☐ 10-12 m
	☐ 13-15 m
☐ 16 m ir daugiau	
☐ neprisimenu	

5. Ką manai apie save? (kiekvienoje eilutėje pažymėkite tik vieną atsakymą)			
	Sutinku	Nesutinku	Abejoju
Teigiamai vertinu save			
Kartais manau, kad esu niekam tikęs			
Kartais jaučiuosi nereikalingas			
Turiu nemažai gerų savybių			
Sugebu atlikti darbą tinkamai			
Nepatinka kai kiti žmonės pyksta			
Mėgstu save pagirti			
Pažįstu savo charakterį, temperamentą			
Kartais jaučiuosi nevykėliu			
Esu dažnai giriamas			
Kartais būnu liūdnas			
Būnu agresyvus			
Pasitikiu savimi, savo jėgomis ir gebėjimais			

Gebu išreikšti save			
Siekiu tobulėti (pasikeisti)			
Ižvelgiu savo gebėjimų spragas			
6. Kaip manai, kaip Tu bendrauji? (kiekvienoje eilutėje pažymėkite tik vieną atsakymą)			
	Sutinku	Nesutinku	Abejoju
Ramiai išreiškiu savo nuomonę			
Nepasiduodu kitų blogai įtakai			
Išsiaiškinu, kodėl įvyko nesutarimas			
Nevengiu akių kontakto			
Gebu užmegzti kontaktą su kitu žmogumi			
Būdamas neteisis, prisipažįstu			
Gebu išklaudyti kitą			
Nevartoju necenzūrinių žodžių			
Turėdamas problemų, kreipiuosi pagalbos į kitus			
Įsiterpiu į kitų pokalbį ir veiklą			
Moku prisistatyti, išreikšti save			
Laikau mandagumo taisyklių			
Sugebu pasakyti „NE“			
Konflikto metu stengiuosi susitarti			

7. Ką galvoji apie bendradarbiavimą? (kiekvienoje eilutėje pažymėkite tik vieną atsakymą)			
	Sutinku	Nesutinku	Abejoju
Gebu išklaudyti ir girdėti kitus grupės draugus			
Leidžiu kalbėti kiekvienam norinčiam			
Kai draugas kalba, jo nepertraukiu			
Bendrauju tarpusavyje			
Sugebu laisvai reikšti savo mintis			
Gebu bendrauti su visa komanda			
Nepykstu, kai išaiškėja nuomonių skirtumai			
Sugebu pagirti, padėkoti kitą			
Netrukdu kitiems			
Gerbiu savo grupės narius			
Gebu šypsotis			
Laikau taisyklių			
Moku rasti bendrą sprendimą			
Moku priimti sprendimus			

8. Kaip įveiki nemalonias, sudėtingas situacijas? (kiekvienoje eilutėje pažymėkite tik vieną atsakymą)			
	Sutinku	Nesutinku	Abejoju
Dažnai nesijaudinu dėl nesėkmės			
Gebu apsispręsti dėl savo veiksmų			
Sugebu susitvarkyti su iškilusiais sunkumais			
Moku išlikti ramus			
Blogai jaučiuosi, kai man reiškiamas nepasitenkinimas			
Moku pasakyti „NE“			
Garsiai išreiškiu nepasitikėjimą, kai kas nors man nepatinka			
Moku įveikti nuobodulį			
Dažnai verkiu			
Moku atsipalaiduoti, nusiraminti			
Atsiradus sunkumams, išsiaiškinu jų priežastis			
Kai jaučiuosi atstumtas, elgiuosi ramiai (nepykstu, nešaukiu, ir pan.)			
Kad nusiraminsčiau, man reikia kito žmogaus pagalbos			
9. Žvelgdamas į savo ateitį pabandyk įsivaizduoti, kas tau bus svarbu (kiekvienoje eilutėje pažymėkite tik vieną atsakymą)			
Teiginiai	Sutinku	Nesutinku	Abejoju
Šeimyniniai santykiai			
Darbo santykiai			
Profesijos įgijimas			
Meilė			
Laisvė (veiksmų, poelgių laisvė, finansinė nepriklausomybė)			
Sėkmė			
Santykiai su draugais			
Draugai (būti lyderiu, kad kiti su manimi draugautų, kad galėčiau padėti, būti kitiems reikalingas)			
Sportas			
Laisvalaikio praleidimas			
Aktyvus, pilnas nuotykių gyvenimas			
Gauti pakankamas pašalpas, išlaikymą iš valstybės			
Pažinimas (galimybė mokytis, akiračio plėtimas)			
Turėti gerų, brangių daiktų, madingos aprangos			
Būti gerbiamam (už gerą darbą, sąžiningumą, gerumą, teisingumą)			
Pagarba vyresniems			
Sveikata (atsakomybė už savo kūną, sveikatą, rizikingą elgesį, žalingus įpročius, lytinis gyvenimas)			
Vartoti alkoholi, rūkyti, pramogauti (pažeidinėti įstatymus)			

10. Kas Tave moko būti savarankišku? (kiekvienoje eilutėje pažymėkite tik vieną atsakymą)					
	Tikrai taip	Taip	Nežinau	Ne	Tikrai ne
Globos namų darbuotojai (socialiniai pedagogai, socialiniai darbuotojai, psichologai)					
Padeda globėjai					
Padeda giminaičiai					
Padeda bendravimas su vyresniais draugais					
Padeda globos namų darbuotojų pasitikėjimas mano jėgomis					
Vaikų globos namuose organizuojami įvairūs renginiai, užsiėmimai, kurių dėka išmokstu savarankiškumo					
Niekas man nepadeda, bet gyvendamas be tėvų vaikų globos namuose, išmokau pats savimi pasirūpinti					
Globos namuose turime tam tikras pareigas, kurios padeda tapti savarankišku ir atsakingu					

11. Kaip manai, kas Tau trukdo būti savarankišku? (kiekvienoje eilutėje pažymėkite tik vieną atsakymą)					
	Tikrai taip	Taip	Nežinau	Ne	Tikrai ne
Neturiu savo atskiro kambario, kuriame galėčiau tvarkytis taip, kaip noriu					
Negaliu vienas pats priimti sprendimų					
Nereikia rūpintis maistu, drabužiais, avalyne, mokymosi ir higieninėmis priemonėmis, nes tai daro vaikų globos namų darbuotojai					
Už savarankiškus sprendimus esu baudžiamas					
Ryšių su visuomene stoka					
Neturime galimybių mokytis gaminti maistą					
Niekas netrukdo, bet man patinka, kai kiti žmonės už mane viską padaro					
Niekas manęs nemoko būti savarankišku					
Esu uždaras (-a), nedrąsus (-i)					
Nenoriu būti savarankišku					

12. Kokiais būdais gauni informaciją apie šeimos planavimą, lytinį gyvenimą, tėvystės (motinystės) įgūdžius? (kiekvienoje eilutėje pažymėkite tik vieną atsakymą)			
	Taip	Ne	Nežinau
Pakviečiami specialistai			
Surengiama speciali pamoka			
Patys darbuotojai individualiai kalbasi su vaiku			
Suteikia informacijos giminės			
Suteikia informacijos globėjai			
Niekas nesuteikia apie tai informacijos			

13. Kokie veiksniai yra lemiantys Tavo profesijos pasirinkimui? (kiekvienoje eilutėje pažymėkite tik vieną atsakymą)			
	Taip	Ne	Nežinau
Rinksiuosi tą profesiją, kur lengva įstoti			
Šios profesijos mokosi mano draugai			
Nuo vaikystės svajojau įgyti šią profesiją			
Turint šią profesiją, nereikės sunkiai dirbti			
Turint šią profesiją, lengva susirasti darbą Lietuvoje			
Turint šią profesiją, lengva susirasti darbą užsienyje			
Turint šią profesiją, galima gerai uždirbti			
Rinksiuosi tą profesiją, kuri yra prestižinė			
Specialybę padės pasirinkti socialiniai darbuotojai, pedagogai, globėjai, giminės, tėvai			
Negalvoju mokytis profesijos, nes išėjus iš globos namų reikės užsidirbti pragyvenimui			
Manau, kad nuo mano mokymosi žinių lygio priklauso ateitis: būsima profesija, darbas ir gyvenimo kokybė			
Mokysiuos todėl, nes gausiu iš valstybės pašalpa			
14. Kaip suvoki pinigų vertę? (kiekvienoje eilutėje pažymėkite tik vieną atsakymą)			
	Taip	Ne	Nežinau
Žinau pinigų vertę (dydį)			
Moku apsipirkti parduotuvėje ir apskaičiuoti grąžą			
Galiu apytiksliai pasakyti, koks yra minimalus uždarbis, vidutinis atlyginimas			
Žinau, kaip reikia atsidaryti mokamosios kortelės arba einamosios sąskaitą			
Žinau kokias paslaugas teikia bankas			
Moku naudotis bankomatu			
Moku naudotis skaičiavimo mašinėle įvairioms metamatinėms operacijoms atlikti			
Suvokiu mokesčių prasmę ir moku savarankiškai užpildyti mokesčių kvitus			
Moku suplanuoti (su pagalba) mėnesio pajamas ir išlaidas			
Gebu atsilaikyti prieš įvairias reklamas, kurios skatina be reikalo išlaidauti			
Žinau, kad yra mokama kas mėnesį pašalpa išėjus iš vaikų globos namų			
Žinau, kas yra elektroninė bankininkystė			
Nieko nemoku, nes niekas manęs to nemokė			
Nemoku, nes nenoriu to žinoti			

15. Maitinimasis ir maisto ruošimas (kiekvienoje eilutėje pažymėkite tik vieną atsakymą)			
Teiginiai	Taip	Ne	Nežinau
Moku tinkamai naudotis peiliu ir šakute			
Žinau kas yra sveika mityba			
Moku užsisakyti maistą kavinėje			
Moku tinkamai elgtis prie stalo			
Moku apsipirkti maisto prekių parduotuvėje			
Moku gaminti maistą			
Žinau, kad gendantys maisto produktai turi būti laikomi šaldytuve			
Moku tinkamai padengti stalą			
Moku paruošti nesudėtingą patiekalą pagal receptą			
Nemoku, nes manęs to niekas nemoko daryti			
Nemoku, nes pats to nenoriu išmokti			
Nemoku, nes tai už mus padaro vaikų globos namų darbuotojai			

16. Kieno prašytum pagalbos iškilus problemoms? (kiekvienoje eilutėje pažymėkite tik vieną atsakymą)			
	Sutinku	Nesutinku	Abejoju
Giminių			
Bendraamžių			
Tėvų			
Globėjų			
Globos namų socialinių darbuotojų, pedagogų			
Kreipčiausi dėl materialinių sunkumų į socialinės rūpybos ir paramos skyrių			
Problemas spręščiau pats (-i)			

17. Ar moki atlikti buitines darbus? (kiekvienoje eilutėje pažymėkite tik vieną atsakymą)			
	Taip	Ne	Nežinau
Moku išplauti indus naudojantis indų plovikliu			
Moku pakloti lovą			
Moku pakeisti elektros lemputę, įkalti vinį			
Žinau, kaip reikia tinkamai laikyti buitines atliekas			
Moku naudotis dulkių siurbliu			
Moku pakeisti patalynę			
Moku valyti kriauklę ir klozetą			
Moku šluoti ir išplauti grindis			
Moku atšildyti ir išvalyti šaldytuvą			
Moku išvalyti viryklę			
Žinau, kaip reikia išvengti nepageidaujamų įnamių (tarakonų, pelių ir pan.) ir juos išnaikinti			
Nemoku, nes tai už mus padaro vaikų globos namų darbuotojai			

18. Ką žinai apie būstą? (kiekvienoje eilutėje pažymėkite tik vieną atsakymą)			
	Taip	Ne	Nežinau
Moku laikraščiuose ir internete susirasti nuomojamą būstą			
Žinau pagrindinius terminus (nuoma, komunalinės paslaugos)			
Moku parašyti skelbimą dėl nuomos			
Žinau, kas yra nuomos sutartis			
Žinau, į ką kreiptis pagalbos kriziniu atveju			
Nežinau, nes man niekas nesuteikia tokios informacijos			
Nežinau, nes man to nereikia			

Dėkoju už nuoširdžius atsakymus ir kantrybę

Savęs vertinimas

	Sutinku			Nesutinku			Abejoju		
	Dažnis	Proc.	Valid. Proc.	Dažnis	Proc.	Valid. proc.	Dažnis	Proc.	Valid. Proc.
Teigiamai vertina save	225	75,0	75,0	31	10,3	10,3	44	14,7	14,7
Kartais mano, kad yra niekam tikęs	114	38,0	38,0	132	44,0	44,0	54	18,0	18,0
Kartais jaučiasi nereikalingas	150	50,0	50,0	96	32,0	32,0	54	18,0	18,0
Turi nemažai gerų savybių	180	60,0	60,0	57	19,0	19,0	63	21,0	21,0
Sugeba atlikti darbą tinkamai	174	58,0	58,0	63	21,0	21,0	63	21,0	21,0
Nepatinka kai kiti žmonės pyksta	198	66,0	66,0	60	20,0	20,0	42	14,0	14,0
Mėgsta save pagirti	146	48,7	48,7	96	32,0	32,0	58	19,3	19,3
Pažįsta savo charakterį, temperamentą	183	61,0	61,0	63	21,0	21,0	54	18,0	18,0
Kartais jaučiasi nevykėliu	123	41,0	41,0	111	37,0	37,0	66	22,0	22,0
Yra dažnai giriamas	126	42,0	42,0	117	39,0	39,0	57	19,0	19,0
Kartais būna liūdnas	219	73,0	73,0	57	19,0	19,0	24	8,0	8,0
Būna agresyvus	150	50,0	50,0	99	33,0	33,0	51	17,0	17,0
Pasitiki savimi, savo jėgomis ir gebėjimais	168	56,0	56,0	78	26,0	26,0	54	18,0	18,0
Geba išreikšti save	168	56,0	56,0	57	19,0	19,0	75	25,0	25,0
Siekia tobulėti (pasikeisti)	198	66,0	66,0	48	16,0	16,0	54	18,0	18,0
Įžvelgia savo gebėjimų spragas	117	39,0	39,0	42	14,0	14,0	141	47,0	47,0

Respondentų bendravimo ypatumai

	Sutinku			Nesutinku			Abejoju		
	Dažnis	Proc.	Valid. proc.	Dažnis	Proc.	Valid. proc.	Dažnis	Proc.	Valid. proc.
Ramiai išreiškia savo nuomonę	201	67	67	33	11	11	66	22	22
Nepasiduoda kitų blogai įtakai	198	66	66	63	21	21	39	13	13
Sugeba pasakyti „NE“	195	65	65	42	14	14	63	21	21
Geba užmegzti kontaktą su kitu žmogumi	186	62	62	69	23	23	45	15	15
Geba išklaudyti kitą	174	58	58	54	18	18	72	24	24
Moka prisistatyti, išreikšti save	174	58	58	51	17	17	75	25	25
Laikosi mandagumo taisyklių	174	58	58	45	15	15	81	27	27
Konflikto metu stengiasi susitarti	171	57	57	60	20	20	69	23	23
Įsiterpia į kitų pokalbį ir veiklą	168	56	56	78	26	26	54	18	18
Išsiaiškina, kodėl įvyko nesutarimas	165	55	55	69	23	23	66	22	22
Nevengia akių kontakto	165	55	55	72	24	24	63	21	21
Turėdamas problemų, kreipiasi pagalbos į kitus	141	47	47	87	29	29	72	24	24
Būdamas neteisus, prisipažįsta	129	43	43	84	28	28	87	29	29
Nevartoja necenzūrinių žodžių	66	22	22	150	50	50	84	28	28

Respondentų nuomonė apie bendradarbiavimą

	Sutinku			Nesutinku			Abejoju		
	Dažnis	Proc.	Valid. proc.	Dažnis	Proc.	Valid. proc.	Dažnis	Proc.	Valid. proc.
Geba išklaudyti ir girdėti kitus grupės draugus	213	71	71	51	17	17	36	12	12
Bendrauja tarpusavyje	213	71	71	51	17	17	36	12	12
Leidžia kalbėti kiekvienam norinčiam	204	68	68	54	18	18	42	14	14
Geba šypsotis	195	65	65	51	17	17	54	18	18
Geba bendrauti su visa komanda	183	61	61	69	23	23	48	16	16
Gerbia savo grupės narius	183	61	61	54	18	18	63	21	21
Moka priimti sprendimus	183	61	61	57	19	19	60	20	20
Sugeba pagirti, padėkoti kitą	177	59	59	63	21	21	60	20	20
Sugeba laisvai reikšti savo mintis	168	56	56	66	22	22	66	22	22
Kai draugas kalba, jo nepertraukia	159	53	53	69	23	23	72	24	24
Moka rasti bendrą sprendimą	156	52	52	51	17	17	93	31	31
Laikosi taisyklių	153	51	51	54	18	18	93	31	31
Netrukdo kitiems	150	50	50	78	26	26	72	24	24
Nepyksta, kai išaiškėja nuomonių skirtumai	135	45	45	111	37	37	54	18	18

Sudėtingų situacijų įveikimas

	Sutinku			Nesutinku			Abejoju		
	Dažnis	Proc.	Valid. proc.	Dažnis	Proc.	Valid. proc.	Dažnis	Proc.	Valid. proc.
Sugeba susitvarkyti su iškilusiais sunkumais	156	52	52	69	23	23	75	25	25
Moka pasakyti „NE“	153	51	51	72	24	24	75	25	25
Moka įveikti nuobodulį	126	42	42	90	30	30	84	28	28
Moka išlikti ramus	129	43	43	84	28	28	87	29	29
Moka atsipalaiduoti, nusiraminti	153	51	51	69	23	23	78	26	26
Kai jaučiasi atstumtas, elgiasi ramiai (nepyksta, nešaukia, ir pan.)	120	40	40	105	35	35	75	25	25
Kad nusiramintų, reikia kito žmogaus pagalbos	126	42	42	93	31	31	81	27	27
Geba apsispręsti dėl savo veiksmų	168	56	56	90	30	30	42	14	14
Garsiai išreiškia nepasitikėjimą, kai kas nors man nepatinka	153	51	51	96	32	32	51	17	17
Dažnai verkia	93	31	31	117	39	39	90	30	30
Dažnai nesijaudina dėl nesėkmės	123	41	41	99	33	33	78	26	26
Blogai jaučiasi, kai reiškiamas nepasitenkinimas	174	58	58	78	26	26	48	16	16
Atsiradus sunkumams, išsiaiškina jų priežastis	144	48	48	87	29	29	69	23	23

Vaiko gyvenimo lūkesčiai

	Sutinku			Nesutinku			Abejoju		
	Dažnis	Proc.	Valid. proc.	Dažnis	Proc.	Valid. proc.	Dažnis	Proc.	Valid. proc.
Šeimyniniai santykiai	252	84,0	84,0	33	11,0	11,0	15	5,0	5,0
Darbo santykiai	195	65,0	65,0	84	28,0	28,0	21	7,0	7,0
Profesijos įgijimas	210	70,0	70,0	57	19,0	19,0	33	11,0	11,0
Meilė	189	63,0	63,0	63	21,0	21,0	48	16,0	16,0
Laisvė (veiksmų, poelgių laisvė, finansinė nepriklausomybė)	201	67,0	67,0	60	20,0	20,0	39	13,0	13,0
Sėkmė	183	61,0	61,0	72	24,0	24,0	45	15,0	15,0
Santykiai su draugais	189	63,0	63,0	72	24,0	24,0	39	13,0	13,0
Draugai (būti lyderiu, kad kiti su manimi draugautų, kad galėčiau padėti, būti kitiems reikalingas)	180	60,0	60,0	63	21,0	21,0	57	19,0	19,0
Sportas	138	46,0	46,0	105	35,0	35,0	57	19,0	19,0
Laisvalaikio praleidimas	165	55,0	55,0	78	26,0	26,0	57	19,0	19,0
Aktyvus, pilnas nuotykių gyvenimas	180	60,0	60,0	75	25,0	25,0	45	15,0	15,0
Gauti pakankamas pašalpas, išlaikymą iš valstybės	168	56,0	56,0	81	27,0	27,0	51	17,0	17,0
Pažinimas (galimybė mokyti, akiračio plėtimas)	177	59,0	59,0	66	22,0	22,0	57	19,0	19,0
Turėti gerų, brangių daiktų, madingos aprangos	183	61,0	61,0	60	20,0	20,0	57	19,0	19,0
Būti gerbiamam (už gerą darbą, sąžiningumą, gerumą, teisingumą)	180	60,0	60,0	60	20,0	20,0	60	20,0	20,0
Pagarba vyresniems	171	57,0	57,0	84	28,0	28,0	45	15,0	15,0
Sveikata (atsakomybė už savo kūną, sveikata, rizikingą elgesį, žalingus įpročius, lytinis gyvenimas)	177	59,0	59,0	63	21,0	21,0	60	20,0	20,0
Vartoti alkoholį, rūkyti, pramogauti (pažeidinėti įstatymus)	87	29,0	29,0	150	50,0	50,0	63	21,0	21,0

Savęs vertinimo ir lyties statistinis reikšmingumas

			Mergaitė	Berniukas	P<
Kartais mano, kad yra niekam tikęs	abejoju	Dažnis	25	29	0,012
		Proc.	8,3%	9,7%	
	nesutinku	Dažnis	69	63	
		Proc.	23,0%	21,0%	
	sutinku	Dažnis	77	37	
		Proc.	25,7%	12,3%	
Turi nemažai gerų savybių	abejoju	Dažnis	41	22	0,041
		Proc.	13,7%	7,3%	
	nesutinku	Dažnis	38	19	
		Proc.	12,7%	6,3%	
	sutinku	Dažnis	92	88	
		Proc.	30,7%	29,3%	
Nepatinka kai kiti žmonės pyksta	abejoju	Dažnis	16	26	0,028
		Proc.	5,3%	8,7%	
	nesutinku	Dažnis	36	24	
		Proc.	12,0%	8,0%	
	sutinku	Dažnis	119	79	
		Proc.	39,7%	26,3%	
Kartais būna liūdnas	abejoju	Dažnis	8	16	0,007
		Proc.	2,7%	5,3%	
	nesutinku	Dažnis	27	30	
		Proc.	9,0%	10,0%	
	sutinku	Dažnis	136	83	
		Proc.	45,3%	27,7%	
Sugeba laisvai reikšti savo mintis	abejoju	Dažnis	29	37	0,018
		Proc.	9,7%	12,3%	

	nesutinku	Dažnis	45	21	
		Proc.	15,0%	7,0%	
	sutinku	Dažnis	97	71	
		Proc.	32,3%	23,7%	
Netrukdo kitiems	abejoju	Dažnis	33	39	0,044
		Proc.	11,0%	13,0%	
	nesutinku	Dažnis	43	35	
		Proc.	14,3%	11,7%	
	sutinku	Dažnis	95	55	
		Proc.	31,7%	18,3%	
Dažnai nesijaudina dėl nesėkmės	abejoju	Dažnis	49	29	0,000
		Proc.	16,3%	9,7%	
	nesutinku	Dažnis	68	31	
		Proc.	22,7%	10,3%	
	sutinku	Dažnis	54	69	
		Proc.	18,0%	23,0%	
Dažnai verkia	abejoju	Dažnis	53	37	0,004
		Proc.	17,7%	12,3%	
	nesutinku	Dažnis	54	63	
		Proc.	18,0%	21,0%	
	sutinku	Dažnis	64	29	
		Proc.	21,3%	9,7%	
Vartoti alkoholį, rūkyti, pramogauti (pažeidinėti įstatymus)	abejoju	Dažnis	41	22	0,005
		Proc.	13,7%	7,3%	
	nesutinku	Dažnis	93	57	
		Proc.	31,0%	19,0%	
	sutinku	Dažnis	37	50	
		Proc.	12,3%	16,7%	

Savarankiškumo ugdymas

	Tikrai taip			Nežinau			Tikrai ne		
	Dažnis	Proc.	Valid. proc.	Dažnis	Proc.	Valid. proc.	Dažnis	Proc.	Valid. proc.
Globos namų darbuotojai (socialiniai pedagogai, socialiniai darbuotojai, psichologai)	209	69,7	69,7	42	14	14	49	16,3	16,3
Padedą globėjai	180	60	60	42	14	14	78	26	26
Padedą giminaičiai	180	60	60	54	18	18	66	22	22
Padedą bendravimas su vyresniais draugais	180	60	60	66	22	22	54	18	18
Padedą globos namų darbuotojų pasitikėjimas jų jėgomis	174	58	58	57	19	19	69	23	23
Globos namuose turi tam tikras pareigas, kurios padeda tapti savarankišku ir atsakingu	153	51	51	87	29	29	60	20	20
Niekas nepadedą, bet gyvendamas be tėvų vaikų globos namuose, išmoko pats savimi pasirūpinti	150	50	50	84	28	28	66	22	22
Vaikų globos namuose organizuojami įvairūs renginiai, užsiėmimai, kurių dėka išmoksta savarankiškumo	147	49	49	84	28	28	69	23	23

Trukdžiai, lemiantys savarankiškumo stoka

	Tikrai taip			Nežinau			Tikrai ne		
	Dažnis	Proc.	Valid. proc.	Dažnis	Proc.	Valid. proc.	Dažnis	Proc.	Valid. proc.
Neturi savo atskiro kambario, kuriame galėtų tvarkytis taip, kaip nori	180	60	60	33	11	11	87	29	29
Negali vienas pats priimti sprendimų	177	59	59	54	18	18	69	23	23
Nereikia rūpintis maistu, drabužiais, avalyne, mokymosi ir higieninėmis priemonėmis, nes tai daro vaikų globos namų darbuotojai	177	59	59	54	18	18	69	23	23
Už savarankiškus sprendimus yra baudžiamas	132	44	44	72	24	24	96	32	32
Ryšių su visuomene stoka	132	44	44	69	23	23	99	33	33
Yra uždaras (-a), nedrąsus (-i)	114	38	38	75	25	25	80	37	37
Neturi galimybių mokytis gaminti maistą	111	36	36	66	22	22	132	41	41
Niekas netrukdo, bet patinka, kai kiti žmonės už juos viską padaro	105	35	35	63	21	21	132	44	44
Niekas nemoko būti savarankišku	102	34	34	48	16	16	150	50	50
Nenori būti savarankiškas	87	29	29	66	22	22	147	49	49

Veiksniai yra lemiantys profesijos pasirinkimą

	Taip			Ne			Nežinau		
	Dažnis	Proc.	Valid. proc.	Dažnis	Proc.	Valid. proc.	Dažnis	Proc.	Valid. proc.
Rinktusi tą profesiją, kur lengva įstoti	153	51	51	96	32	32	51	17	17
Mano, kad nuo mokymosi žinių lygio priklauso ateitis: būsima profesija, darbas ir gyvenimo kokybė	168	56	56	48	16	16	84	28	28
Turint šią profesiją, galima gerai uždirbti	162	54	54	54	18	18	84	28	28
Specialybę padės pasirinkti socialiniai darbuotojai, pedagogai, globėjai, giminės, tėvai	153	51	51	69	23	23	78	26	26
Nuo vaikystės svajojo įgyti šią profesiją	138	46	46	90	30	30	72	24	24
Turint šią profesiją, lengva susirasti darbą Lietuvoje	132	44	44	63	21	21	105	35	35
Turint šią profesiją, lengva susirasti darbą užsienyje	126	42	42	69	23	23	105	35	35
Turint šią profesiją, nereikės sunkiai dirbti	120	40	40	99	33	33	81	27	27
Mokysis todėl, nes gaus iš valstybės našlaičio pašalpą	108	36	36	54	18	18	138	46	46
Rinksis tą profesiją, kuri yra prestižinė	105	35	35	99	33	33	96	32	32
Šios profesijos mokosi draugai	99	33	33	129	43	43	72	24	24
Negalvoja mokytis profesijos, nes išėjus iš globos namų reikės užsidirbti pragyvenimui	90	30	30	126	42	42	84	28	28